

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΠΜΣ Λογιστική, Χρηματοοικονομική και Διοικητική των Επιχειρήσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΠΑΤΗ, Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ**

Θεοδοσία Λορέντζου

Επιβλέπων: Ευστράτιος Κυπριωτέλης

Λέκτορας

Πρέβεζα, Μάρτιος, 2021

**CREATIVE ACCOUNTING AND FRAUD, THE ROLE OF
INTERNAL AUDIT**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Πρέβεζα, 26/03/2021

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής
Ευστράτιος Κυπριωτέλης,
Λέκτορας
2. Μέλος επιτροπής
Νικόλαος Αρνής,
Λέκτορας
3. Μέλος επιτροπής
Ειρήνη Τριάρχη,
Λέκτορας

© Λορέντζου, Θεοδοσία, 2021.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Λορέντζου, Θεοδοσία

Υπογραφή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά όλους του καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος για τις γνώσεις που μου πρόσφεραν καθώς και τη στήριξή τους καθ'όλο το διάστημα των σπουδών μου.

Οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιβλέπων καθηγητή μου, κύριο Κυπριωτέλη Ευστράτιο για τις συμβουλές, την καθοδήγηση και την ενθάρρυνση που μου δόθηκε κατά τη διάρκεια συγγραφής της διπλωματικής.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τον σύζυγό μου και την οικογένεια μου για την αμέριστη συμπαράσταση, υποστήριξη και κατανόηση που υπέδειξαν για τη διάστημα της απουσίας μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ραγδαίες οικονομικές εξελίξεις και η παγκοσμιοποίηση των αγορών αποτέλεσαν πρόκληση για τη βιωσιμότητα πολλών επιχειρήσεων. Λόγω των προαναφερόμενων συνθηκών το φαινόμενο της δημιουργικής λογιστικής και της απάτης έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις, πλήττοντας την αξιοπιστία των οικονομικών αναφορών και την εμπιστοσύνη του επενδυτικού κοινού. Τα σκάνδαλα που εμφανίστηκαν αποτέλεσαν μία νέα μορφή κινδύνου για το επιχειρηματικό περιβάλλον, αποκαλύπτοντας την εμπλοκή διοικητικών στελεχών και μεγάλων ελεγκτικών εταιρειών, προκαλώντας τεράστιες οικονομικές απώλειες. Η έλλειψη αποτελεσματικών υπηρεσιών εσωτερικού ελέγχου, εταιρικής διακυβέρνησης και οι αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου αποτέλεσαν βασική αιτία διάπραξης απάτης. Παρόλο που η ολοκληρωτική εξάλειψη του φαινομένου είναι αδύνατη, η εφαρμογή ενός ισχυρού συστήματος εσωτερικού ελέγχου και εταιρικής διακυβέρνησης είναι ικανή να αποτελέσει μία στρατηγική επιλογή της επιχείρησης για τον εντοπισμό και την αποτροπή της.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί μία βιβλιογραφική ανασκόπηση, στην οποία επιχειρείται η διερεύνηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας αναφορικά με την συμβολή και το ρόλο του εσωτερικού ελέγχου στον εντοπισμό και αποτροπή της δημιουργικής λογιστικής και της απάτης. Έπειτα από την ανασκόπηση ερευνητικών εργασιών, αναφορικά με το υπό διερεύνηση θέμα, εξετάστηκαν μελέτες που δημοσιεύτηκαν μεταξύ του 2000-2020. Προέκυψαν 32 έρευνες που συμπεριλήφθηκαν στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, στις οποίες αναδεικνύεται ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στην αντιμετώπιση της απάτης και αναφέρθηκαν οι βασικοί παράγοντες που δύναται να επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελεγκτή. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού τμήματος εσωτερικού ελέγχου αυξάνει τη πιθανότητα εντοπισμού της απάτης και συμβάλει στην πρόληψη και αποτροπή της. Ωστόσο στη βιβλιογραφία έχουν καταγραφεί μελέτες που παρουσιάζουν ορισμένους παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελέγχου, όπως ο επαγγελματικός σκεπτικισμός, ο κατιδεασμός για θέματα σχετικά με την απάτη, η επαγγελματική εμπειρία, οι γνώσεις, η εκπαίδευση, η ανεξαρτησία του εσωτερικού ελεγκτή και οι μέθοδοι εντοπισμού και πρόληψης της απάτης που υιοθετούνται από την επιχειρηματική οντότητα

Λέξεις-κλειδιά: δημιουργική λογιστική, απάτη, εσωτερικός έλεγχος

ABSTRACT

Rapid economic developments and the globalization of markets have challenged the viability of many businesses. Due to the above conditions, the phenomenon of creative accounting and fraud, has taken on great proportions, affecting the reliability of financial reports and the confidence of the investors. The scandals that emerged became a new form of risk for business environment, revealing the involvement of executives and big auditing companies, causing huge financial losses. The lack of effective internal audit services, corporate governance and weaknesses in the internal control system were a major cause of fraud. Although the complete elimination of the phenomenon is impossible, the implementation of a strong system of internal audit and corporate governance is able to be a strategic choice of the company to detect and prevent it.

The present study is a literature review, in which an attempt is made to investigate the existing literature regarding the contribution and the role of internal audit in detecting and preventing creative accounting and fraud. After reviewing the research papers on the subject under investigation, studies published between 2000-2020 were examined. A total of 32 studies were included in the literature review, highlighting the role of internal audit in dealing with fraud and identifying key factors that may influence the effectiveness of the internal auditor. The results of the research showed that the existence of an effective internal audit department increases the probability of detecting fraud and contribute to its prevention and detection. However, there are studies in the literature that present certain factors that affect the effectiveness of internal audit, such as professional skepticism, brainstorming on fraud issues, professional experience, knowledge, independence of internal auditor and methods of detecting and preventing fraud adopted by the business entity.

Keywords: creative accounting, fraud, internal audit

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	i
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ii
ABSTRACT	iii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	iv
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	vii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ/ΕΙΚΟΝΩΝ	viii
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ	ix
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	x
Κεφάλαιο 1^ο Δημιουργική Λογιστική	1
1.1 Πρόλογος.....	1
1.2 Η έννοια της Δημιουργικής Λογιστικής.....	2
1.3 Φύση Δημιουργικής Λογιστικής	6
1.4 Αιτίες Δημιουργικής Λογιστικής	8
1.5 Μορφές Δημιουργικής Λογιστικής	10
1.6 Κίνητρα Δημιουργικής Λογιστικής.....	15
1.6.1.Ανταμοιβή και προνόμια (rewards and benefits)	15
1.6.2. Εξομάλυνση των κερδών (income smoothing)	17
1.6.3. Πιέσεις που πηγάζουν από τη λειτουργία της Κεφαλαιαγοράς.....	18
1.6.4. Ρυθμιστικό πλαίσιο λειτουργίας της οικονομικής μονάδας	21
1.6.5. Κίνδυνος Χρεοκοπίας.....	22
1.7 Εταιρική Διακυβέρνηση και Χειραγώγηση Κερδών.....	22
1.8 Εταιρικά σκάνδαλα	26
1.8.2. Το σκάνδαλο της Enron	28
1.8.3. Το σκάνδαλο της WorldCom	30

1.9 Μέθοδοι Περιορισμού της Δημιουργικής Λογιστικής.....	33
1.10 Συνέπειες Δημιουργικής Λογιστικής	37
Κεφάλαιο 2^ο Εσωτερικός Έλεγχος.....	40
2.1 Ορισμός και Έννοιες Εσωτερικού Ελέγχου	40
2.2 Κατηγορίες Ελέγχου	44
2.3 Στάδια (Διαδικασία) του Ελέγχου.....	47
2.4 Διάκριση Εσωτερικού και Εξωτερικού Ελέγχου	52
2.5 Λειτουργίες Εσωτερικού Ελέγχου	54
2.6 Σύστημα Εσωτερικού Ελέγχου (Internal Control System)	55
2.7 Η Συμβολή του Εσωτερικού Ελέγχου στην Εταιρική Διακυβέρνηση	57
2.8 Ολοκληρωμένο Πλαίσιο Εσωτερικού Ελέγχου COSO.....	59
2.8.1. Νόμος Foreign Corrupt Practices Act – FCPA	59
2.8.2. Επιτροπή Treadway.....	60
2.8.3. Πλαίσιο COSO (COSO Framework)	61
2.9 Νόμος Sarbanes- Oxley.....	66
2.9.1. Επιπτώσεις του νόμου Sarbanes- Oxley.....	68
2.10 Εσωτερικός Έλεγχος και Διαχείριση Επιχειρηματικού Κινδύνου.....	70
2.10.1. Έννοια και διαχείριση επιχειρηματικού κινδύνου.....	70
2.10.2. Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στη διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου	73
2.10.3. Το πλαίσιο της COSO για τη διαχείριση των επιχειρηματικών κινδύνων	76
2.10.4. Το μοντέλο των Τριών Γραμμών Άμυνας.....	78
2.11 Ελεγκτικός Κίνδυνος (Audit risk).....	81
2.11.1. Το Μοντέλο Ελεγκτικού Κινδύνου	82
2.12 Αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας του εσωτερικού ελεγκτή.....	84
Κεφάλαιο 3^ο Εσωτερικός Έλεγχος και Απάτη.....	86

3.1 Πρόλογος.....	86
3.2 Εξωτερικός έλεγχος και απάτη.....	87
3.3 Εσωτερικός έλεγχος και απάτη	88
3.3.1. Επαγγελματικός σκεπτικισμός εσωτερικού ελεγκτή.....	92
Κεφάλαιο 4^ο Μεθοδολογία Έρευνας.....	94
4.1 Σκοπός Βιβλιογραφικής Ανασκόπησης και Παράθεση Ερευνητικών Ερωτημάτων	94
4.2. Ερευνητικός σχεδιασμός.....	94
4.3 Ερευνητική στρατηγική.....	95
Κεφάλαιο 5^ο Ανάλυση Ερευνών - Αποτελέσματα	97
5.1 Ο ρόλος του εσωτερικού ελεγκτή στην πρόληψη της απάτης.	97
5.1.2. Η αίσθηση ευθύνης των ελεγκτών για τον εντοπισμό της απάτη	101
5.2 Παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα του ελεγκτή στην ανίχνευση και την πρόληψη της απάτης.....	104
5.2.1. Χειραγώγηση των κερδών μέσω της χειραγώγησης του ελεγκτή και επαγγελματικός σκεπτικισμός	104
5.2.2. Κατιδρασμός των εσωτερικών ελεγκτών για την αξιολόγηση και των εντοπισμό της απάτης.	107
5.2.3. Γνώσεις, εμπειρία και εκπαίδευση των εσωτερικών ελεγκτών.....	108
5.2.4. Χρήση και αποτελεσματικότητα των μεθόδων εντοπισμού και πρόληψης της απάτης	110
5.2.5. Διάρκεια θητείας του ελεγκτή, ποιότητα του ελέγχου, ανεξαρτησία ελεγκτή και ανίχνευση της απάτης.....	113
Κεφάλαιο 6^ο Συμπεράσματα, Περιορισμοί και Προτάσεις για Περαιτέρω Έρευνα	115
6.1 Συμπεράσματα	115
6.2 Περιορισμοί και προτάσεις για περαιτέρω μελέτη.....	117
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	119

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 2.1 Αρχές Ολοκληρωμένου Πλαισίου COSO.....	66
--	----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ/ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1.1	Στάδια του ελέγχου	48
Εικόνα 2.2	COSO Cube.....	62
Εικόνα 2.3	Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στη διαχείριση επιχειρηματικών κινδύνων	74
Εικόνα 2.4	COSO ERM cube.....	76
Εικόνα 2.5	Μοντέλο Τριών Γραμμών Άμυνας.....	79
Εικόνα 2.6	Η σχέση του επιχειρηματικού κινδύνου στο μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου. ..	84
Εικόνα 2.7	Διαδικασία ανάγνωσης κινδύνου απάτης	87

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΔΠΕ.....	Διεθνές Πρότυπο Ελέγχου
ΔΠΧΑ.....	Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς
AAA	American Accounting Association
ACFE.....	Association of Certified Fraud Examiners
AICPA.....	American Institute of Certified Public Accountants
CAQ.....	Center for Audit Quality
COSO.....	Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission
ERM.....	Enterprise Risk Management
FCPA.....	Foreign Corrupt Practices Act
FEL.....	Financial Executives Institute
GAAP.....	Generally Accepted Accounting Principles
IIA.....	Institute of Internal Auditors
NAA.....	National Association of Accountants
OECD.....	Organization of Economic Cooperation and Development
PCAOB.....	Public Companies Accounting Oversight Board
SPE.....	Special- Purpose Entity
TRM.....	Triangle Model of Responsibility

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η περιγραφή της διασύνδεσης του εσωτερικού ελεγκτή με τον εντοπισμό και την αποτροπή των φαινομένων της δημιουργικής λογιστικής και της απάτης στο επιχειρηματικό περιβάλλον.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της δημιουργικής λογιστικής, παρουσιάζονται οι αιτίες εμφάνισης του φαινομένου καθώς και τα κίνητρα που οδηγούν τους εμπλεκομένους ώστε να στραφούν στην άσκηση δόλιων πρακτικών. Γίνεται αναφορά στην έννοια της εταιρικής διακυβέρνησης, στα οφέλη που προκύπτουν για την οικονομική οντότητα καθώς και στο ρόλο της στην αντιμετώπιση των λογιστικών σκανδάλων. Γίνεται αναφορά σε ορισμένα λογιστικά σκάνδαλα που κλόνησαν τη παγκόσμια οικονομία και αποτέλεσαν βάση για την εφαρμογή νέων κανόνων και προτύπων. Τέλος παρουσιάζονται ορισμένες τεχνικές περιορισμού της δημιουργικής λογιστικής και οι συνέπειες του φαινομένου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναπτύσσεται η θεωρητική έννοια και το πρακτικό μέρος του εσωτερικού ελέγχου σε μία επιχείρηση. Γίνεται αναφορά στις κατηγορίες και τη διαδικασία του ελέγχου καθώς και στη διάκριση του εσωτερικού ελεγκτή με τον εξωτερικό ελεγκτή και τα συστήματα εσωτερικού ελέγχου. Στη συνέχεια παρουσιάζεται το Ολοκληρωμένο Πλαίσιο Εσωτερικού Ελέγχου γνωστό και ως Πλαίσιο COSO και ο νόμος Sarbanes- Oxley. Αναλύεται η σχέση του εσωτερικού ελέγχου με τη διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου καθώς και η έννοια του ελεγκτικού κινδύνου που αντιμετωπίζει ο ελεγκτής κατά τη διενέργεια του ελέγχου. Τέλος αναφέρεται ο Κώδικας Δεοντολογίας των εσωτερικών ελεγκτών, οι αρχές και οι κανόνες που πρέπει να ακολουθούν κατά τη διενέργεια του ελεγκτικού τους έργου.

Στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται θεωρητική προσέγγιση της σύνδεσης των εννοιών της απάτης και του ελέγχου. Αναφερόμαστε στο ρόλο που διαδραματίζει ο εξωτερικός και ο εσωτερικός ελεγκτής στην ανίχνευση και περιορισμό της απάτης, καθώς και στην έννοια του επαγγελματικού σκεπτικισμού που αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αξιολόγηση των ελεγκτικών τεκμηρίων και τον εντοπισμό της απάτης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στη παρούσα έρευνα, ο σκοπός της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, τα ερευνητικά ερωτήματα, ο ερευνητικός σχεδιασμός και η στρατηγική.

Στο πέμπτο κεφάλαιο πραγματοποιείται ανασκόπηση της βιβλιογραφίας παρουσιάζονται έρευνες που αφορούν την συμβολή του εσωτερικού ελέγχου στον εντοπισμό και την πρόληψη της απάτης καθώς και των βασικών παραγόντων που ενδέχεται να επηρεάζουν το έργο του στην ανίχνευση της απάτης.

Η παρούσα εργασία ολοκληρώνεται στο πέμπτο κεφάλαιο, στο οποίο περιλαμβάνονται τα συμπεράσματα της βιβλιογραφικής έρευνας, περιορισμοί και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Κεφάλαιο 1^ο Δημιουργική Λογιστική

1.1 Πρόλογος

Οι οικονομικές καταστάσεις είναι στην πραγματικότητα ο καθρέφτης κάθε επιχείρησης, καθώς πρόκειται για μία παρουσίαση της οικονομικής θέσης και των συναλλαγών που έχουν πραγματοποιηθεί από την οικονομική οντότητα. Αντιπροσωπεύουν ένα μέσο με το οποίο κοινοποιούνται πληροφορίες σχετικά με τη χρηματοοικονομική θέση και την οικονομική απόδοση μιας εταιρείας στους ενδιαφερόμενους χρήστες, εσωτερικούς (Διοίκηση, εργαζόμενοι, μέτοχοι) και εξωτερικούς (επενδυτές, χρηματοοικονομικοί αναλυτές, πιστωτές, ελεγκτικές εταιρείες, πελάτες και προμηθευτές), οι οποίοι λαμβάνουν διαφορετικές αποφάσεις, βάσει αυτών των αναφορών. Κατά τη κατάρτιση των οικονομικών καταστάσεων μιας εταιρείας απαιτείται από τους λογιστές να ακολουθούν συγκεκριμένους κανόνες, ώστε να παρέχεται μία ακριβοδίκαιη εικόνα της σχετικά με την οικονομική θέση και απόδοση της οντότητας. Ωστόσο στην πραγματικότητα πολλές εταιρείες χειραγωγούν τα οικονομικά στοιχεία για να αποκτήσουν καλύτερη ανταπόκριση από το επενδυτικό κοινό.

Η δημιουργική λογιστική δεν είναι κάτι νέο στο κόσμο της λογιστικής, αντιθέτως είναι κάτι που συνεχώς εξελίσσεται παρά τις έντονες αντιδράσεις και τις συχνές αρνητικές επιπτώσεις στη πορεία της εταιρείας οδηγώντας πολλές από αυτές στη πτώχευση. Πολλοί παράγοντες έχουν οδηγήσει κατά καιρούς εταιρείες να χρησιμοποιήσουν πρακτικές της δημιουργικής λογιστικής με βασικό σκοπό τη επιβίωση τους στο έντονα ανταγωνιστικό και παγκοσμιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον. Συνεπώς προκειμένου οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων να είναι σε θέση να λάβουν τις σωστές αποφάσεις, οι πληροφορίες που εμπεριέχονται σε αυτές πρέπει να είναι ακριβείς και αξιόπιστες.

Ωστόσο, οι εταιρείες σήμερα καταφεύγουν όλο και περισσότερο σε «μαγείρεμα» των οικονομικών καταστάσεων προκειμένου να παρουσιάσουν μια πιο ελκυστική επιχειρηματική εικόνα και να προσελκύσουν όσο το δυνατόν περισσότερους επενδυτές. Για την εξυπηρέτηση των παραπάνω στόχων εμφανίστηκε η έννοια της δημιουργικής λογιστικής. Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός και το σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον είναι μόνο μερικοί από τους λόγους για τους οποίους οι εταιρείες καταφεύγουν σε

διάφορες τεχνικές λογιστικής χειραγώγησης, με στόχο την απόκρυψη πιθανών ζημιών και την παρουσίαση της επιχείρησης με καλύτερη προοπτική.

Η άσκηση της δημιουργικής λογιστικής δεν συνδέεται πάντα με τη παραβίαση των λογιστικών προτύπων και κανονισμών, αλλά μπορεί να σχετίζεται με τα λεγόμενα «κενά» των νόμων ή της ευελιξία των λογιστικών προτύπων προκειμένου να παρουσιάζεται μια καλύτερη εικόνα της οικονομικής οντότητας στο επενδυτικό κοινό. Πρέπει να σημειωθεί ότι η πρακτική της δημιουργικής λογιστικής δεν είναι παράνομη, γι' αυτό οι ελεγκτές συχνά την αγνοούν, παρόλο που αδιαμφισβήτητα πρόκειται για μία ανήθικη διαδικασία.

Ο στόχος αυτής της ενότητας είναι να αναδείξει τα αποτελέσματα της πρόσφατης έρευνας σχετικά με το θέμα της δημιουργικής λογιστικής και να παρουσιάσει τα κύρια συμπεράσματα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Θα παρουσιαστούν οι πιο συχνά χρησιμοποιούμενες μέθοδοι δημιουργικής λογιστικής, καθώς και πιθανές λύσεις που έχουν προταθεί από διάφορους ερευνητές για την ελαχιστοποίηση της χειραγώγησης των οικονομικών πληροφοριών με σκοπό να ενεργούν οι εταιρίες σύμφωνα με βασικά ηθικά πρότυπα.

1.2 Η έννοια της Δημιουργικής Λογιστικής

Η λογιστική είναι μία από τις βασικές λειτουργίες για κάθε εταιρεία. Οι οικονομικές πληροφορίες που εμπεριέχονται σχετικά με την αποτελεσματική λειτουργία και την αποδοτικότητα της οικονομικής μονάδας, αποτελούν βασικό εργαλείο για τη λήψη ορθολογικών αποφάσεων. Ο βασικός στόχος της χρηματοοικονομικής αναφοράς είναι να παρέχει μια δίκαιη και αντικειμενική εικόνα της επιχείρησης σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, γεγονός που μπορεί συχνά να οδηγήσει σε σύγκρουση συμφερόντων. Αφενός οι επενδυτές αναμένουν αξιόπιστες οικονομικές πληροφορίες ώστε να μπορούν να λάβουν τις ορθολογικές αποφάσεις σχετικά με τη παροχή πόρων στην οικονομική οντότητα, αφετέρου οι εταιρείες στη προσπάθειά τους να επιβιώσουν στο σύγχρονο ανταγωνιστικό και σκληρό οικονομικό περιβάλλον προσπαθούν να δημιουργήσουν καλή φήμη προκειμένου να προσελκύσουν περισσότερους επενδυτές.

Το φαινόμενο της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων και της λογιστικής απάτης έχει λάβει μεγάλη έκταση τα τελευταία χρόνια σε διεθνές επίπεδο, αποτελώντας μία σημαντική απειλή για τη βιωσιμότητα αρκετών επιχειρήσεων και την οικονομία στο σύνολό της. Ωστόσο οι ρίζες της δημιουργικής λογιστικής και της χειραγώγησης των αποτελεσμάτων χρονολογούνται πολλά χρόνια πριν.

Συγκεκριμένα σύμφωνα με τους Balaciu και Vladu (2009), οι πρώτες πρακτικές δημιουργικής λογιστικής περιγράφηκαν από τον Ιταλό μαθηματικό και Φραγκισκανό μοναχό Luca Bartolomeo de Pacioli, γνωστό και ως «πατέρας της λογιστικής και τήρησης βιβλίων», πριν από 526 χρόνια μέσα από το βιβλίο του De Arithmetica . Τη περίοδο εκείνη το Ενετικό εμπόριο διεξάγονταν με ταχύς ρυθμούς, οι σχέσεις μεταξύ των εμπόρων καταγράφονταν σε διπλά βιβλία, γνωστό και ως σήμερα ως “bookkeeping alla Veneziana”, χρησιμοποιώντας μελάνι. Σε ορισμένες λοιπόν περιπτώσεις που εμφανίζονταν κάποια ασυμφωνία, είχε παρατηρηθεί το φαινόμενο όπου τα σημεία αυτά ήταν «λερωμένα» από μελάνι, καθιστώντας τα δυσανάγνωστα.

Ο όρος της δημιουργικής λογιστικής πρωτοεμφανίστηκε στην βιβλιογραφία από τον Ian Griffiths (1986), ο οποίος παρατήρησε ότι η πλειονότητα των εταιριών στη Μεγάλη Βρετανία χρησιμοποιούσαν τη δημιουργική λογιστική ως εργαλείο για να χειραγωγήσουν τα κέρδη τους, εκμεταλλευόμενοι την ευελιξία των λογαριασμών. Χαρακτηρίζει συγκεκριμένα τη δημιουργική λογιστική ως το μεγαλύτερο τέχνασμα μετά το Δούρειο Ίππο, παρουσιάζοντας την ως μία μορφή «νόμιμης απάτης».

Ο Jameson (1988) ορίζει από την οπτική του λογιστή την δημιουργική λογιστική ως μία λογιστική διαδικασία που ασχολείται με πολλά θέματα, όπως τη διαχείριση και την επίλυση των συγκρούσεων, μεταξύ αντικρουόμενων προσεγγίσεων και με τη παρουσίαση των αποτελεσμάτων των οικονομικών γεγονότων και συναλλαγών. Η χρήση της ελεύθερης κρίσης στη παραπάνω διαδικασία και η ευελιξία είναι που παρέχουν τη δυνατότητα για χειραγώγηση, εξαπάτηση και παραπλάνηση.

Ο Smith (1992) ως οικονομικός αναλυτής, αναφέρει ότι όλη η άνοδος που εμφανίστηκε στα κέρδη των επιχειρήσεων τη δεκαετία ‘80 οφείλονταν περισσότερο στα «λογιστικά τεχνάσματα» παρά στη πραγματική οικονομική ανάπτυξη. Το γεγονός αυτό έγινε ευρέως γνωστό ώστε να δημοσιευτούν οι βασικές τεχνικές δημιουργικής

λογιστικής που χρησιμοποιήθηκαν, αλλά και για να δώσουν ζωντανά παραδείγματα επιχειρήσεων που έκαναν χρήση των συγκεκριμένων τεχνικών.

Ο Trotman (1993) ορίζει τη δημιουργική λογιστική, ως μίας τεχνική που στοχεύει στη βελτίωση των πληροφοριών που δημοσιεύονται στους επενδυτές. Με τον τρόπο αυτό η οικονομική οντότητα παρουσιάζει στους επενδυτές ή στους δυνητικούς επενδυτές οικονομικές καταστάσεις που έχουν «φιλτραριστεί» με τις συγκεκριμένες τεχνικές, παρέχοντας ευνοϊκότερη εικόνα της επιχείρησης στην αγορά, καθώς και υψηλότερα αποτελέσματα.

Ωστόσο ο Naser (1993) ερμηνεύει με έναν πιο ολοκληρωμένο τρόπο την έννοια της δημιουργικής λογιστικής, παρουσιάζοντάς την ως, μία διαδικασία χειραγώγησης των χρηματοοικονομικών στοιχείων και μετατροπής τους από αυτό που πραγματικά είναι, σε αυτό που οι διαχειριστές θέλουν να είναι. Η πρακτική αυτή εφαρμόζεται λόγω ορισμένων παραβιάσεων στους κανόνες, είτε εκμεταλλευόμενοι την ευελιξία τους. Πρόκειται επίσης για τη διαδικασία μέσω της οποίας οι συναλλαγές δομούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να «παράγεται» το επιθυμητό λογιστικό αποτέλεσμα.

Η δημιουργική λογιστική μπορεί επίσης να περιγραφεί ως μια σειρά από ενέργειες που προέρχονται από τη διοίκηση της οικονομικής οντότητας και επηρεάζουν τα δημοσιευμένα αποτελέσματα, χωρίς ωστόσο να αντιπροσωπεύουν τη οικονομική πραγματικότητα. Αξιοσημείωτο παραμένει ωστόσο ότι οι ενέργειες αυτές δεν οδηγούν σε πραγματικά οικονομικά οφέλη για την εταιρεία, αντιθέτως μπορούν να προκαλέσουν μεγάλες ζημιές μακροπρόθεσμα. (Merchant & Rockness, 1994).

Ο Shah (1998) με τη σειρά του, καθόρισε τη δημιουργική λογιστική ως μια διαδικασία κατά την οποία οι διαχειριστές χρησιμοποιούν τα λεγόμενα «κενά» ή τις ενδεχόμενες ασάφειες στους λογιστικούς κανόνες, προκειμένου να αποδείξουν την οικονομική επιτυχία της οικονομικής μονάδας, με μεροληπτικό τρόπο.

Έχουν αναφερθεί στη βιβλιογραφία, κατά καιρούς διάφοροι ορισμοί τόσο για τη δημιουργική λογιστική όσο και για τη διαχείριση των κερδών, καθώς και άλλων όρων που σχετίζονται με τη χειραγώγηση των λογαριασμών. Οι Mulford και Comiskey (2002) υποστήριξαν ότι η διαχείριση των κερδών και η εξομάλυνση των εσόδων, αποτελούν υποσύνολα της δημιουργικής λογιστικής και πρόκειται για μία σειρά διαδικασιών που χρησιμοποιούνται για να διεξαχθεί το «παιχνίδι των αριθμών». Στις

διαδικασίες αυτές συμπεριλαμβάνεται η επιλογή και εφαρμογή των λογιστικών αρχών, οι δόλιες χρηματοοικονομικές αναφορές και μέτρα που ενδέχεται να ληφθούν με σκοπό τη διαχείριση των κερδών και την εξομάλυνση των εσόδων. Ομοίως οι Amat και Gowthorpe (2004) που ερμήνευσαν τη δημιουργική λογιστική και τη διαχείριση των κερδών ως όμοια έννοια, που αφορά τις μεταβολές στους χρηματοοικονομικούς λογαριασμούς μέσα από λογιστικές επιλογές, εκτιμήσεις και άλλες πρακτικές που επιτρέπονται από τις λογιστικές αρχές και τους κανονισμούς.

Αντιθέτως ο Yaping (2005) διέκρινε διαφορές στους όρους της διαχείρισης των κερδών, της λογιστικής απάτης και της δημιουργική λογιστικής. Συγκεκριμένα όρισε τη χειραγώγηση των κερδών ως τα μέτρα που λαμβάνονται από τη διοίκηση προκειμένου τα κέρδη της οντότητας να εμφανίζονται στο επιθυμητό επίπεδο. Η διάκριση των όρων έγκειται στο αν η χειραγώγηση πραγματοποιείται λόγω τις ευελιξίας των λογιστικών προτύπων (διαχείριση των κερδών) ή παραβιάζοντας τα λογιστικά πρότυπα και τους εταιρικούς κανόνες (απάτη).

Ο Bhasin (2016) περιγράφει τη δημιουργική λογιστική ως μία πρακτική που μπορεί (ή όχι) να συμμορφώνεται με τις λογιστικές αρχές και πρότυπα, αλλά αποκλίνει από την βασική ιδέα και το σκοπό που εξυπηρετούν, προκειμένου να παρουσιάσουν την επιθυμητή επιχειρηματική εικόνα. Με άλλα λόγια, η δημιουργική λογιστική είναι η διαδικασία μετατροπής των λογιστικών πληροφοριών από αυτό που είναι πραγματικά, σε αυτό που η διοίκηση της εταιρείας θέλει να είναι, εκμεταλλευόμενη τους υφιστάμενους κανόνες ή αγνοώντας μέρος αυτών και αξιοποιώντας διάφορα κενά στις λογιστικές αρχές και τα πρότυπα, προκειμένου να δημοσιεύσει τα επιθυμητά αποτελέσματα στους μετόχους.

Σύμφωνα με τον Ghosh (2010) οι πρακτικές της δημιουργικής λογιστικής είναι πλέον διαδεδομένες τόσο στις ανεπτυγμένες χώρες, όσο και στις αναπτυσσόμενες. Ομοίως οι Karim et al. (2011) χαρακτηρίζουν τη δημιουργική λογιστική ως ένα παγκόσμιο και συνεχώς εξελισσόμενο φαινόμενο.

Στις ετήσιες χρηματοοικονομικές καταστάσεις οι επιχειρήσεις συγκεντρώνουν και γνωστοποιούν πληροφορίες σχετικά με την οικονομική τους θέση και απόδοση, αυτό δίνει τη δυνατότητα στα ενδιαφερόμενα μέλη να εντοπίσουν και να συγκρίνουν τυχόν διαφορές στην απόδοση της εκάστοτε επιχείρησης, πληροφορίες χρήσιμες για τις

επενδύσεις και για τη λήψη οικονομικών αποφάσεων. Παρόλο που οι λογιστικοί κανόνες απαιτούν από τη διοίκηση να ακολουθούν καθορισμένα πρότυπα και λογιστικές αρχές, αφήνουν περιθώρια υποκειμενικότητας στον τρόπο που παρουσιάζονται οι οικονομικές εκθέσεις. Αυτή η μορφή υποκειμενικότητας είναι που ανοίγει το δρόμο στην άσκηση δημιουργικής λογιστικής. Συνεπώς η δημιουργική λογιστική προκύπτει όταν τα στελέχη μιας οικονομικής οντότητας χρησιμοποιούν τη προσωπική τους κρίση κατά τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων και τη διάρθρωση των συναλλαγών, στοχεύοντας στη παρουσίαση της οντότητας με βέλτιστο τρόπο. Βασικός σκοπός υιοθέτησης των συγκεκριμένων πρακτικών είναι η παραπλάνηση των ενδιαφερόμενων μερών σχετικά με τη πραγματική οικονομική απόδοση της οντότητας.

1.3 Φύση Δημιουργικής Λογιστικής

Η δημιουργική λογιστική είναι πιθανό να έχει θετικό αντίκτυπο σε μια εταιρεία βραχυπρόθεσμα, αλλά μακροπρόθεσμα μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της τιμής των μετοχών της, την αφερεγγυότητα έναντι στους επενδυτές της, ακόμη και την πτώχευση. Παραδείγματα τέτοιων ενεργειών υπάρχουν εκατοντάδες στο επιχειρηματικό κόσμο, όπως η Enron, η WorldCom και άλλες εταιρίες. Η δημιουργική λογιστική αποτελεί τη ρίζα πολλών λογιστικών σκανδάλων, καθώς και πολλών μεταρρυθμίσεων, και γι 'αυτό δημιουργούνται αμφιβολίες σχετικά με τη διαφάνεια και την ειλικρίνεια των χρηματοοικονομικών αναφορών. Είναι γνωστό ότι υπάρχουν δύο όψεις της δημιουργικής λογιστικής, η ευρεία έννοια που περιλαμβάνει την απάτη (Mulford & Comiskey, 2002) και αυτή που εκμεταλλεύεται την ευελιξία των λογιστικών προτύπων και κανόνων και «νομίμως» εξυπηρετεί τον εκάστοτε σκοπό της (Jones, 2011).

Παρόλο που για το ευρύ κοινό ο όρος της δημιουργικής λογιστικής συνδέεται με την εξαπάτηση και τη χειραγώγηση, η διάκρισή της σε θεμιτή και αθέμιτη έχει οδηγήσει πολλούς μελετητές στο να ενταχθούν υπέρ ή κατά της εφαρμογής της. Πιο συγκεκριμένα μελετητές που υποστηρίζουν τη χρήση της δημιουργικής λογιστικής αναφέρουν πως δεν παραβιάζει τον νόμο, αντιθέτως εκμεταλλεύεται πιθανά κενά

στους λογιστικούς κανονισμούς για τη παρουσίαση μιας ευνοϊκότερης εικόνας στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις.

Σύμφωνα με τον Colasse (όπ. αναφ. στο Raybaud-Turillo & Teller, 1996), η δημιουργική λογιστική συνήθως βρίσκεται στα όρια της νομιμότητας είναι ένας τρόπος ωραιοποίησης των οικονομικών καταστάσεων και επιδόσεων μιας επιχείρησης και η ελαστικότητα των λογιστικών κανόνων είναι αυτή που επιτρέπει τις τεχνικές αυτές να βρίσκονται στο πλαίσιο του νόμου. Επιπλέον οι Balaciu και Pop (2008) αναφέρουν ότι η αρνητική αντίληψη που επικρατεί για τη δημιουργική λογιστική, δεν αναιρεί την ύπαρξη μιας θετικής επίδρασης, καθώς αποτελεί μία καινοτομία μέσω της οποίας η επιχείρηση διαχειρίζεται αποτελεσματικά τους πόρους της, για την επίτευξη της μέγιστης δυνατής οικονομικής απόδοσης. Σύμφωνα με τον Jameson (1988), η λογιστική απαιτεί από τα άτομα να λειτουργούν με διαφορετικά κίνητρα και ιδέες, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε περιστατικά χειραγώγησης, εξαπάτησης και παραποίησης. Τονίζοντας ότι η δημιουργική λογιστική δεν παραβιάζει τους νόμους και τα λογιστικά πρότυπα, συμμορφώνεται με το νόμο αλλά όχι και με το πνεύμα του νόμου. Ωστόσο επισημαίνει τον αρνητικό χαρακτήρα των συγκεκριμένων πρακτικών που οδηγούν σε στρέβλωση των οικονομικών αποτελεσμάτων και της οικονομικής θέσης της εταιρείας, παραπλανώντας τους χρήστες των χρηματοοικονομικών καταστάσεων.

Πολύ συχνά η αθέμιτη πλευρά της δημιουργικής λογιστικής συγγέεται με την απάτη των χρηματοοικονομικών καταστάσεων (financial statement fraud), η διάκριση των δύο αυτών εννοιών βασίζεται στη παραβίαση ή μη του νόμου. Συχνά η απάτη ξεκινάει με πρακτικές δημιουργικής λογιστικής και στην συνέχεια, όταν οι πρακτικές αυτές δεν αρκούν για να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς της διοίκησης, τότε στρέφονται στην απάτη. Σύμφωνα με τον Riahi-Belkaoui (2017) η λογιστική απάτη μπορεί να εμφανιστεί με τέσσερις διαφορετικές μορφές. Η απάτη που λαμβάνει χώρα μέσα σε μία επιχείρηση ονομάζεται εταιρική απάτη (corporate fraud) και μπορεί να διαπράττεται είτε προς όφελός της, είτε ενάντια της επιχείρησης, η διάκριση αυτή γίνεται με βάση τα κίνητρα άσκησης της απάτης. Η απάτη που διαπράττεται από τα διοικητικά στελέχη ή από άλλα άτομα που κατέχουν θέση εμπιστοσύνης στην οντότητα, ονομάζεται διοικητική απάτη (management fraud) ή έγκλημα λευκού κολάρου (white collar crime). Εφόσον η απάτη περιλαμβάνει την εκμετάλλευση των λογιστικών συστημάτων για την παρουσίαση μιας βελτιωμένης εικόνας της οικονομικής οντότητας, τότε αναφερόμαστε

στην απάτη των χρηματοοικονομικών καταστάσεων (fraudulent financial reporting). Τέλος η απάτη που μπορεί να προκύψει λόγω αδυναμίας του ελέγχου να εντοπίσει ουσιώδεις ανακρίβειες και σφάλματα στις οικονομικές καταστάσεις και αποτελεί την αποτυχία του ελέγχου (audit failure).

Ωστόσο σύμφωνα με την Schipper (1989) η έννοια της δημιουργικής λογιστικής συνδέεται με τη διαχείριση της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και της εσκεμμένης παρέμβασης της διοίκησης στη διαδικασία αυτή. Ακόμη και στις περιπτώσεις που η δημιουργική λογιστική δεν παραβιάζει το νομικό πλαίσιο, δεν πρέπει να παραβλεφθεί το γεγονός ότι, αποκλίνει από το πνεύμα των λογιστικών προτύπων και το σκοπό που υπηρετούν, την απεικόνιση της αληθινής και ακριβοδίκαιης εικόνας των οικονομικών καταστάσεων μιας επιχειρηματικής οντότητας.

1.4 Αιτίες Δημιουργικής Λογιστικής

Βασικός σκοπός των χρηματοοικονομικών καταστάσεων είναι να παρέχουν μία αληθινή και ακριβοδίκαιη εικόνα της εταιρείας στα ενδιαφερόμενα μέρη. Αυτό πολλές φορές μπορεί να οδηγήσει σε σύγκρουση συμφερόντων. Αφενός οι επενδυτές αναμένουν να έχουν αξιόπιστες οικονομικές πληροφορίες ώστε να πάρουν τις κατάλληλες αποφάσεις σχετικά με τις επενδύσεις τους, αφετέρου η διοίκηση των εταιριών λόγω των οικονομικών συνθηκών προσπαθούν να προσελκύσουν επενδυτές και γι αυτό το λόγο οδηγούνται στην υιοθέτηση ανήθικων τεχνικών της δημιουργικής λογιστικής.

Η σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ εντολέα και εντολοδόχου περιγράφηκε από τον Adam Smith τον 18ο αιώνα. Η αντιπροσώπευση είναι, «ένα συμβόλαιο με το οποίο ο εντολέας αναθέτει σε έναν εντολοδόχο την εκτέλεση ενός έργου εκ μέρους του, στην ανάθεση αυτή εμπεριέχεται η έννοια της εκχώρησης εξουσίας στον εντολοδόχο ώστε να πάρει μία απόφαση» (Jensen & Meckling, 1976). Η θεωρία εντολέα - εντολοδόχου αναφέρεται στα προβλήματα που δημιουργούνται λόγω διαφορετικών κινήτρων, όταν ο εντολέας (μέτοχοι) αναθέτει στον εντολοδόχο (διευθυντές) μια εργασία, όπως για παράδειγμα, για αύξηση της παραγωγής και μείωση του συνολικού κόστους λόγω έλλειψης εξειδικευμένων γνώσεων (Waterman & Meier, 1998). Δεδομένης της ασυμμετρίας πληροφόρησης ο εντολοδόχος μπορεί να διοικεί την επιχείρηση με βάση

το προσωπικό του συμφέρον και όχι τα συμφέροντα των εντολέων, καταφεύγοντας σε πρακτικές της δημιουργικής λογιστικής.

Όπως αναφέρουν οι Shahid και Ali (2016), η πρώτη μεταβλητή που πρέπει να μελετηθεί για την αιτία άσκησης δημιουργικής λογιστικής καθώς και την επίδρασή της, στην αντικειμενικότητα των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, αποτελεί το πρόβλημα αντιπροσώπευσης. Το πρόβλημα αντιπροσώπευσης εμφανίζεται όταν τα διοικητικά στελέχη βάζουν σε προτεραιότητα τα προσωπικά τους οφέλη έναντι της μεγιστοποίησης της αξίας της επιχείρησης και του πλούτου των μετόχων. Σύμφωνα με έρευνα που διεξάχθηκε από τους Balaciu και Vladu (2010), όταν υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων τότε εμφανίζεται η δημιουργική λογιστική. Συγκεκριμένα τα διοικητικά στελέχη επιθυμούν να αποδοθεί μικρότερο ποσοστό επί του κέρδους σε φόρους και μερίσματα και να διατηρήσουν οι ίδιοι μεγαλύτερο ποσοστό στις απολαβές τους και τα μπόνους τους, οι μέτοχοι επιθυμούν υψηλότερα μερίσματα, οι εργαζόμενοι υψηλότερους μισθούς και οι φορολογικές αρχές θέλουν να εισπράξουν περισσότερους φόρους. Όμως συγκεκριμένη ομάδα ατόμων κατέχει τη πλεονεκτική θέση, μέσω της δημιουργικής λογιστικής, στη χειραγώγηση των οικονομικών καταστάσεων και στη παρουσίαση των οικονομικών καταστάσεων με βάση τα προσωπικά τους κίνητρα.

Ένας ακόμη παράγοντας που επηρεάζει τη συχνότητα εμφάνισης της δημιουργικής λογιστικής σχετίζεται με την επιχειρηματική ηθική. Οι ηθικές αξίες μιας οικονομικής οντότητας παίζουν καθοριστικό ρόλο στην απόρριψη ή υιοθέτηση επινοητικών λογιστικών πρακτικών. Συγκεκριμένα εφόσον οι ηθικές αξίες είναι χαμηλές και παροτρύνουν τα στελέχη στην άσκηση δημιουργικής λογιστικής, τότε σίγουρα η οικονομική οντότητα θα υποστεί μεγάλες απώλειες μακροπρόθεσμα. Οι Shah et al. (2011) υποστήριξαν ότι το ηθικό περιβάλλον μιας επιχείρησης καθορίζει τον τρόπο και τον λόγο που η διοίκηση θα χρησιμοποιήσει τη δημιουργική λογιστική. Ομοίως έρευνα των Tassadaq και Malik (2015) απέδειξε τη θετική σχέση μεταξύ της επιχειρηματικής ηθικής και των πρακτικών χειραγώγησης.

Μελέτη που πραγματοποιήθηκε από τον Shleifer (2004), έθεσε το ερώτημα αν ο ανταγωνισμός απειλεί την ηθική συμπεριφορά. Χρησιμοποιώντας ως παραδείγματα ανήθικης συμπεριφοράς τη διαφθορά, τη χειραγώγηση των κερδών και την υψηλή αμοιβή των διοικητικών στελεχών κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι συγκεκριμένες

συμπεριφορές που αποτελούν δείγμα απληστίας, τις περισσότερες φορές είναι αποτέλεσμα των ανταγωνιστικών αγορών. Συνεπώς οι αυξανόμενες ανταγωνιστικές πιέσεις οδηγούν στην εξάπλωση της δημιουργικής λογιστικής.

1.5 Μορφές Δημιουργικής Λογιστικής

Οι πιο συνηθισμένες μορφές επιθετικής λογιστικής, σύμφωνα με τη λογιστική βιβλιογραφία είναι η χρηματοδότηση εκτός Κατάστασης Χρηματοοικονομικής Θέσης (Off- balance sheet financing) καθώς και η ωραιοποίηση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων (window dressing) (Βλάχος & Λουκά, 2008).

Χρηματοδότηση εκτός Κατάστασης Χρηματοοικονομικής Θέσης

Αποτελεί ένα σύνολο λογιστικών τεχνικών με τις οποίες οι επιχειρήσεις καταχωρούν ορισμένα περιουσιακά στοιχεία ή υποχρεώσεις με τέτοιο τρόπο ώστε να μην εμφανίζονται στον Ισολογισμό τους. Σύμφωνα με τους Stice et al. (2010), αφορά κυρίως διαδικασίες που χρησιμοποιούν τα στελέχη μιας επιχείρησης για να αποφύγουν την αποκάλυψη ενός μεγάλου χρέους, αποσκοπώντας να παρουσιάσουν την οικονομική θέση της οντότητας ισχυρότερη. Χρησιμοποιείται για να διατηρήσουν το αριθμοδείκτη των δανειακών κεφαλαίων προς ίδια κεφάλαια (debt-to equity ratio) σε χαμηλά επίπεδα. Ο αριθμοδείκτης αυτός δείχνει τον βαθμό δανειακής επιβάρυνσης μιας επιχείρησης και τη κεφαλαιακή της διάρθρωση. Πιο συγκεκριμένα υψηλές τιμές του συγκεκριμένου αριθμοδείκτη υποδεικνύουν περιορισμένη εξασφάλιση για τους πιστωτές της επιχείρησης, συνεπώς το κόστος δανεισμού αυξάνεται. Ακόμη μέσα από τη παραπάνω τεχνική μία εταιρεία μπορεί να αποκρύψει από τον ισολογισμό της πάγια υψηλής αξίας παρουσιάζοντας λιγότερες αποσβέσεις, χαμηλότερα έξοδα και υψηλότερα κέρδη. Σύμφωνα με τους ερευνητές πιθανοί λόγοι που μπορούν να οδηγήσουν τη διοίκηση μιας επιχείρησης να στραφεί σε πρακτικές χρηματοδότησης εκτός Χρηματοοικονομικής Θέσης είναι οι ακόλουθοι:

- Δίνει τη δυνατότητα σε μία επιχείρηση να μπορέσει να δανειστεί περισσότερα από όσα θα μπορούσε πραγματικά λόγω των συμβάσεων χρέους που έχει με τους

δανειστές της. Μέσω των συμβάσεων χρέους οι δανειστές μιας επιχείρησης θέτουν στη δανειζόμενη ορισμένους στόχους σχετικά με την απόδοσή της ή επιβάλλουν ορισμένα όρια στις επενδυτικές και χρηματοδοτικές της δραστηριότητες. Στόχος των συμβάσεων χρέους είναι η μείωση του κινδύνου αθέτησης και η προστασία των δανειστών.

- Όταν η οικονομική κατάσταση μιας επιχείρησης φαίνεται ισχυρότερη μπορεί να επιτύχει χαμηλότερο κόστος δανεισμού.(Stice et al. 2010)
- Η ανάγκη μιας επιχείρησης να προβεί σε μία επένδυση, να αγοράσει περιουσιακά στοιχεία ή ακόμη και να δανειστεί χωρίς να παραβιάσει τις συμβάσεις χρέους που έχει με τους δανειστές της.
- Η ανάγκη να παρουσιάσει μία επιχείρηση συγκεκριμένους αριθμούς-στόχους τόσο στους επενδυτές όσο και στους δανειστές της, προκειμένου να αποφευχθεί η παραβίαση ορισμένων συμφωνιών, όπως οι συμβάσεις χρέους.

Αυτές οι μεταβολές στα στοιχεία του πραγματικού χρέους μιας επιχειρηματικής οντότητας ενέχει κινδύνους μιας και τα πραγματικά στοιχεία άλλοτε αποκρύπτονται και άλλοτε δεν εξηγούνται επαρκώς στις ετήσιες εκθέσεις. Εμφανίζονται στις σημειώσεις των οικονομικών καταστάσεων της επιχείρησης όμως δεν έχουν τον ενημερωτικό αντίκτυπο και τη σαφήνεια που θα είχαν εάν εμφανίζονταν στον Ισολογισμό της

Οι πιο συχνές μέθοδοι χρηματοδότησης εκτός κατάστασης χρηματοοικονομικής θέσης, που χρησιμοποιούνται από τις οικονομικές οντότητες είναι οι ακόλουθες:

- Μισθώσεις- Χρηματοοικονομική και λειτουργική μίσθωση, πώληση και επανεκμίσθωση
- Μη ενοποιημένες θυγατρικές –συμβάσεις ανταλλαγής συνδεδεμένες με μετοχές, κοινοπραξίες, οντότητες ειδικού σκοπού
- Μεταβολή του κεφαλαίου κίνησης , τιτλοποίηση
- Μεταφορά χρέους σε μη συνδεδεμένο τρίτο μέρος

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Enron που μέσα από τη πώληση ιδίων κεφαλαίων και άλλων περιουσιακών στοιχείων στις μη ενοποιημένες οντότητες ειδικού σκοπού (SPE), εμφάνισε αύξηση τόσο στα δημοσιοποιημένα κέρδη όσο και στα καθαρά έσοδα καθώς και στα ίδια κεφάλαια, με ταυτόχρονη μείωση στις υποχρεώσεις της.

Εν κατακλείδι υπάρχουν πολλοί λόγοι για την ευρεία χρήση της χρηματοδότησης εκτός κατάστασης χρηματοοικονομικής θέσης στον επιχειρηματικό κόσμο. Βασικός στόχος είναι ότι να παρέχουν στους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων μια καλή εικόνα του Ισολογισμού της επιχείρησης με χαμηλή αναλογία του δείκτη χρέους προς ίδια κεφάλαια που συνήθως οδηγεί και σε αύξηση της τιμής της μετοχής. Τα διοικητικά στελέχη που υιοθετούν τη συγκεκριμένη πρακτική δικαιολογούν τις ενέργειες τους υποστηρίζοντας ότι, τους επιτρέπει να εκμεταλλευτούν επιχειρηματικές ευκαιρίες που διαφορετικά θα ήταν ανέφικτο να υλοποιήσουν. Αντιθέτως όσοι κατακρίνουν τη χρηματοδότηση εκτός Ισολογισμό υποστηρίζουν ότι οι τεχνικές αυτές έχουν σαν αποτέλεσμα να μειώνεται η χρησιμότητα της πληροφορίας που παρέχεται μέσα από τις οικονομικές καταστάσεις. «Οι δραστηριότητες εκτός Ισολογισμού αφορούν πάντοτε οικονομικές συναλλαγές και γεγονότα με άμεσες ή μελλοντικές συνέπειες στις ταμειακές ροές της επιχείρησης.» (Ronen et al., 1990). Τις περισσότερες φορές οι οικονομικές καταστάσεις που παρουσιάζονται στο ευρύ κοινό εμπίπτουν στους λογιστικούς κανόνες και πρότυπα, αλλά απέχουν από το πνεύμα και τις αρχές των προτύπων καθώς και το σκοπό που εξυπηρετούν οι οικονομικές καταστάσεις, τη παροχή χρήσιμων πληροφοριών στους χρήστες για τη λήψη οικονομικών αποφάσεων και τη παρουσίαση μιας ακριβοδίκαιης εικόνας της εταιρείας.

Ωραιοποίηση Χρηματοοικονομικών Καταστάσεων (Window Dressing)

Η ωραιοποίηση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων αναφέρεται στη καταχώρηση λογιστικών γεγονότων στα λογιστικά αρχεία μιας οικονομικής οντότητας λίγο πριν το τέλος μιας περιόδου και την αντιστροφή των παραπάνω εγγραφών στην αρχή την επόμενης περιόδου, με βασικό σκοπό τον ευπρεπισμό των χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Σύμφωνα με τους Feltham και Xie (1994), πρόκειται για μία πρακτική που υιοθετείται συχνά από τα διοικητικά στελέχη μιας επιχειρηματικής οντότητας περισσότερο για να βελτιώσουν την απόδοσή τους, παρά ως κίνητρο ανταμοιβής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ωραιοποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων αποτελούν οι πράξεις τιτλοποίησης. Βασικό χαρακτηριστικό της τιτλοποίησης είναι ότι παρέχει τη δυνατότητα σε μία επιχείρηση να λαμβάνει μετρητά/ρευστά από εξωτερικούς επενδυτές και να ξεπληρώνει αυτή την υποχρέωση με ταμειακές ροές που προέρχονται από ένα συγκεκριμένο σύνολο περιουσιακών στοιχείων όπως οι

εισπρακτέοι λογαριασμοί. Συνεπώς η τιτλοποίηση είναι ένας τρόπος χρηματοδότησης μιας επιχείρησης με πολλά πλεονεκτήματα σε σύγκριση με τη τραπεζική. Οι Dechow και Shakespeare (2009), διαπίστωσαν ότι η διοίκηση προβαίνει σε πράξεις τιτλοποίησης προς το τέλος της χρήσης για να αυξήσουν τα κέρδη, να βελτιώσουν τους δείκτες αποδοτικότητας καθώς και να μειώσουν τη μόχλευση. Οι πρακτικές window dressing είναι διαδεδομένες κυρίως σε εταιρείες διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων καθώς και στο κλάδο χρηματιστών. Οι διαχειριστές αμοιβαίων κεφαλαίων συχνά ρευστοποιούν τα χρεόγραφα με χαμηλή απόδοση κοντά στο τέλος της περιόδου και χρησιμοποιούν αυτά τα χρήματα για την αγορά χρεογράφων υψηλής απόδοσης. Με τον τρόπο αυτό οι νέοι επενδυτές βλέπουν ένα χαρτοφυλάκιο υψηλών αποδόσεων και επιθυμούν να επενδύσουν σε αυτό. Ένα ακόμη παράδειγμα ωραιοποίησης χρηματοοικονομικών καταστάσεων που παρατίθεται από τη ξένη βιβλιογραφία αφορά την πώληση-ανταλλαγή αποθεμάτων μεταξύ ομοειδών επιχειρήσεων. Πιο συγκεκριμένα η κάθε μία επιχείρηση πουλάει στην άλλη ίδια ποσότητα αποθέματος, ίδιου είδους σε τιμή υψηλότερη του ιστορικού κόστους κτήσεως. Τα πιο κοινά παραδείγματα ευπρεπισμού των χρηματοοικονομικών καταστάσεων σύμφωνα με τον Naser (1993), είναι :

- Η πώληση και η επαναγορά των αποθεμάτων
- Η κατάχρηση της λογιστικής της εξαγοράς
- Η πώληση και η επαναγορά των περιουσιακών στοιχείων
- Η αναπροσαρμογή της αξίας των πάγιων περιουσιακών στοιχείων
- Η επαναγορά ιδίων μετοχών της εταιρείας
- Η εναλλαγή από μία λογιστική πολιτική σε άλλη

Σύμφωνα με τον Jones (2011), οι μέθοδοι της δημιουργικής λογιστικής σχετίζονται με τρεις χρηματοοικονομικές καταστάσεις, τον Ισολογισμό, την Κατάσταση Αποτελεσμάτων και τη Κατάσταση Χρηματοροών, μέσα από πέντε βασικές στρατηγικές:

1. Αύξηση των εσόδων (Πρόωρη αναγνώριση πωλήσεων, αύξηση εισπρακτέων τόκων, συμπεριλαμβάνοντας τα μη λειτουργικά έσοδα, αντιμετώπιση των δανείων ως πωλήσεις)

2. Μείωση των εξόδων (χρήση προβλέψεων, αύξηση αποθεμάτων τέλους, κεφαλαιοποίηση εξόδων, επιμήκυνση αποσβέσεων, μειώνοντας τις προβλέψεις για επισφαλείς απαιτήσεις)
3. Αύξηση των περιουσιακών στοιχείων (αυξάνοντας την υπεραξία και άυλα περιουσιακά στοιχεία, αναπροσαρμογή πάγιων περιουσιακών στοιχείων, mark- to- market)
4. Μείωση των υποχρεώσεων (χρηματοδότηση εκτός Ισολογισμού, παρουσιάζοντας τα χρέη ως ίδια κεφάλαια)
5. Αύξηση ταμειακών ροών (μεγιστοποίηση λειτουργικών ταμειακών εισροών, ελαχιστοποίηση λειτουργικών ταμειακών εκροών)

Οι πρώτες δύο στρατηγικές στοχεύουν στην αύξηση του κέρδους στην κατάσταση αποτελεσμάτων. Η αύξηση των εσόδων μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από τη χειραγώγηση των πωλήσεων και μείωση των εξόδων μπορεί να εφαρμοστεί είτε με τη χρήση προβλέψεων είτε με την κεφαλαιοποίηση των εξόδων, καθιστώντας τα περιουσιακά στοιχεία. Η τρίτη και η τέταρτη στρατηγική εστιάζουν στον Ισολογισμό. Η Πέμπτη στρατηγική σχετίζεται με την αύξηση των ταμειακών ροών, δεν σχετίζεται με την άμεση αύξηση των μετρητών αλλά με τον τρόπο και τον χρόνο παρουσίασής τους. Περιλαμβάνει την επιτάχυνση είσπραξης των μετρητών ή την αύξηση των λειτουργικών ταμειακών ροών που αποτελεί τη βασική ταμειακή ροή για τους αναλυτές. Ένας ακόμη τρόπος εφαρμογής είναι μέσα από τη ταξινόμηση των μη λειτουργικών ταμειακών εισροών ως λειτουργικών και τα λειτουργικά έξοδα ως μη λειτουργικά έξοδα.

Η ωραιοποίηση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων αποτελεί μια βραχυπρόθεσμη στρατηγική των επιχειρήσεων, με σκοπό να παρουσιάσουν τις οικονομικές τους καταστάσεις και τα χαρτοφυλάκιά τους ως κερδοφόρα και ελκυστικά. Παρόλο που η συγκεκριμένη τεχνική ευπρεπισμού δεν εντάσσεται στα πλαίσια της απάτης, συνήθως χρησιμοποιείται για να παραπλανήσει τους επενδυτές σχετικά με τη πραγματική εικόνα της επιχείρησης. Υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους μπορεί να ασκηθεί η δημιουργική λογιστική, λόγω της ευελιξία που παρέχεται από την ίδια τη λογιστική. Κάθε σύνολο λογαριασμών αποτελείται από διάφορα είδη εξόδων, εσόδων, περιουσιακών στοιχείων, υποχρεώσεων και ιδίων κεφαλαίων. Συνεπώς για κάθε έναν από αυτούς τους λογαριασμούς, υπάρχει αντίστοιχη λογιστική πολιτική. Λόγω λοιπών των πολυάριθμων λογιστικών πολιτικών δημιουργούνται «ευκαιρίες» για την

προσαρμογή και την τροποποίησή τους με σκοπό την αλλοίωση των αποτελεσμάτων και την παραπλάνηση των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Jones (2011) «ένας εύκολος τρόπος για να μπερδέψετε τους επενδυτές είναι να αλλάζεται συνεχώς τα αποτελέσματά σας».

1.6 Κίνητρα Δημιουργικής Λογιστικής

Η επίμονη πρακτική και κατάχρηση της δημιουργικής λογιστικής, οδήγησε πολλές εταιρείες σε πτώχευση ως αποτέλεσμα της κακής ποιότητας της λογιστικής πληροφορίας που εμπεριέχονταν στις χρηματοοικονομικές εκθέσεις τους και ταυτόχρονα κλονίζοντας το βαθμό εμπιστοσύνης του επενδυτικού κοινού. Βασικό προαπαιτούμενο για μία επιχείρηση είναι να συγκεντρωθούν όλες τις οικονομικές πληροφορίες σχετικά με την απόδοσή της και έπειτα να γνωστοποιηθούν στα ενδιαφερόμενα μέρη, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να συγκρίνουν τη δραστηριότητα της επιχείρησης, να εντοπίσουν πιθανές διαφορές στην οικονομική θέση και απόδοση. Παρόλο που σύμφωνα με τους λογιστικούς κανόνες, η διοίκηση οφείλει να ακολουθεί συγκεκριμένα πρότυπα και λογιστικές αρχές, αφήνουν περιθώρια υποκειμενικότητας υπό τη μορφή ερμηνείας στον τρόπο παρουσίασης των οικονομικών εκθέσεων. Αυτή η υποκειμενικότητα στις οικονομικές εκθέσεις ανοίγει το δρόμο για πρακτικές δημιουργικής λογιστικής. Υπάρχουν πολλά κίνητρα στη σύγχρονη οικονομία που οδηγούν στην άσκηση δημιουργικής λογιστικής. Ορισμένα από αυτά αφορούν την ανταμοιβή και τα προνόμια, την εξομάλυνση του εισοδήματος, πιθανές πιέσεις από τη κεφαλαιαγορά και επιχειρηματικές ανάγκες. Συνεπώς τα διοικητικά στελέχη οδηγούνται σε πρακτικές παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων λόγω της πίεσης που τους ασκείται τόσο από το εσωτερικό, όσο και από το εξωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης.

1.6.1.Ανταμοιβή και προνόμια (rewards and benefits)

Πρόβλημα αντιπροσώπευσης

Όπως προαναφέρθηκε, ένα από τα κυριότερα προβλήματα σε έναν οργανισμό αφορούν τη διοίκηση της οντότητας. Η διοίκηση επιδιώκει να πραγματοποιήσει τα προσωπικά

της οφέλη εις βάρος των μετόχων. Όπου παρατηρείται πρόβλημα αντιπροσώπευσης, η διοίκηση παρεμβαίνει χειραγωγώντας τις οικονομικές εκθέσεις, παρουσιάζοντάς τες με ένα τρόπο που να εξυπηρετεί τα δικά τους οφέλη, παρόλο που οι εκθέσεις αυτές δεν παρουσιάζουν την αληθινή και ακριβοδίκαιη εικόνα της επιχείρησης. Υπάρχουν διαφορετικές απόψεις σχετικά με την αιτία που οδηγεί τα διοικητικά στελέχη να προβούν σε αυτές τις πρακτικές. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τον Healy (1985) σκοπός τους είναι να διασφαλίσουν το προσωπικό τους συμφέρον και να αποκομίσουν επιπλέον εισόδημα (bonus), αντίθετα οι Fudenberg και Tirole (1995) υποστηρίζουν ότι η διαχείριση των κερδών είναι μία στρατηγική που υιοθετούν οι ασκούντες τη διοίκηση της εταιρείας με μοναδικό σκοπό τη διασφάλιση της θέσης εργασίας τους.

Αυξημένες τακτικές και έκτακτες απολαβές (salaries and bonus)

Αφορά μισθούς που συνδέονται άμεσα με τη παραγωγικότητα των στελεχών και την επίτευξη στόχων και σχετίζονται είτε με την αύξηση των κερδών της επιχείρησης, είτε με την αύξηση των πωλήσεων. Ομοίως και οι έκτακτες απολαβές (bonus) ωθούν τα στελέχη στην επίτευξη των καθορισμένων στόχων προκειμένου να αυξήσουν τις απολαβές τους. Πολλοί ερευνητές έχουν ασχοληθεί με την επίδραση που έχουν οι πρόσθετες αποδοχές των στελεχών στην άσκηση δημιουργικής λογιστικής. Υπάρχει μία λεπτή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στα κίνητρα προς όφελος της επιχείρησης και προς όφελος της διοίκησης, ωστόσο οι ερευνητές έχουν καταλήξει ότι η θετική συσχέτιση μεταξύ των bonus των στελεχών, της οικονομικής επίδοσης της ίδιας της επιχείρησης και κατ'επέκταση του πλούτου των μετόχων είναι παράγοντες που οδηγούν σε πρακτικές δημιουργικής λογιστικής. Σύμφωνα με τους Arnold και Lange (2014) τα μπόνους που συνδέονται με την απόδοση των στελεχών λειτουργούν ως κίνητρο ωραιοποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων. Ομοίως οι Dechow et al. (2015) εξέτασαν τις αποδοχές των διοικητικών στελεχών και κατέληξαν ότι οι διαχειριστές χρησιμοποιούν τη διακριτική τους ευχέρεια για να βελτιώσουν την εικόνα της οντότητας και να επωφεληθούν τα προνόμια. Ωστόσο σύμφωνα με τον Shleifer (2004), η αμοιβή των διοικητικών στελεχών αποτέλεσε ένα σημαντικό ζήτημα ανησυχίας κυρίως γιατί ένα μεγάλο μέρος των εν λόγω αμοιβών δεν αφορά την πληρωμή bonus για αύξηση της απόδοσης των υπαλλήλων, αλλά εισοδήματα που δίνονται από άπληστους διευθύνοντες συμβούλους και μη λειτουργικά Διοικητικά Συμβούλια.

Μετοχές και Δικαιώματα προαίρεσης μετοχών.(Shares and Shares options)

Πρόκειται για ακόμη μία παροχή στα στελέχη της επιχείρησης , που τους δίνει τη δυνατότητα έχουν στη κατοχή τους μέρος των μετοχών της επιχείρησης ως ανταμοιβή, μετατρέποντας τους με τον τρόπο αυτό σε ιδιοκτήτες της. Η ιδιοκτησία μετοχών ως μέρος ανταμοιβής χρησιμοποιείται τόσο για να παρακινήσει τα στελέχη της εταιρείας στις αποδόσεις τους, καθώς επίσης και ως ένας εναλλακτικός τρόπος διαχείρισης του προβλήματος αντιπροσώπευσης. Με τον τρόπο αυτό τα διοικητικά στελέχη θα έχουν κοινά συμφέροντα με τους μετόχους της οικονομικής οντότητας. Ωστόσο αρκετοί ερευνητές έχουν καταλήξει ότι ανάλογες απολαβές και πακέτα παροχών προς τα στελέχη τείνουν να τους παρακινούν σε άσκηση πρακτικών επινοητικής λογιστικής (Healy, 1985). Ομοίως όπως αναφέρει ο Shleifer (2004), παρατηρείται ότι οι εταιρείες τείνουν να χρησιμοποιούν περισσότερο τις πρακτικές χειραγώγησης των κερδών πριν πραγματοποιηθεί κάποια εξαγορά και πριν την άσκηση δικαιωμάτων προαίρεσης μετοχών από στελέχη της επιχείρησης.

1.6.2. Εξομάλυνση των κερδών (income smoothing)

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, μία βασική μορφή χειραγώγησης των αποτελεσμάτων είναι η εξομάλυνση των κερδών, με σκοπό τη μείωση των διακυμάνσεών τους. Τα δημοσιοποιούμενα κέρδη είτε μειώνονται, είτε αυξάνονται προκειμένου να μειωθούν οι αστάθειές τους. Σε κερδοφόρες χρήσεις, μέρος των κερδών αποκρύπτεται με τη δημιουργία αποθεματικών και τα κέρδη αυτά δημοσιοποιούνται σε χρήσεις όπου η κερδοφορία βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα. Αντιθέτως σε μία κακή χρήση καθυστερείται η αναγνώριση των δαπανών όταν αναμένεται βελτίωση της απόδοσης στο εγγύς μέλλον. Επίσης διάφορες επιχειρήσεις μπορούν να στραφούν σε πρακτικές μείωσης των δημοσιοποιούμενων κερδών για να αποφύγουν είτε μισθολογικές αυξήσεις των εργαζομένων, είτε υψηλότερους φόρους. Σύμφωνα με τους Herrmann και Inoue (2012) το κίνητρο για εφαρμογή εξομάλυνσης των κερδών διαφέρει από επιχείρηση σε επιχείρηση και επί το πλείστον εξαρτάται από το μέγεθος της οντότητας ,την ένταση κεφαλαίου και τους φορολογικούς συντελεστές. Μία πιθανή πτώση της τιμής των μετοχής που οφείλεται σε αρνητικά αποτελέσματα επηρεάζει τόσο τον πλούτο των μετόχων, όσο και την αντίληψη του επενδυτικού κοινού για την εκάστοτε εταιρεία. Η

αποφυγή ενός τέτοιου αρνητικού σεναρίου, μπορεί να οδηγήσει τη διοίκηση να υιοθετήσει πρακτικές δημιουργικής λογιστικής, με σκοπό να παρουσιάσει στις χρηματοοικονομικές της καταστάσεις σταθερή ροή κερδών.

1.6.3. Πιέσεις που πηγάζουν από τη λειτουργία της Κεφαλαιαγοράς

Καταλυτικό ρόλο στο βαθμό παρέμβασης στα οικονομικά στοιχεία των επιχειρήσεων, διαδραματίζει η εγχώρια και διεθνής αγορά κυρίως στις επιχειρήσεις που είναι εισηγμένες στο χρηματιστήριο. Σύμφωνα με τον Καζαντζή (2006) μία επιχείρηση στρέφεται στη παραποίηση των οικονομικών της καταστάσεων λόγω πιέσεων που απορρέουν από τη λειτουργία της Κεφαλαιαγοράς και συγκεκριμένα από τους παρακάτω παράγοντες:

Χρηματοοικονομικοί αναλυτές

Στις λογιστικές αποφάσεις μιας επιχείρησης παρατηρείται συχνά η επιρροή των χρηματοοικονομικών αναλυτών και των προσδοκιών των επενδυτών. Οι προβλέψεις για τα αναμενόμενα αποτελέσματα μιας εταιρίας, που δημιουργούνται από τους χρηματοοικονομικούς αναλυτές απευθύνονται κατά κύριο λόγο στους επενδυτές επηρεάζοντας άμεσα τη τιμή διαπραγμάτευσης των μετοχών της εταιρίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Healy & Wahlen (1999), η ευρεία χρήση των λογιστικών πληροφοριών από τους χρηματοοικονομικούς αναλυτές και τους επενδυτές, συχνά λειτουργεί ως κίνητρο για τα στελέχη, ώστε να χειραγωγήσουν τα κέρδη της οντότητας και να επηρεάσουν έστω και βραχυπρόθεσμα τη τιμή των μετοχών.

Στη περίπτωση που μία επιχείρηση αποτύχει στο να ανταποκριθεί στις προσδοκίες των επενδυτών, η φήμη της θα επηρεαστεί αρνητικά γεγονός που θα οδηγήσει στην απώλεια μελλοντικών επενδύσεων. Ομοίως πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι επιχειρήσεις που δεν κατάφεραν να ικανοποιήσουν τις οικονομικές προβλέψεις των χρηματοοικονομικών αναλυτών, παρουσιάζοντας μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ των προβλεπόμενων και των δημοσιευμένων αποτελεσμάτων, έχουν υποστεί μεγάλη πτώση στη τιμή της μετοχής τους λόγω της αρνητικής αντίδρασης της αγοράς. Συνεπώς τα διευθυντικά στελέχη θα εφαρμόσουν μέτρα ενίσχυσης των κερδών για να ανταποκριθούν στις οικονομικές προβλέψεις των αναλυτών, είτε θα στραφούν σε

πρακτικές μείωσης των κερδών για χρήσεις όπου τα κέρδη ξεπερνούν σε μεγάλο βαθμό τις προβλέψεις.

Δανεισμός από τράπεζες και άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα

Ο τραπεζικός δανεισμός αποτελεί σήμερα το πιο συνηθισμένο τρόπο χρηματοδότησης των δραστηριοτήτων και των επενδύσεων των οικονομικών μονάδων. Προκειμένου να εγκριθεί η χορήγηση ενός δανείου οι τράπεζες ακολουθούν συγκεκριμένες διαδικασίες και αρχές για την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας μίας επιχείρησης. Συγκεκριμένα το κυριότερα οικονομικά στοιχεία που εξετάζονται είναι η Κατάσταση Χρηματοοικονομικής Θέσης (Ισολογισμός) της επιχείρησης, η Κατάσταση Αποτελεσμάτων, η κατάσταση Μεταβολών Καθαρής Θέσης και τα μηνιαία ισοζύγια. Τα στοιχεία αυτά χρησιμοποιούνται για περαιτέρω ανάλυση με τη χρήση χρηματοοικονομικών δεικτών όπως του δείκτη ρευστότητας, του δείκτη ποιότητας δανείων-πιστωτικού κινδύνου, του δείκτη αποδοτικότητας, παραγωγικότητας καθώς και του δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας και αποτελεσματικότητας. Μία επιχείρηση που παρουσιάζει χαμηλή κερδοφορία ή αρνητικά αποτελέσματα οδηγείται σε υποβάθμιση της πιστοληπτικής της ικανότητας, το κόστος κεφαλαίου αυξάνεται και η προοπτική άντλησης νέων κεφαλαίων μειώνεται. Συνεπώς η επιχείρηση αυτή έχει κίνητρο να παραποιήσει τις χρηματοοικονομικές της καταστάσεις προκειμένου πετύχει δανεισμό με ευνοϊκούς όρους και να βελτιώσει τη πιστοληπτική της ικανότητα.

Άντληση κεφαλαίων από το Χρηματιστήριο Αξιών

Προκειμένου μία επιχείρηση να χρηματοδοτήσει τα πάγια και κυκλοφορούντα στοιχεία της καθώς και τα επενδυτικά της σχέδια για να αναπτυχθεί, πρέπει να προβεί στη λήψη αποφάσεων σχετικά με το προσδιορισμό των πηγών άντλησης καθώς και το ύψος των απαιτούμενων κεφαλαίων. Η επιλογή της πηγής χρηματοδότησης είναι μία από τις πιο σοβαρές αποφάσεις στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Η άντληση κεφαλαίων εκτός από το συνήθη τρόπο του τραπεζικού δανεισμού μπορεί να γίνει και μέσω του δανεισμού από τη κεφαλαιαγορά. Με την έκδοση μετοχών στο κοινό στη χρηματιστηριακή αγορά η επιχείρηση μπορεί να αντλήσει τους οικονομικούς πόρους

που έχει ανάγκη. Ο τιμές των μετοχών στη χρηματιστηριακή αγορά επηρεάζονται από συγκεκριμένους παράγοντες όπως την ποιότητα της επιχείρησης και τη μερισματική πολιτική της, το μακροοικονομικό περιβάλλον της χώρας, το διεθνές περιβάλλον, τη πορεία του κλάδου που ανήκει η επιχείρηση, την εξέλιξη της τεχνολογίας καθώς και τη ψυχολογία της αγοράς. Συνεπώς μία επιχείρηση με διαχρονικά κέρδη και με ανοδική τάση των βασικών οικονομικών μεγεθών μπορεί να επιτύχει ευνοϊκότερους όρους διάθεσης δηλαδή υψηλότερη τιμή στη μετοχή της. Για το λόγο αυτό πολλές φορές η διοίκηση της επιχείρησης καταφεύγει στη παραποίηση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και στην ωραιοποίηση των αποτελεσμάτων, παρουσιάζοντάς την πιο κερδοφόρα και με προοπτικές ανάπτυξης.

Ανταγωνισμός οικονομικών μονάδων

Το σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από ισχυρό ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων. Συνεπώς ο ανταγωνισμός του κλάδου στον οποίο εντάσσεται η οικονομική μονάδα αποτελεί συχνά κίνητρο άσκησης δημιουργικής λογιστικής, παρουσιάζοντας υψηλότερη είτε χαμηλότερη κερδοφορία αναλόγως το αποτέλεσμα που θέλουν να επιτύχουν. Μία επιχείρηση μπορεί να ενισχύσει την οικονομική της θέση και να παρουσιάσει υψηλότερα αποτελέσματα για να κατακτήσει ηγετική θέση στον κλάδο στον οποίο δραστηριοποιείται. Αντιθέτως κάποιες επιχειρήσεις είναι πιθανό να υποβαθμίσουν τα αποτελέσματά τους παρουσιάζοντας χαμηλή κερδοφορία καταδεικνύοντας πως ο κλάδος είναι αδύναμος, χωρίς προοπτικές ανάπτυξης για να αποτρέψουν την είσοδο νέων ανταγωνιστών. Όπως αναφέρει ο Shleifer (2004) κατά τη χρηματοπιστωτική «φούσκα των Dot-Coms» (1993-2000), ο έντονος ανταγωνισμός και η αυξανόμενη ανάγκη για χρηματοδότηση, αποτέλεσαν βασικό κίνητρο άσκησης δημιουργικής λογιστικής από τις εταιρείες, ώστε να αυξήσουν τις τιμές των μετοχών τους. Διατηρώντας τη τιμή της μετοχής σε υψηλά επίπεδα, οι εταιρείες μπορούσαν αν πετύχουν μείωση του κόστους κεφαλαίου, εξαγορές, να προσελκύσουν νέα ικανά στελέχη και εργαζομένους ακόμη και να εκδώσουν νέες μετοχές. Πολλές καινούργιες εταιρείες υψηλής τεχνολογίας χρηματοδοτούσαν τις τρέχουσες δραστηριότητές τους, εκδίδοντας νέες μετοχές. Χωρίς την «συμβολή» της δημιουργικής λογιστικής το κόστος κεφαλαίου θα ήταν πολύ υψηλό για να επιβιώσουν οι εταιρείες στον έντονα ανταγωνιστικό κλάδο της τεχνολογίας. Συνεπώς οι ανταγωνιστικές πιέσεις συνέβαλαν αύξηση της δημιουργικής λογιστικής.

Μερισματική πολιτική

Ένας από τους βασικούς σκοπούς μιας επιχείρησης είναι η διατήρηση μιας σταθερά αυξανόμενης μερισματικής πολιτικής ώστε οι μέτοχοι της επιχειρηματικής οντότητας να είναι ικανοποιημένοι και κατ' επέκταση οι μετοχές της να παραμένουν ελκυστικές στο επενδυτικό κοινό. Πιθανές αστάθειες και συχνές μεταβολές στα αποτελέσματα μιας επιχείρησης μπορούν να οδηγήσουν σε πώληση των μετοχών από τη πλευρά των μετόχων και συνεπώς σε μείωση της τιμής της μετοχής. Σε οικονομικές χρήσεις που τα κέρδη είναι αυξημένα, η διοίκηση παρεμβαίνει στα αποτελέσματα υποβαθμίζοντάς τα, με σκοπό να δοθεί σταθερό μέρισμα, όμοιο με το προηγούμενων ετών. Αντίστοιχα όταν τα κέρδη μιας χρήσης βρίσκονται σε χαμηλά επίπεδα, χειραγωγούν τα αποτελέσματα εμφανίζοντας τα υψηλότερα. Κύριος στόχος της διοίκησης επομένως είναι η ομαλοποίηση των κερδών μεταξύ των χρήσεων ώστε το ποσοστό αυτών που διανέμονται στους μετόχους της επιχείρησης να παραμένει σταθερό.

1.6.4. Ρυθμιστικό πλαίσιο λειτουργίας της οικονομικής μονάδας

Σύμφωνα με τον Καζαντζή (2006) υπάρχει ακόμη μία κατηγορία κινήτρων που οδηγούν μία επιχείρηση στο να παραποιήσει τα οικονομικά της αποτελέσματα. Η κατηγορία αυτή σχετίζεται με τον επιχειρηματικό κλάδο που ανήκει η επιχείρηση και με το ρυθμιστικό πλαίσιο, τους κανόνες και τις διατάξεις που διέπουν τον εκάστοτε κλάδο.

Πολλές μελέτες έχουν αποδείξει ότι επιχειρήσεις που υπόκεινται σε ρυθμιστικούς κανόνες έχουν σημαντικό κίνητρο να επηρεάσουν τα οικονομικά τους αποτελέσματα. Σε ορισμένους κλάδους όπως ο τραπεζικός, ο ασφαλιστικός και ο κλάδος υπηρεσιών κοινής ωφέλειας οι ρυθμίσεις αυτές καλύπτουν και τη λογιστική πρακτική των επιχειρήσεων δυσχεραίνοντας έτσι το έργο της διοίκησης. Πιο συγκεκριμένα οι ρυθμιστικοί κανόνες του τραπεζικού κλάδου ορίζουν συγκεκριμένα επίπεδα κεφαλαιακής επάρκειας που πρέπει να καλύπτονται, αντίστοιχα οι κανονιστικές απαιτήσεις του ασφαλιστικού κλάδου προϋποθέτουν την ύπαρξη οικονομικά υγιών ασφαλιστικών εταιρειών και στο κλάδο των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας το κέρδος τους ορίζεται μέχρι ενός εύλογου ποσοστού απόδοσης επί των επενδυμένων κεφαλαίων τους. Κατ' επέκταση ορισμένοι ασφαλιστικοί οργανισμοί επηρεάζουν τα οικονομικά

τους αποτελέσματα προκειμένου να ισχυροποιήσουν την οικονομική τους θέση και τα τραπεζικά ιδρύματα για να καλύψουν προβλήματα κεφαλαιακής επάρκειας. Προκειμένου λοιπόν να συμμορφώνονται με το ρυθμιστικό πλαίσιο, ορισμένες επιχειρηματικές οντότητες προσφεύγουν σε πρακτικές παραποίησης των οικονομικών τους καταστάσεων για να αποφύγουν πιθανές αποκλίσεις και διαφοροποιήσεις.

1.6.5. Κίνδυνος Χρεοκοπίας

Βασικός παράγοντας που είναι πιθανό να οδηγήσει τα στελέχη μιας επιχείρησης σε πρακτικές παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων, είναι ο κίνδυνος χρεοκοπίας της επιχείρησης. Ένα από τα βασικότερα υποδείγματα πρόβλεψης της χρεοκοπίας που αφορά επιχειρήσεις εισηγμένες στις χρηματιστηριακές αγορές, είναι ο δείκτης Z που αναπτύχθηκε από τον Edward I. Altman το 1968. Ο Σπαθής Χ. (2002) με τη χρήση του συγκεκριμένου δείκτη και ένα τυχαίο δείγμα 76 βιομηχανικών εταιριών εισηγμένων στο Χρηματιστήριο Αθηνών, ανέφερε ότι οι 38 εταιρίες από αυτές βρέθηκαν με παραποιημένες οικονομικές καταστάσεις, καταλήγοντας στο συμπέρασμα όταν οι επιχειρήσεις πλησιάζουν στην οικονομική κατάρρευση, η πιθανότητα άσκησης δημιουργικής λογιστικής αυξάνεται. Η αδυναμία μιας οικονομικής μονάδας να ανταπεξέλθει στις οικονομικές της υποχρεώσεις, αυξάνει το κλίμα αβεβαιότητας και το κόστος δανεισμού γίνεται υψηλότερο λόγω της ανταμοιβής κινδύνου που αναλαμβάνουν οι επενδυτές. Συνεπώς η διοίκηση της επιχείρησης μέσω της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων αποκρύπτει από τους σκοπούμενους χρήστες τη πραγματική εικόνα της, κερδίζοντας χρόνο και επιδιώκοντας πιθανή ανάκαμψη.

1.7 Εταιρική Διακυβέρνηση και Χειραγώγηση Κερδών

Πρώτος ο Friedman το 1970 όρισε την εταιρική διακυβέρνηση ως τη διαδικασία με βάση την οποία οι ασκούντες τη διοίκηση της εταιρείας ικανοποιούν της επιθυμίες των ιδιοκτητών (μετόχων) ως προς την μεγιστοποίηση της ευημερίας τους, με βάση τη συμμόρφωση στους κανόνες που εντάσσονται στα τοπικά έθιμα και τους νόμους. Με την πάροδο των ετών η έννοια της εταιρικής διακυβέρνησης διευρύνεται καλύπτοντας

περισσότερες πτυχές της οντότητας πέρα από τα συμφέροντα των μετόχων. Οι Shleifer και Vishny (1997), δήλωσαν ότι μηχανισμοί της εταιρικής διακυβέρνησης μπορούν να εξαλείψουν την κατάχρηση των επιχειρησιακών πόρων από τα διοικητικά στελέχη και η εταιρική διακυβέρνηση περιλαμβάνει όλες τις απαραίτητες διατάξεις ώστε να διασφαλίσει ότι τα περιουσιακά στοιχεία της επιχείρησης διαχειρίζονται αποτελεσματικά για την προστασία των συμφερόντων των μετόχων.

Σύμφωνα με τους Foerster και Huen (2004) η εταιρική διακυβέρνηση είναι μία διαδικασία μέσα από την οποία οι μέτοχοι μιας οικονομικής οντότητας προσπαθούν να εξασφαλίσουν ότι τα στελέχη της διαχειρίζονται αποτελεσματικά τις επενδύσεις τους, ώστε να έχουν ικανοποιητική απόδοση. Αντικείμενο της εταιρικής διακυβέρνησης είναι η αντιμετώπιση του προβλήματος αντιπροσώπευσης (agency problem), σύμφωνα με το οποίο οι μέτοχοι που αποτελούν την ιδιοκτησία της εταιρείας θέλουν να διασφαλίσουν ότι τα στελέχη δρουν με στόχο τη διασφάλιση της ευημερίας τους και όχι το προσωπικό τους συμφέρον. Οι Nestor και Thompson (2000) αναφέρονται επίσης στην εταιρική διακυβέρνηση, ως το αποτέλεσμα που προκύπτει από τις σχέσεις και την αλληλεπίδραση όχι μόνο μεταξύ της διοίκησης και των μετόχων της οντότητας αλλά και των υπόλοιπων ενδιαφερομένων όπως πελατών, προμηθευτών και εργαζομένων. Επισημαίνουν ωστόσο πως μία αποτελεσματική δομή εταιρικής διακυβέρνησης είναι ικανή να μειώσει το κόστος που δημιουργείται από τη σύγκρουση συμφερόντων των παραπάνω μελών. Όπως αναφέρεται στις Αρχές εταιρικής διακυβέρνησης που εκδόθηκαν από τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD), πρόκειται για ένα σύστημα με βάση το οποίο ελέγχονται και κατευθύνονται οι οντότητες, ένα βασικό στοιχείο για την ανάπτυξη και την οικονομική αποτελεσματικότητα των εταιρειών καθώς και ένα μέσο ενδυνάμωσης της εμπιστοσύνης των επενδυτών. Οι βασικές αρχές εταιρικής διακυβέρνησης σύμφωνα με τον OECD αναφέρονται (Παπασταθής, 2014):

- Στην προάσπιση των δικαιωμάτων των μετόχων και των λειτουργιών της ιδιοκτησίας
- Στην εξασφάλιση δίκαιης και ίσης μεταχείρισης των μετόχων κυρίως των μετόχων μειοψηφίας και των αλλοδαπών

- Στην ενδυνάμωση της συνεργασίας μεταξύ της διοίκησης και των μετόχων για τη εξασφάλιση υγιών επιχειρηματικών οντοτήτων, τη μεγιστοποίηση του πλούτου της επιχείρησης και τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης
- Στη καθιέρωση της διαφάνειας σχετικά με την οικονομική κατάσταση της οντότητας, την ιδιοκτησία και τη διακυβέρνηση
- Στη διασφάλιση του ελέγχου της διοίκησης από το Διοικητικό συμβούλιο, της ενημέρωσης των μετόχων από το Διοικητικό Συμβούλιο και στη καθοδήγηση της οντότητας.

Ωστόσο ένα αποτελεσματικό σύστημα εταιρικής διακυβέρνησης ενισχύει την εμπιστοσύνη, τη διαφάνεια καθώς και τη λογοδοσία που απαιτούνται για την υποστήριξη των μακροπρόθεσμων επενδύσεων, καθώς ορίζει τη δομή μέσα από την οποία μία επιχειρηματική οντότητα μπορεί να καθορίσει και να υλοποιεί τους στόχους της. Ενσωματώνει επίσης την υπευθυνότητα, την ηγεσία, τη διαχείριση και τον έλεγχο που ασκείται σε μία οντότητα, συνδυάζοντάς τα με συστήματα και διαδικασίες.

Σύμφωνα με τον Wills (2005) ορισμένες βασικές προϋποθέσεις για ένα αποδοτικό σύστημα εταιρικής διακυβέρνησης είναι οι ακόλουθες:

- **Προγραμματισμένες διαδικασίες** : Οι διαδικασίες θα πρέπει να εκτελούνται με τεκμηριωμένο, προγραμματισμένο, κατάλληλο και ελεγχόμενο τρόπο.
- **Διαφάνεια**: Εκτέλεση διαδικασιών με τρόπο ώστε να εκτίθενται εύκολα σε έλεγχο.
- **Λογοδοσία, ανάληψη ευθύνης**: Αποτελεί βασικό προαπαιτούμενο για την εξασφάλιση της διαφάνειας, είναι η υποχρέωση μιας εταιρείας να παρέχει τεκμήρια για διαδικασίες που έχουν εκτελέσει και γεγονότα που έχουν συμβεί.
- **Συμμόρφωση**: Να έχει στη διάθεση της συστήματα που να διασφαλίζουν ότι οι διαδικασίες εκτελούνται κατάλληλα και αποτελεσματικά.
- **Νόμοι**: Συμμόρφωση με τους ισχύοντες εσωτερικούς κανονισμούς και νόμους.
- **Ασφάλεια**: Συστήματα που εξασφαλίζουν την προστασία των διαδικασιών και των πληροφοριών.

Η σημασία της εταιρικής διακυβέρνησης περιγράφηκε από τον Mikhail (2015) με βάση τα παρακάτω οφέλη που προσφέρει στην οικονομική οντότητα. Συγκεκριμένα συμβάλει σε:

- Στη καταπολέμηση την οικονομικής και διοικητικής διαφθοράς
- Στη ακεραιότητα, την αμεροληψία και την ειλικρίνεια από πλευράς των υπαλλήλων, τόσο από τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου και τα στελέχη όσο και από τους απλούς υπαλλήλους της οντότητας.
- Στην εξασφάλιση ενός αποτελεσματικού λογιστικού συστήματος και εσωτερικού ελέγχου
- Στην επίτευξη ακρίβειας και πληρότητας των γνωστοποιήσεων καθώς και στη διαφάνεια των οικονομικών καταστάσεων
- Στην ανάδειξη υψηλού επιπέδου αποτελεσματικότητας από τους εξωτερικούς ελεγκτές, καθώς και στην αυτονομία και αποφυγή πιέσεων από το διοικητικό συμβούλιο και τα διοικητικά στελέχη.

Από τις πιο βασικές μελέτες που διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ της ασύμμετρης πληροφόρησης και της χειραγώγησης των κερδών, πραγματοποιήθηκαν από τους Trueman & Titman (1988) και Dye (1988). Μέσα από αυτές τις μελέτες αποδείχθηκε ότι η ασύμμετρη πληροφόρηση αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη χειραγώγηση των κερδών. Οι Warfield et al. (1995) διαπίστωσαν θετική σχέση μεταξύ της χειραγώγησης των κερδών και της ασυμμετρίας της πληροφόρησης. Συγκεκριμένα αναφέρουν ότι όσο μεγαλύτερη είναι η ασυμμετρία των πληροφοριών μεταξύ της διοίκησης και των μετόχων, τόσο πιθανότερη είναι η εμφάνιση της χειραγώγησης των κερδών. Η έρευνα του Richardson (2000) αξιολόγησε τη σχέση μεταξύ των δύο εννοιών ως προς το μέγεθός τους, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι όσο μεγαλύτερη η ασυμμετρία πληροφόρησης τόσο μεγαλύτερη είναι η έκταση της χειραγώγησης από πλευράς της διοίκησης. Ωστόσο ο ρόλος του μηχανισμού της εταιρικής διακυβέρνησης είναι να περιορίσει την ασύμμετρη πληροφόρηση και να διασφαλίσει τη συμμόρφωση στις απαιτούμενες γνωστοποιήσεις των προτύπων, διατηρώντας ταυτόχρονα την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων και επιδιώκοντας τη προστασία ενάντια σε πρακτικές δημιουργικής λογιστικής (Davidson et al., 2005).

Το ζήτημα της εταιρικής διακυβέρνησης βρίσκεται στην επικαιρότητα τα τελευταία χρόνια για ποικίλους λόγους όπως, η κατάρρευση εταιρειών λόγω της διάπραξης απάτης και της αποκάλυψης λογιστικών σκανδάλων, η επιρροή από εξωτερικές ομάδες συμφερόντων στις εταιρικές υποθέσεις και κυρίως η παγκοσμιοποίηση των χρηματαγορών, των ρυθμιστικών κανόνων και των επιχειρήσεων (Καραμάνης, 2008).

Η αδυναμία της αποτελεσματικής διακυβέρνησης των εταιρειών οδήγησαν την πτώχευση μεγάλων εταιρειών, κλονίζοντας την οικονομία σε παγκόσμιο επίπεδο. Εταιρικά σκάνδαλά όπως της Enron, Polly Peck, WorldCom, Parmalat και πολλών ακόμη εταιρειών ανέδειξαν αναποτελεσματικότητα στη διοίκηση και τον έλεγχο των εταιρειών οδήγησαν στη θέσπιση του νόμου του Sarbanes – Oxley, παρέχοντας ένα αυστηρότερο πλαίσιο εταιρικής διακυβέρνησης σχετικά με τη διαφάνεια και τη λογοδοσία και προστατεύοντας τους μετόχους και κυρίως το κύρος της οικονομίας. Σύμφωνα με τον Ramadan (2017), τα πρόσφατα εταιρικά σκάνδαλα κατέστησαν την εταιρική διακυβέρνηση βασικό συστατικό μιας οικονομικής οντότητας. Επισημαίνοντας ότι ορισμένα από τα αναφερόμενα σκάνδαλα θα μπορούσαν να έχουν αποφευχθεί εάν οι πρακτικές εταιρικής διακυβέρνησης εφαρμόζονταν αποτελεσματικά.

Οι Inaam και Khamoussi (2016) εξήγησαν τη σχέση μεταξύ της ελεγκτικής επιτροπής, της ποιότητας του ελέγχου και της διαχείρισης των κερδών. Η βασική λειτουργία της εταιρικής διακυβέρνησης στις χρηματοοικονομικές αναφορές είναι η διασφάλιση της συμμόρφωσης με τις γενικά αποδεκτές λογιστικές αρχές και η παροχή αξιόπιστων χρηματοοικονομικών πληροφοριών στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Επομένως, η εταιρική διακυβέρνηση πρέπει να διασφαλίζει αποτελεσματικούς ελέγχους και να αποτρέπει τα στελέχη της να υιοθετούν πρακτικές χειραγώγησης των κερδών. Παρόλο που αρκετές προγενέστερες μελέτες αποδεικνύουν ότι η ποιοτική εταιρική διακυβέρνηση, οι ελεγκτικές επιτροπές και η εφαρμογή ποιοτικού ελέγχου συμβάλουν στον περιορισμό της χειραγώγησης των κερδών, μελέτη τους έδειξε αρνητική συσχέτιση μεταξύ της ανεξαρτησίας της επιτροπής ελέγχου και της διαχείρισης των κερδών.

1.8 Εταιρικά σκάνδαλα

Η αύξηση των λογιστικών σκανδάλων στις αρχές του 21^{ου} αιώνα προκάλεσε ανησυχίες για με το φαινόμενο της απάτης και αύξησε τις ευθύνες των ελεγκτών σχετικά με τον εντοπισμό της. Παρόλο που η θέσπιση του νόμου Sarbanes- Oxley το 2002 στόχευε στον περιορισμό του φαινομένου, η συχνότητα της χρηματοοικονομικής απάτης δεν φάνηκε να μειώθηκε. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την PricewaterhouseCoopers (2005), αποκάλυψε ότι μετά το νόμο του Sarbanes- Oxley έχουν αποκαλυφθεί

περισσότερα σκάνδαλα απάτης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, με την αύξηση των εντοπισμένων περιστατικών συγκριτικά με τη προηγούμενη έρευνα του 2003 να φτάνει στο 140%. Πρέπει να σημειωθεί ότι η αύξηση αυτή δεν οφείλεται εξ ολοκλήρου σε νέα περιστατικά απάτης αλλά και στο γεγονός ότι η εφαρμογή αυστηρότερων ελέγχων και συστημάτων διαχείρισης κινδύνου συνέβαλε στον εντοπισμό τους. Οι σημαντικές επιπτώσεις της απάτης προκαλούν μεγάλη ανησυχία στους επενδυτές καθώς οι δόλιες χρηματοοικονομικές εκθέσεις μπορούν αποτελέσουν σοβαρή απειλή για την συνέχιση της δραστηριότητας μιας εταιρείας καθώς και την αξία μιας επιχείρησης της

Τα διάφορα λογιστικά σκάνδαλα που αποκαλύφθηκαν είχαν σαν αποτέλεσμα να δημιουργούν αμφιβολίες για τα λογιστικά πρότυπα που μπορούν να προκαλέσουν στρέβλωση της οικονομικής κατάστασης μιας επιχείρησης, και στην εκμετάλλευση της ευελιξίας που προσφέρουν. Η στρέβλωση των οικονομικών αποτελεσμάτων που συνήθως προέρχονταν από τη διοίκηση που εστίαζαν στην πραγματοποίηση των λογιστικών σκοπών και όχι των επιχειρηματικών στόχων.

Στα τέλη του 2001 η Enron υπέβαλε αίτηση πτώχευσης μετά τη δημοσιοποίηση των δημιουργικών λογιστικών πρακτικών που χρησιμοποίησε για να διογκώσει τα κέρδη της. Λίγο αργότερα η WorldCom χρησιμοποίησε τη λογιστική απάτη για να υπερεκτιμήσει τα έσοδα της. Ακολούθησε ένας αριθμός ρεκόρ εταιρειών που στράφηκαν σε αυτές τις πρακτικές, σε σημείο που η επιτροπή κεφαλαιαγοράς ανακοίνωνε κάθε βδομάδα μία νέα εταιρεία για έρευνα σχετικά με τις λογιστικές πρακτικές της. Η αβεβαιότητα των επενδυτών σχετικά με την αξιοπιστία των χρηματοοικονομικών καταστάσεων κλόνισε μία ήδη αδύναμη χρηματοπιστωτική αγορά, αμφισβητώντας την αποτελεσματικότητα των ελέγχων και δημιουργώντας κρίση αξιοπιστίας ως προς το λογιστικό επάγγελμα (Whittington & Pany, 2016). Ορισμένα από τα μεγαλύτερα λογιστικά σκάνδαλα που κλόνισαν την παγκόσμια οικονομία και αποτέλεσαν σταθμό για τη θέσπιση νέων νόμων, την εφαρμογή νέων κανόνων και την αναθεώρηση διεθνών λογιστικών και ελεγκτικών προτύπων, παρουσιάζονται παρακάτω.

1.8.2. Το σκάνδαλο της Enron

Η εταιρεία Enron ιδρύθηκε το 1985, μέσω της συγχώνευσης των εταιρειών φυσικού αερίου, Houston Natural Gas και Internorth και αποτελούσε τη μεγαλύτερη εταιρεία φυσικού αερίου στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και έναν διεθνή κολοσσό με επενδύσεις στην Αφρική, τη Κίνα, την Ινδία και την Ευρώπη.

Ένα από τα βασικά κερδοσκοπικά τεχνάσματα αφορούσε τις εταιρείες ειδικού σκοπού (SPE) με σκοπό την απόκρυψη στοιχείων του ενεργητικού και των μακροπρόθεσμων υποχρεώσεων από τις ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις της. Η εταιρεία ίδρυσε μεγάλο αριθμό SPE, προκειμένου να μεταφέρει στοιχεία του ενεργητικού της με χαμηλή απόδοση τα οποία δεν επιθυμούσε να φαίνονται στις οικονομικές της καταστάσεις. Μία ακόμη δημιουργική πρακτική της Enron ήταν να εκχωρεί στις SPE τις προβλέψεις για επισφαλείς απαιτήσεις και να προβαίνει σε πώληση στοιχείων του ενεργητικού της στις SPE προκειμένου να δημιουργήσει πλασματικά κέρδη. Η εταιρεία ειδικού σκοπού αγόραζε τα πάγια που έχαναν αξία (τιτλοποίηση ενεργητικού) μέσω δανεισμού από πιστωτές και με εγγύηση ανταλλάξιμες μετοχές της Enron αξίας άνω των 100 δολαρίων η κάθε μετοχή. Με τον τρόπο αυτό κατάφερε να αποφύγει την μείωση των κερδών λόγω των ζημιών και να αυξήσει τη ρευστότητά της μέσω του δανεισμού.

Σύμφωνα με τον Bierman (2008), η ραγδαία ανάπτυξη της εταιρείας και η ανοδική της πορεία οδήγούσε σε αύξηση των αναγκών της για κεφάλαια και χρηματοδότηση. Επομένως οι εταιρεία προέβαινε σε πρακτικές δημιουργικής λογιστικής και χειραγώγησης των κερδών προκειμένου να προσελκύσει επενδυτές και να διατηρήσει την πιστοληπτική της ικανότητα. Η διατήρηση της τιμής των μετοχών της αποτελούσε πλέον βασική προϋπόθεση για τη βιωσιμότητα της Enron λόγω των συμβάσεων των δανείων των SPE. Πιθανή πτώση της τιμής τους θα οδήγούσε είτε στη διάθεση περισσότερων μετοχών ώστε τα κέρδη να αντισταθμίσουν την αποπληρωμή των δανείων, είτε στην αναδιάρθρωση προγενέστερων συναλλαγών με τις SPE, είτε στη διάλυση των SPE. Το τελευταίο σενάριο θα οδήγούσε εμφάνιση των ζημιών των SPE στις ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις της. Οι δανειακές συμβάσεις που είχαν εκχωρηθεί στις SPE εμφανίζονταν ως αντιστάθμιση χρηματοδοτικού κινδύνου, αποκρύπτοντας για τα έτη 1992 ως 2001 χρέη αξίας 3,9 δις δολαρίων.

Μια ακόμη πρακτική της Enron για να αυξήσει τα αναφερόμενα καθαρά έσοδα ήταν τα συμβόλαια παραγώγων (derivative contracts). Η εταιρεία αγόραζε και πωλούσε μακροπρόθεσμα συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης για εμπορεύματα όπως το φυσικό αέριο για το οποίο δεν υπήρχαν ενεργές αγορές και συνεπώς αξιόπιστες τιμές για την αποτίμηση της αξίας των συμβολαίων. Αποδείχθηκε ότι υπάλληλοι της εταιρείας που επωφελήθηκαν από τα κέρδη των συγκεκριμένων εμπορικών δραστηριοτήτων, αποτίμησαν τα συμβόλαια με βάση μοντέλα που βασίζονταν σε δικές τους υποθέσεις και μεθόδους. Τα μη πραγματοποιηθέντα κέρδη που αφορούσαν τις συγκεκριμένες δραστηριότητες για το έτος 2000 έφταναν περίπου στα 700 εκατομμύρια δολάρια (Whittington & Pany, 2016).

Μέσω των δόλιων πρακτικών η Enron κατάφερε τον Αύγουστο του 2000 να παρουσιάζει ετήσια έσοδα 100 δις δολαρίων και η τιμή της να φτάνει στα 90,56 δολάρια. Όμως τα επόμενο έτος, το 2001 η εταιρεία σημείωσε ζημιές 620 εκατομμύρια δολάρια και η καθαρή θέση μειώθηκε κατά 1,2 δις δολάρια, οδηγώντας σε δραματική μείωση της τιμής της μετοχής της όπου τον Οκτώβριο του 2001 έφτασε στα 5,4 δολάρια. Η πτώση αυτή αντικατόπτριζε την ανησυχία των επενδυτών και πλέον είχε χάσει την αξιοπιστία της στο επενδυτικό κοινό. Η διοίκηση κατέβαλε προσπάθειες για νέες επενδύσεις ή ακόμη και εξαγορά, όπως από την εταιρεία «Dynergy» αλλά τα χρέη της Enron ήταν τόσο μεγάλα που οδηγήθηκε σε πτώχευση το Δεκέμβριο του 2001 (Deakin et al., 2004). Τόσο η πίεση από τους πιστωτές για δικαστική προσφυγή εναντίον της όσο και η έρευνες των εποπτικών αρχών, οδήγησαν στην πτώχευση της Enron τον Δεκέμβριο του 2001. Η κατάρρευση της Enron αποτέλεσε ένα από τα μεγαλύτερα σκάνδαλα στις ΗΠΑ με τεράστιες επιπτώσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Jones (2011), η λέξεις Enron και απάτη είναι συνδεδεμένες άρρηκτα μέχρι και σήμερα.

Την κατάρρευση της Enron ακολούθησε και η ελεγκτική εταιρεία της, «Arthur Andersen». Η ελεγκτική εταιρεία συνεργάζονταν με την Enron για 12 χρόνια παραβλέποντας εσκεμμένα τις παραποιήσεις που είχε εντοπίσει και παρέχοντας ελεγκτικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες (Healey & Palepu, 2003). Συγκεκριμένα μέρη πριν την αίτηση πτώχευσης της Enron, η Arthur Andersen κατέστρεψε οικονομικά έγγραφα της Enron, αποδεικτικά στοιχεία για τον οικονομικό της έλεγχο, παρεμποδίζοντας το έργο της δικαιοσύνης. Ήταν η πρώτη εταιρεία που δέχθηκε ποινική

δίωξη με κατηγορίες που αφορούσαν την συνεργεία σε απάτη, τη παράλειψη καθήκοντος και τη παρακώλυση της δικαιοσύνης, γεγονός που οδήγησε στην κατάρρευσή της. Ωστόσο η δικαστική διαμάχη της Arthur Andersen συνέβαλε στην αποκάλυψη ενός άλλο σκανδάλου της WorldCom. Το σκάνδαλο της Enron αποτελούσε μέχρι τότε την μεγαλύτερη πτώχευση στη συνέχεια όμως ακολούθησε το σκάνδαλο της WorldCom το οποίο προκάλεσε εξαπλάσια ζημία από αυτή την Enron.

Το σκάνδαλο της Enron προκάλεσε μεγάλες αναταραχές στον επιχειρηματικό κόσμο. Η συνέπειές του αλόγιστες σε διάφορους τομείς. Από πλευράς εργαζομένων όπου εξανεμίστηκαν 25 χιλιάδες θέσεις εργασίας, καθώς και ένα δις δολάρια των συνταξιοδοτικών προγραμμάτων τους. Η υποχρεώσεις της Enron για εγγυημένα δάνεια και ανεξόφλητα χρέη υπολογίζονται στο 23 δις δολαρίων, σημειώνοντας σοβαρές χρηματικές απώλειες για χρηματοπιστωτικά ιδρύματα όπως η JP Morgan και η Citigroup.

1.8.3. Το σκάνδαλο της WorldCom

Λίγους μήνες μετά την κατάρρευση της Enron και συγκεκριμένα τον Απρίλιο του 2002, ακολούθησε το σκάνδαλο της WorldCom μιας κορυφαίας παγκόσμιας εταιρείας τηλεπικοινωνιών, που λειτουργούσε σε περισσότερες από 65 χώρες και κατατάχθηκε τέταρτη από το περιοδικό Fortune στη λίστα με τις 500 μεγαλύτερες εταιρείες των Ηνωμένων Πολιτειών. Η εταιρεία ιδρύθηκε το 1983 ως Long Distance Discount Service –LDDS, αναπτύχθηκε μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών, συμπεριλαμβανομένου της συγχώνευσής της με την MCI Communications, που αποτέλεσε τη μεγαλύτερη συγχώνευση στην ιστορία για εκείνη την εποχή και το 1995 ονομάστηκε WorldCom. Η WorldCom στράφηκε στις πρακτικές της δημιουργικής λογιστικής προκειμένου να αποκρύψει τη μείωση των εσόδων από τις οικονομικές καταστάσεις και να ενισχύσει την αξία της μετοχής της. Ορισμένες από τις πρακτικές χειραγώγησης των αποτελεσμάτων αφορούσαν την κεφαλαιοποίηση των εξόδων, τη καταχώρηση πλασματικών πωλήσεων και το λογιστικό χειρισμό της εξαγοράς και της υπεραξίας.

Ένα σημαντικό μέρος της απάτης αφορά λογιστικές πρακτικές που ήταν λιγότερο περιπλοκές συγκριτικά με αυτές της Enron. Όπως αναφέρει ο Jones (2011), παρόλο που τα ποσά που περιλαμβάνονταν στη διαδικασία της χειραγώγησης ήταν θεαματικά, η

μέθοδοι που εφαρμόστηκαν για τη διάπραξη της απάτης ήταν πραγματικά πολύ απλοί και κυρίως αφορούσαν μία «ιστορία κεφαλαιοποίησης». Συγκεκριμένα η εταιρεία προέβαινε στην κεφαλαιοποίηση λειτουργικών εξόδων που αφορούσαν την μίσθωση τηλεφωνικών γραμμών άλλων εταιρειών τηλεπικοινωνίας. Με τον τρόπο αυτό μεταφέρονταν τεράστια ποσά δαπανών από τη κατάσταση αποτελεσμάτων της τρέχουσας χρήσης στον Ισολογισμό όπου τα ποσά αποσβένονται σταδιακά και ελαχιστοποιείται η επίδρασή τους στα τρέχοντα κέρδη της εταιρείας. Συνεπώς μέσω της εσφαλμένης κεφαλαιοποίησης 3,8 δισεκατομμυρίων δολαρίων, τα στελέχη της εταιρείας κατάφεραν να διογκώσουν τα καθαρά κέρδη και να προκαλέσουν τεχνητή αύξηση στη τιμή της μετοχής (Healy & Palepu, 2003).

Οι δημιουργικές λογιστικές πρακτικές της WorldCom εκτός από τη κεφαλαιοποίηση των λειτουργικών δαπανών περιλάμβαναν μία επιθετική πολιτική εξαγορών που μέσα από τον λογιστικό χειρισμό τους, επέτρεπαν στην εταιρεία να αυξάνει τεχνητά τα κέρδη της. Ακόμη η υπερεκτίμηση της υπεραξίας που προέκυπτε από την εξαγορά αποτέλεσε μία μέθοδο της εταιρείας προκειμένου να ενισχύσει τα περιουσιακά της στοιχεία, τα ίδια κεφάλαια και τα κέρδη της. Πλέον σύμφωνα με το ΔΠΧΑ 3, η υπεραξία δεν αποσβένεται αλλά εκτελείται τακτικά έλεγχος απομείωσης. Αντιθέτως εκείνη την εποχή τα GAAP όριζαν ότι η υπεραξία υπόκειται σε απόσβεση για περιόδους ως τα 40 έτη. Οι έρευνες που ακολούθησαν αποκάλυψαν ότι η υπεραξία που καταγράφονταν στον Ισολογισμό της WorldCom ήταν πολύ υψηλότερη από τη πραγματική. Αξίζει να αναφερθεί ότι και στη συγκεκριμένη περίπτωση υπεύθυνη ελεγκτική εταιρεία ήταν η Arthur Andersen που μετά την αποκάλυψη της απάτης αντικαταστάθηκε από την KPMG.

Η απάτη της WorldCom άρχισε να αποκαλύπτεται μέσα από το τμήμα του εσωτερικού ελέγχου και συγκεκριμένα όταν η Cynthia Cooper, τον Αύγουστο του 2001 ξεκίνησε έναν τακτικό έλεγχο των κεφαλαιουχικών δαπανών της εταιρείας. Διαπιστώθηκε ότι στα τελευταία τρία τρίμηνα του 2001 και το πρώτο τρίμηνο του 2002, 3,8 δις δολαρίων λειτουργικών δαπανών χρεώθηκαν εσφαλμένα ως κεφαλαιουχικές δαπάνες σε λογαριασμούς όπως «εξοπλισμός μετάδοσης», «εξοπλισμός επικοινωνίας» και «έπιπλα και λοιπός εξοπλισμός» (Petra & Spieler, 2020). Μέσα από το συγκεκριμένο «σφάλμα» 662 εκατομμύρια δολάρια ζημιών μετατράπηκαν σε 2,4 δις κερδών για τη χρήση του 2001. Η Cooper προώθησε τα ευρήματά της στην Επιτροπή Ελέγχου και το Διοικητικό

Συμβούλιο και τον Ιούνιο του 2002 εκδόθηκε δελτίο τύπου από την εταιρεία για επαναδιατύπωση των οικονομικών καταστάσεων του 2001 και του πρώτου τριμήνου του 2002, διαβεβαιώνοντας τους υπαλλήλους, τους πελάτες και το επενδυτικό κοινό ότι η εταιρεία παραμένει βιώσιμη (Pandey & Verma, 2004). Στις 22 Ιουλίου του 2002 η WorldCom αιτήθηκε για υπαγωγή στο Κεφάλαιο 11 του Αμερικάνικου Κώδικα Πτώχευσης. Ακολούθησαν απολύσεις εργαζομένων, αγωγές από υπαλλήλους ενάντια στους διαχειριστές των συνταξιοδοτικών προγραμμάτων της εταιρείας και ανώτατα διοικητικά στελέχη της εταιρείας καταδικάστηκαν σε ποινές φυλάκισης, οδηγώντας τη τιμή της μετοχής σε κατακόρυφη πτώση, από 65 δολάρια τον Ιούνιο του 1999 σε λιγότερο από 0.20 δολάρια τον Αύγουστο του 2002.

Τα αναφερόμενα σκάνδαλα κλόνισαν τον επιχειρηματικό κόσμο και είχαν σαν συνέπεια διάφορες βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις. Σχετικά με τις βραχυπρόθεσμες συνέπειες, όπως αναφέρει ο Rezaee (2005), στελέχη των εταιρειών κρίθηκαν ένοχα για διάπραξη απάτης των οικονομικών καταστάσεων με κρίσιμες συνέπειες που περιλάμβαναν αναγκαστική παραίτηση, απόλυση, απώλειας αξίας των μετοχών που είχαν στην κατοχή τους, χρηματικά πρόστιμα ακόμη και φυλάκιση. Οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις των λογιστικών σκανδάλων είναι αυτές που σχετίζονται με την ευρύτερη κοινωνία, προκαλώντας οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες που οδηγούν στην εισαγωγή νέων κανόνων, προτύπων και νόμων. Η εμπιστοσύνη των επενδυτών για τη χρηματοοικονομική πληροφόρηση πλήττεται σημαντικά με αποτέλεσμα να σημειωθούν τεράστιες απώλειες στην χρηματιστηριακή αγορά. Οι δόλιες αποφάσεις των εμπλεκομένων οδηγούν σε καταστροφικές συνέπειες για τους εργαζομένους των εταιρειών που χάνουν τις θέσεις εργασίας τους και τα συνταξιοδοτικά τους προγράμματα λόγω της μείωσης της τιμής της μετοχής.

Ωστόσο η επίπτωση των λογιστικών σκανδάλων δεν περιορίζεται στους άμεσα εμπλεκομένους υπαλλήλους, επενδυτές, επιχειρήσεις, χρηματιστηριακές αγορές, αλλά αποτελούν μία σοβαρή απειλή για την ίδια την οικονομία. Βασική απόρροια των οικονομικών σκανδάλων αποτέλεσε η θέσπιση του νόμου Sarbanes- Oxley τον Ιούλιο του 2002 στον οποία θα αναφερθούμε εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο, με μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούσαν στη προστασία των επενδυτών και την βελτίωση της ακρίβειας και της αξιοπιστίας των γνωστοποιήσεων.

1.9 Μέθοδοι Περιορισμού της Δημιουργικής Λογιστικής

Η ιδέα της δημιουργικής λογιστικής βασίζεται στην εύρεση των λεγόμενων «κενών» στους νόμους και στα λογιστικά πρότυπα για την ενίσχυση των οικονομικών καταστάσεων και την παρουσίαση της επιχείρησης σε καλύτερο οικονομικό κλίμα. Η δημιουργική λογιστική μπορεί να επηρεάσει θετικά μία επιχείρηση, μόνο όταν εφαρμόζεται με τη θεμιτή της μορφή και με ελάχιστο εύρος (παροδικό χαρακτήρα). Ωστόσο, συχνά οι εταιρείες ξεπερνούν τα όρια του μινιμαλισμού, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε «θανατηφόρες» συνέπειες για τη βιωσιμότητα της εταιρίας.

Δεδομένου ότι η δημιουργική λογιστική χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο σε πολλές εταιρίες, το αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας είναι να υπάρχουν πολλά σκάνδαλα λογιστικής με τεράστιες συνέπειες σε εθνικό ή και παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι, είναι απαραίτητο να καθιερωθούν αποτελεσματικοί μέθοδοι που θα αποτρέψουν ή τουλάχιστον θα περιορίσουν τη χειραγώγηση των χρηματοοικονομικών πληροφοριών. Σύμφωνα με τους Remenarić et al. (2018) υπάρχουν κάποιες αποτελεσματικές τεχνικές για την αποτροπή της δημιουργικής λογιστικής που περιλαμβάνουν:

- προσαρμογή των λογιστικών προτύπων όσον αφορά την περιορισμένη χρήση των εκτιμήσεων και τη συνέπεια στην εφαρμογή της λογιστικής μεθόδου
- αναγνώριση και επιμονή στο ρόλο του εσωτερικού και εξωτερικού ελέγχου για τον εντοπισμό και την αναφορά αθέμιτων εκτιμήσεων και την αποτροπή λογιστικών χειρισμών
- αλλαγή παροχών υπηρεσιών ελέγχου από τη μία λογιστική περίοδο στην άλλη
- πρόσληψη ανεξάρτητων διευθυντών και μελών της επιτροπής ελέγχου
- καθιέρωση αποτελεσματικών ελέγχων εταιρικής διακυβέρνησης
- επιμονή της εταιρείας στην ανάπτυξη μιας πολιτικής διαχείρισης καταγγελιών από πληροφοριοδότες και ανοιχτής γραμμής καταγγελιών
- συνεχής ενημέρωση των εργαζομένων για τον κώδικα δεοντολογίας
- δίνοντας έμφαση στην ανάπτυξη και εφαρμογή της εγκληματολογικής λογιστικής
- ευαισθητοποίηση των επενδυτών σχετικά με την πρακτική χειρισμού οικονομικών πληροφοριών
- επιβολή κυρώσεων από τις εθνικές αρχές.

Στη βιβλιογραφία σχετικά με την εταιρική απάτη, πολλοί ερευνητές έχουν επικεντρωθεί με τις μεθόδους καταπολέμησης της απάτης, εκ των οποίων η κόκκινες σημαίες αποτέλεσαν το επίκεντρο των περισσότερων ερευνών (Gullkvist & Jokipii, 2013· Hillison et al., 1999). Οι κόκκινες σημαίες είναι προειδοποιητικές ενδείξεις που υποδεικνύουν την ύπαρξη απάτης και αποτελούν ένα αποτελεσματικό μέσο εντοπισμού της. Ο Rockwood (2002) μέσα από το άρθρο “Focus on the red flags”, επιχειρεί να δώσει στους επενδυτές παραδείγματα για τον τρόπο που οι επιχειρήσεις χειραγωγούν τα δημοσιοποιημένα κέρδη τους, παρέχοντάς τους επίσης προειδοποιητικές ενδείξεις χειραγώγησης. Αναφέρει ως «κόκκινες σημαίες» επιχειρήσεις καθώς και ορισμένα σημεία που πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή οι επενδυτές. Συγκεκριμένα η λίστα με τις κόκκινες σημαίες περιλαμβάνει:

- Επιχειρήσεις που προβαίνουν σε ενέργειες συγχώνευσης
- Επιχειρήσεις που συνεχώς πετυχαίνουν αποτελέσματα σε σχέση με τους στόχους που έχουν θέσει ή προβάλλουν υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης
- Επιχειρήσεις που ακολουθούν τη στρατηγική του μεγάλου λουτρού(big bath)
- Προσεκτική παρακολούθηση των εισπρακτέων λογαριασμών στη κατάσταση χρηματοοικονομικής θέσης.
- Επιχειρήσεις που εφαρμόζουν τη μέθοδο απόσβεσης αλλά με «συντηρητικό» τρόπο (μικρότερα ποσά αποσβέσεων, υψηλότερα αποτελέσματα χρήσης)
- Επιχειρήσεις που προσφέρουν στους εργαζομένους υψηλά οικονομικά κίνητρα (bonus)
- Παρακολούθηση του τρόπου αναγνώρισης των εσόδων και εξόδων
- Παρακολούθηση των μη επαναλαμβανόμενων κερδών
- Παρακολούθηση των ποσών που παρέχονται από την επιχείρηση στους υπαλλήλους λόγω αποζημίωσης εξόδου από εργασία.
- Παρακολούθηση εταιρειών που αναφέρουν ως έσοδα μέρος των πληρωμών μεταξύ εταιριών.
- Παρακολούθηση μισθών διοίκησης
- Παρακολούθηση στις απογραφές των αποθεμάτων
- Επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τα κέρδη προ τόκων, φόρων και αποσβέσεων (EBITDA) για να μετρήσουν την απόδοσή τους.

Οι Amat και Gowthorpe (2004) ανέφεραν ορισμένα μέτρα που θα μπορούσαν να μειώσουν το πεδίο άσκησης πρακτικών επινοητικής λογιστικής. Η χειραγώγηση των αποτελεσμάτων μέσω εναλλαγών στις λογιστικές μεθόδους μπορεί να αποφευχθεί είτε μειώνοντας τον αριθμό των επιτρεπόμενων μεθόδων, είτε καθορίζονται πιο συγκεκριμένα τις περιστάσεις που η εκάστοτε μέθοδος μπορεί να εφαρμοστεί. Μέσα από την κατάρτιση κανόνων που θα απαγορεύουν ή τουλάχιστον θα περιορίζουν τη χρήση εκτιμήσεων, θα ελαχιστοποιηθούν ακόμη περισσότερο τα περιθώρια χειραγώγησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, όπως αναφέρουν της συγκεκριμένης περίπτωσης αποτελεί η χρήση των λογαριασμών έκτακτα έσοδα και έκτακτα έξοδα για στοιχεία που δεν επιθυμούν να συμπεριληφθούν στα λειτουργικά κέρδη. Ακόμη οι εικονικές συναλλαγές θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν δίνοντας έμφαση σε μία από τις θεμελιώδεις αρχές των ΔΠΧΑ, την έννοια «ουσία πάνω από τον τύπο», που ορίζει ότι σε μία συναλλαγή η οικονομική ουσία υπερισχύει του νομικού τύπου.

Στη βιβλιογραφία έχουν αναφερθεί θετικά κίνητρα που παρακινούν τα στελέχη μιας οντότητας να στραφούν σε πρακτικές δημιουργικής λογιστικής, όπως τα μπόνους και οι προαγωγές, καθώς και αρνητικά όπως ο υποβιβασμός στην ιεραρχία της επιχείρησης και φυσικά ο φόβος ενδεχόμενης απόλυσης. Οι Snape et al. (1994) αναφέρουν ορισμένες βασικές προϋποθέσεις ώστε τα κίνητρα που δίνονται στα στελέχη να έχουν θετικά αποτελέσματα όπως για παράδειγμα, οι στόχοι που θα δίνονται θα πρέπει να μπορούν να υλοποιηθούν από τα ίδια τα στελέχη, να μην υπάρχουν καθυστερήσεις στις παροχές που έχουν συμφωνηθεί καθώς επίσης να δίνεται μεγάλο ποσοστό αύξησης ώστε να είναι αισθητή η διαφορά στα στελέχη όταν οι στόχοι δεν επιτυγχάνονται. Τα κίνητρα δεν θα πρέπει να σχετίζονται με τα λογιστικά αποτελέσματα της οντότητας, καθώς μία τέτοια πρακτική θα αποτελέσει κίνητρο χειραγώγησης των κερδών.

Σύμφωνα με τον Shleifer (2004), υπάρχουν τρεις στρατηγικές που μπορούν να περιορίσουν την ανήθικη συμπεριφορά της χειραγώγησης των κερδών και της διαφθοράς, η μακροπρόθεσμη επίδραση του ανταγωνισμού, οι κυβερνητικές ρυθμίσεις και μέσω της πειθούς για ηθικά ζητήματα (moral suasion). Όπως αναφέρουν πολλοί οικονομολόγοι, μακροπρόθεσμα οι δυνάμεις της αγοράς «θεραπεύουν» τα διάφορα προβλήματα. Συγκεκριμένα οι εταιρείες μακροπρόθεσμα θα έρθουν αντιμέτωπες με την απογοήτευση του επενδυτικού κοινού και το κόστος χρηματοδότησης θα είναι πολύ

υψηλό. Βραχυπρόθεσμα όμως οι εταιρείες που δεν προβαίνουν σε χειραγώγηση των κερδών ενδέχεται να μην επιβιώσουν.

Μία πιο επιθετική στρατηγική αποτελεί η πειθώ για ηθικά ζητήματα, μέσω του μπιόκοτάζ ή χρησιμοποιώντας μέσα πειθούς, οι εταιρείες είναι πιθανό να περιορίσουν την άσκηση της δημιουργικής λογιστικής. Η συγκεκριμένη πρακτική είναι περισσότερο αποτελεσματική σε περιπτώσεις που η αγορά δεν διέπεται από έντονο ανταγωνισμό. Ακόμα και αν οι μέτοχοι, τα διοικητικά στελέχη και οι διευθυντές πειστούν ότι η δημιουργική λογιστική είναι μία δόλια πρακτική παραπλάνησης, η γνώμη τους πρόκειται να διαφοροποιηθεί όταν αντιληφθούν ότι αποτελεί αναγκαίο μέσο για την επιβίωση της επιχείρησης. Συνεπώς η πειθώ μέσω της ηθικής δεν είναι ικανή να σταματήσει τις πιέσεις του ανταγωνισμού.

Η νομοθεσία επίσης μπορεί να περιορίσει και να αποτρέψει τις πρακτικές δημιουργικής λογιστικής επιβάλλοντας τις ανάλογες ποινικές κυρώσεις. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Shleifer (2004), ακόμη και αν η κυβέρνηση υιοθετήσει αποτελεσματικές πολιτικές, όταν πρέπει να αντιμετωπίσει πρακτικές που οδηγούν σε μείωση του κόστους για τις επιχειρήσεις είναι σχεδόν αδύνατο να υπερισχύσει. Τόσο η παγκοσμιοποίηση όσο και η οικονομική θεωρία του «Laissez- Faire» (ελεύθερη αγορά, περιορισμός κρατικής παρέμβασης), έχουν εντείνει τον ανταγωνισμό παγκοσμίως. Ο ανταγωνισμός αποτελεί βασικό μέσο της τεχνολογικής εξέλιξης και οικονομικής ανάπτυξης. Όσο αυξάνεται ο πλούτος, οι κοινωνίες γίνονται πιο πρόθυμες να επενδύσουν στην ηθική συμπεριφορά, είτε μέσω της κρατικής επιβολής είτε από προσωπική επιλογή.

Επίσης έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τον Shahid και Ali (2016) έδειξε ότι η δημιουργική λογιστική επηρεάζει άμεσα τις δίκαιες και αντικειμενικές χρηματοοικονομικές αναφορές. Προκειμένου να αποφευχθεί η χειραγώγηση των χρηματοοικονομικών πληροφοριών, είναι απαραίτητο να δοθεί έμφαση στην εταιρική διακυβέρνηση και στην ενίσχυση των ηθικών αξιών. Η περιορισμένη και ελάχιστη χρήση της δημιουργικής λογιστικής με τη θεμιτή της μορφή, δεν θα πρέπει στην πραγματικότητα να επηρεάζει την ποιότητα των χρηματοοικονομικών αναφορών.

1.10 Συνέπειες Δημιουργικής Λογιστικής

Οι οικονομικές καταστάσεις χρησιμοποιούνται για την επικοινωνία της επιχείρησης, εκφρασμένη σε αριθμούς, με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Ο κύριος στόχος της χρηματοοικονομικής αναφοράς είναι να παρέχει μία ακριβοδίκαιη εικόνα της επιχείρησης, λαμβάνοντας υπόψη τις θεμελιώδεις λογιστικές αρχές και πρότυπα. Ωστόσο, τα λογιστικά πρότυπα συχνά επιτρέπουν και απαιτούν διαφορετικές λογιστικές εκτιμήσεις, οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε χειραγώγηση χρηματοοικονομικών πληροφοριών. Η σημασία για τη διατήρηση της ποιότητας και την εξασφάλιση της αξιοπιστίας των οικονομικών εκθέσεων, αναδεικνύεται μέσα από τις επιπτώσεις της δημιουργικής λογιστικής στο οικονομικό περιβάλλον όπως η οικονομική ύφεση και η πτώση του χρηματιστηρίου. Η οικονομική κρίση και η αποκάλυψη εταιρικών σκανδάλων οδηγούν σε ένα ανασφαλές οικονομικό περιβάλλον, στην αμφισβήτηση της αποτελεσματικότητας του εσωτερικού ελέγχου, της εταιρικής διακυβέρνησης, των χρηματιστηριακών αγορών και της ακεραιότητας των διευθυντικών και διοικητικών στελεχών (Glancy & Yadav, 2011).

Ωστόσο ο χειρισμός των χρηματοοικονομικών πληροφοριών μπορεί να έχει θετικές επιπτώσεις ως προς την οικονομική πορεία μιας επιχείρησης βραχυπρόθεσμα, μακροπρόθεσμα όμως είναι πιθανό να οδηγήσει σε πτώση της τιμής των μετοχών, σε αφερεγγυότητα από πλευρά των εξωτερικών χρηστών των οικονομικών καταστάσεων όπως των μετόχων, των προμηθευτών και των πελατών, μπορεί ακόμη να οδηγήσει και σε πτώχευση (Rahman et al., 2013). Αναμφίβολα οι πρακτικές δημιουργικής λογιστικής έχουν αρνητική επίπτωση στην ποιότητα των χρηματοοικονομικής αναφοράς και την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων. Ο Bhasin (2016) επισήμανε ότι τα πρόσφατα λογιστικά σκάνδαλα και η ανάγκη του επενδυτικού κοινού για διαφάνεια και αξιοπιστία στις οικονομικές εκθέσεις, οδήγησε την ανάδειξη της Εγκληματολογικής λογιστικής (forensic accounting), προβλέποντας ότι θα αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά επαγγέλματα του μέλλοντος. Ανέφερε ακόμη την ανάγκη της οικονομικής κοινότητας για εξειδικευμένους επαγγελματίες, ικανούς να εντοπίσουν, να αποτρέψουν και να αποκαλύψουν τις αδυναμίες που υπάρχουν στον τομέα της εταιρικής διακυβέρνησης, του εσωτερικού ελέγχου και των δόλιων οικονομικών καταστάσεων.

Ωστόσο οι επιπτώσεις της δημιουργικής λογιστικής στις ίδιες τις επιχειρήσεις και στην οικονομία είναι πολύ σημαντικές. Το κόστος που προκλήθηκε από το σκάνδαλο της

Εργον υπολογίστηκε ότι υπερέβαινε τα 70 δισεκατομμύρια δολάρια, ζημία που επωμίστηκαν επενδυτές, υπάλληλοι, μέτοχοι και πιστωτές της επιχείρησης. Ακόμη σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας «Report to the Nations 2020» της Ένωσης των Πιστοποιημένων Ελεγκτών κατά της Απάτης (ACFE), μέσα από την ανάλυση 2.504 περιπτώσεων απάτης αποκαλύπτουν ότι οι συνολικές απώλειες που προκλήθηκαν λόγω απάτης σε διάστημα 20μηνών, αντιστοιχούν στο ποσό των 3.6 δισεκατομμυρίων δολαρίων, καθώς επίσης ότι κάθε επιχείρηση χάνει ετησίως, περίπου το 5% των εσόδων της λόγω απάτης. Σε μία παγκόσμια οικονομία που προβλέπεται στα 90 τρισεκατομμύρια δολάρια, οι ετήσιες απώλειες λόγω απάτης σε παγκόσμιο επίπεδο ισοδυναμούν σε 4,5 τρισεκατομμύρια δολάρια (IARF, 2020). Συνεπώς η άσκηση της δημιουργικής λογιστικής και γενικότερα της απάτης στις οικονομικές καταστάσεις μπορεί να κοστίσει «ακριβά» τόσο στους εμπλεκόμενους, όσο και κοινωνία στο σύνολό της. Μέσω αυτών των πρακτικών παραπλανούνται τα ενδιαφερόμενα μέρη που βασίζονται στις δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις, ώστε να λάβουν τις κατάλληλες αποφάσεις. Οι λανθασμένες αποφάσεις των επενδυτών λόγω της παραπλάνησης οδηγούν σε μη ανακτήσιμες απώλειες. Οι επενδυτές συνηθίζουν να κάνουν το λάθος να βασίζονται σε έναν μόνο χρηματοοικονομικό δείκτη, τον EPS (earnings per share) που μετράει τα κέρδη ανά μετοχή και μπορεί εύκολα να χειραγωγηθεί με σκοπό την παραπλάνηση τους.

Σύμφωνα με τους Balaciu και Pop (2008), οι πιο σημαντικές επιπτώσεις της δημιουργικής λογιστικής είναι η σύγχυση που δημιουργείται μεταξύ των επενδυτών, λόγω των διογκωμένων στοιχείων στις οικονομικές καταστάσεις και η δυσκολία τους στο να διακρίνουν αν οι οικονομικές καταστάσεις που τους παρουσιάζονται απεικονίζουν την ακριβοδίκαιη εικόνα της οντότητας ή έχουν παραποιηθεί. Ακόμη το ενημερωτικό δελτίο των εισηγμένων εταιρειών δεν παρέχει πάντα λεπτομερή εικόνα της οικονομικής θέσης και της απόδοσης της οντότητας. Οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή της δημιουργικής λογιστικής είναι ικανές να παραπλανήσουν τους επενδυτές μια μικρό χρονικό διάστημα, ταυτόχρονα όσο η οικονομική απόδοση της εταιρείας επιδεινώνεται οι συγκεκριμένες τεχνικές δεν επαρκούν ώστε να κρύψουν τα πραγματικά γεγονότα. Αντιθέτως το μακροχρόνιο αποτέλεσμα της δημιουργικής λογιστικής είναι η δυσπιστία των επενδυτών και η κατάρρευση ενός μεγάλου αριθμού εταιρειών.

Ομοίως ο τραπεζικός κλάδος και άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πλήττονται χορηγώντας δάνεια που βασίζονται σε παραποιημένα οικονομικά στοιχεία και αξιολογώντας λανθασμένα την πιστοληπτική ικανότητα της οντότητας. Οι ελεγκτές μπορούν επίσης να υποστούν σοβαρές απώλειες λόγω της απάτης από την δυσφήμιση για την αποτυχία του ελεγκτικού έργου ως και τις ποινικές κυρώσεις. Γενικότερα η δημιουργική λογιστική πλήττει την παραγωγικότητα, την αποδοτικότητα και την καινοτομία διαθέτοντας πόρους σε δραστηριότητες που δεν αυξάνουν την αξία της επιχείρησης και μειώνοντας την ικανότητα της επιχείρησης να πετύχει τους στόχους της.

Σύμφωνα με τον Jones (2011), οι επιπτώσεις της δημιουργικής λογιστικής και των λογιστικών σκανδάλων μπορεί να είναι βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες. Οι βραχυπρόθεσμες συνέπειες περιλαμβάνουν έρευνες, δικαστικές διαμάχες εναντίον διοικητικών στελεχών ακόμη και ελεγκτών, υποβολή χρηματικών προστίμων ακόμη και ποινές φυλάκισης. Ωστόσο υπάρχουν ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες, όπως η απώλεια της εμπιστοσύνης στο οικονομικό περιβάλλον, η αύξηση της ανεργίας και η εισαγωγή νέων ρυθμιστικών μέτρων για τη καταπολέμηση του φαινομένου της απάτης. Προκειμένου να αντιμετωπιστούν αυτές οι επιπτώσεις οι κυβερνήσεις και το λογιστικό επάγγελμα θέσπισαν και εφάρμοσαν νέους νόμους και κανονισμούς. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι οι νόμοι και οι κανονισμοί που ακολουθούν την εμφάνιση ενός λογιστικού σκανδάλου έχουν αρχικά τη μορφή μίας άμεσης, αυθόρμητης «απάντησης». Σταδιακά με τη πάροδο του χρόνου και όσο εξελίσσονται οι έρευνες, η νομοθεσία γίνεται πιο περιεκτική και πολυσύνθετη όπως ακριβώς και οι δημιουργικές λογιστικές πρακτικές. Οι λογιστικοί κανόνες που συνεχώς αυξάνονται και τροποποιούνται, έχει σαν αποτέλεσμα την εξέλιξη των δημιουργικών πρακτικών ώστε να ακολουθούν αυτές τις μεταβολές και να προσαρμόζονται σε αυτές. Αντίστοιχα όταν προκύπτει ένα νέο σκάνδαλο, οι κανονισμοί αλλάζουν ώστε να καλύψουν τα ενδεχόμενα κενά που εκμεταλλεύτηκαν οι εμπλεκόμενοι στο σκάνδαλο. Συνεπώς δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος διότι τόσο οι τεχνικές της δημιουργικής λογιστικής, όσο και η νομοθεσία που χρησιμοποιείται για την καταπολέμησή της συνεχώς εξελίσσονται.

Κεφάλαιο 2^ο Εσωτερικός Έλεγχος

2.1 Ορισμός και Έννοιες Εσωτερικού Ελέγχου

Η αρχική λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου σχετίζονταν με το να διαφυλάσσει τα περιουσιακά στοιχεία των οικονομικών οντοτήτων και να εξασφαλίσει ότι παρέχονται αξιόπιστες λογιστικές πληροφορίες στα ενδιαφερόμενα μέρη. Ωστόσο τα πρόσφατα οικονομικά σκάνδαλα κλόνισαν την εμπιστοσύνη του επενδυτικού κοινού, υποδεικνύοντας σοβαρές αδυναμίες τόσο στη εταιρική διακυβέρνηση όσο και στον εσωτερικό έλεγχο των οικονομικών οντοτήτων. Συνεπώς η παγκοσμιοποίηση, οι τεχνολογικές εξελίξεις, η πολυπλοκότητα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων καθώς και οι δόλιες χρηματοοικονομικές αναφορές κατέστησαν τον εσωτερικό έλεγχο, ένα από τα πιο σημαντικά συστατικά της σύγχρονης επιχείρησης.

Ο Stone (1969) αναφέρει ότι τα πρώτα ίχνη του εσωτερικού ελέγχου εμφανίζονται στον πρώτο Μεσοποταμιακό πολιτισμό, τον Σουμεριακό περίπου το 3600π.Χ. Έχουν γίνει αναφορές για τη καταγραφή οικονομικών συναλλαγών αρχικά σε λίθους (3600 π.Χ) και έπειτα σε πήλινα δισκία (3200 π.Χ.), για τον εσωτερικό έλεγχο καθώς και για το διαχωρισμό των αρμοδιοτήτων. Συγκεκριμένα, όπως παρατίθεται από τον Lee (1971), τη περίοδο εκείνη κάποιοι ήταν υπεύθυνη για τη σύνταξη περιλήψεων που αφορούσαν τις συναλλαγές και άλλοι για την καταγραφή των συναλλαγών. Κατά τον Most (1959, όπ. αναφ. στο Ariail & Hughes, 2014) στα ευρήματα της συγκεκριμένης περιόδου εμφανίζονται μικροσκοπικά σημάδια, τελείες και κύκλοι δίπλα από τους καταγεγραμμένους αριθμούς, αποδεικνύοντας ότι έχει πραγματοποιηθεί έλεγχος. Σύμφωνα με τον Lawrence Sawyer, γνωστός ως «πατέρας του εσωτερικού ελέγχου», ο έλεγχος έχει μία λαμπρή και μακρά ιστορία, που χρονολογείται στην αρχαία Ρώμη, όπου ο έλεγχος των οικονομικών αρχείων πραγματοποιούνταν από τους Ύπατους (consules) και τους ταμίες (quaestiones). Συγκεκριμένα δύο αξιωματούχοι συνέκριναν μεταξύ τους τα οικονομικά αρχεία, η επαλήθευση αυτή πραγματοποιούνταν προφορικά και με αυτόν τον τρόπο προήλθε ο όρος «audit», από τη λατινική λέξη «auditus» που σημαίνει ακρόαση (Spencer Pickett, 2005).

Με τη πάροδο των ετών η έννοια του εσωτερικού ελέγχου συνεχώς εξελίσσονταν και πλέον οι αρμοδιότητες του περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων, όπως ο επιχειρησιακός έλεγχος, η αξιολόγηση των κινδύνων, η παροχή συμβουλευτικών

υπηρεσιών και υπηρεσιών διασφάλισης αξιοπιστίας των οικονομικών πληροφοριών. Η ίδρυση, η ανάπτυξη καθώς και η εξέλιξη του εσωτερικού ελέγχου είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ιστορία του Ινστιτούτου των Εσωτερικών Ελεγκτών (ΠΑ) , που ιδρύθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1941. Αρχικός σκοπός του ΠΑ ήταν να παρέχει στους εσωτερικούς ελεγκτές τη δυνατότητα να μοιράζονται τα κοινά τους ενδιαφέροντα και τις ανησυχίες, ωστόσο σήμερα αποτελεί έναν διεθνή οργανισμό που σκοπό έχει τη συνεχή ανάπτυξη του επαγγέλματος του εσωτερικού ελεγκτή (Sawyer et al., 1996). Το 1944 ο Arthur E Hald, ένας εκ των ιδρυτών του ΠΑ ανέφερε ότι ο εσωτερικός έλεγχος δημιουργήθηκε λόγω αναγκαιότητας και αποτελεί ένα αναπόσπαστο μέρος της σύγχρονης επιχείρησης. Επισημαίνοντας ότι επιχειρήσεις που δεν το έχουν θα αναγκαστούν γρήγορα να το αποκτήσουν και αν τα γεγονότα συνεχίσουν εξελίσσονται με τον ίδιο ρυθμό θα έπρεπε να το είχαν στην κατοχή τους νωρίτερα (Flesher, 1996). Σύμφωνα με τον Reeve (1986, όπ. αναφ. στο Cashin et al., 1988) ξεκινώντας ως μία εσωτερική επιχειρηματική λειτουργία που επικεντρώνονταν στη προστασία έναντι της απάτης μισθοδοσίας, της υπεξαίρεσης μετρητών και άλλων περιουσιακών στοιχείων, το πεδίο δράσης του επεκτάθηκε γρήγορα στην επαλήθευση των οικονομικών συναλλαγών και στη συνέχεια μετατράπηκε από «έλεγχος για τη διοίκηση», σε «έλεγχος της διοίκησης».

Ο αρχικός ορισμός που δόθηκε από το Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών αναφέρονταν στον εσωτερικό έλεγχο ως «μία ανεξάρτητη λειτουργία αξιολόγησης, που έχει συσταθεί εντός του οργανισμού προκειμένου να εξετάσει και να αξιολογήσει τις δραστηριότητές του, ως υπηρεσία στον οργανισμό» (ΠΑ, 1999). Έχουν αποδοθεί διάφοροι ορισμοί κατά τη διάρκεια των ετών για την έννοια του εσωτερικού ελέγχου. Σύμφωνα με την Επιτροπή Χρηματοδότησης των Οργανισμών της Treadway (COSO), ο εσωτερικός έλεγχος ορίζεται ως «μία διαδικασία που πραγματοποιείται από το διοικητικό συμβούλιο, τη διοίκηση και λοιπό προσωπικό μιας οντότητας, με σκοπό να παρέχει εύλογη διασφάλιση σχετικά με την επίτευξη των στόχων της σε τρεις συγκεκριμένες κατηγορίες: Αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα λειτουργιών, αξιοπιστία των οικονομικών εκθέσεων και συμμόρφωση με τους ισχύοντες νόμους και κανονισμούς».

Ωστόσο ο ρόλος που κατέχει ο εσωτερικός έλεγχος σε μία επιχειρηματική οντότητα έχει εξελιχθεί σε σχέση με την αρχικό του. Συγκεκριμένα στο παρελθόν θεωρούνταν μία λειτουργία υποστήριξης της διαχείρισης που επικεντρώνονταν κυρίως σε

χρηματοοικονομικά και λογιστικά θέματα. Πλέον ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου περιλαμβάνει την διαχείριση κινδύνων , όπου σε συνδυασμό με τον «παραδοσιακό» έλεγχο, αποτελούν βασικό συστατικό της εταιρικής διακυβέρνησης. Σύμφωνα με τους Rittenberg et al. (1999) ένα μέρος του εσωτερικού ελέγχου αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της εταιρικής διακυβέρνησης και κατέχει βασικό ρόλο στην υποστήριξη της διοίκησης και του διοικητικού συμβουλίου για την επίτευξη των στόχων της οντότητας. Πλέον ο εσωτερικός έλεγχος δεν περιορίζεται στον έλεγχο των συναλλαγών για να προσδιορίσει εάν τα συστήματα ελέγχου λειτουργούν αποτελεσματικά. Το επάγγελμα του εσωτερικού ελεγκτή περιλαμβάνει τον εντοπισμό των πιθανών κινδύνων και την αξιολόγηση των μηχανισμών ελέγχου που θα μπορέσουν να αποτρέψουν ή να ελαχιστοποιήσουν τους κινδύνους που απειλούν τον οργανισμό καθώς και την παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών στο διοικητικό συμβούλιο, την επιτροπή έλεγχου και τη διοίκηση της οντότητας. Μέσα από τους τακτικούς ελέγχους, μπορούν να εντοπίσουν τομείς που χρίζουν βελτίωση και να προτείνουν τρόπους ώστε να βελτιωθούν οι διαδικασίες και να είναι πιο αποτελεσματικές για τον οργανισμό.

Σύμφωνα με τον Vinten (2002), η χρεοκοπία της Enron στα τέλη του 2001 αποτέλεσε τη μεγαλύτερη εταιρική πτώχευση στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, δημιουργώντας πολλές αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητα των σύγχρονων πρακτικών λογιστικής, ελέγχου και εταιρικής διακυβέρνησης. Πλέον ένα βασικό κριτήριο για την ένταξη μιας οντότητας στις περισσότερες χρηματιστηριακές αγορές του κόσμου, είναι η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού συστήματος εταιρικής διακυβέρνησης. Η επιτροπή έλεγχου κατέχει πολύ σημαντικό ρόλο στην εταιρική διακυβέρνηση, σε θέματα σχετικά με την κατεύθυνση, τον έλεγχο και την αξιοπιστία της επιχειρηματικής οντότητας, καθώς παρέχει εύλογη διασφάλιση για την ακεραιότητα της διοίκησης και την αξιοπιστία των οικονομικών αναφορών. (Al- Baidhani, 2016). Ωστόσο ο εσωτερικός και ο εξωτερικός έλεγχος μειώνουν το επιχειρηματικό κίνδυνο που αντιμετωπίσει μια εταιρεία και διασφαλίζουν ότι οι οικονομικές καταστάσεις έχουν συνταχθεί ώστε να απεικονίζουν την ακριβοδίκαιη εικόνα της. Όπως αναφέρουν οι Karagiorgos et al. (2010) μια αποτελεσματική συνεργασία της εταιρικής διακυβέρνησης και του εσωτερικού ελέγχου ενισχύουν την απόδοση μιας οντότητας και αποτελούν βασική πηγή ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος. Οι εσωτερικοί ελεγκτές ως μέλη της επιχείρησης ελέγχουν και αξιολογούν τις λειτουργίες της οντότητας σε ένα ευρύ φάσμα τομέων όπως οι λογιστικές διαδικασίες και η διαδικασία παραγωγής, ακολουθώντας πρότυπα υψηλού

επιπέδου που έχουν καθοριστεί από το Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών. Ο εσωτερικός έλεγχος ορίζεται, σύμφωνα με το Ινστιτούτο εσωτερικών ελεγκτών ως μία «ανεξάρτητη, αντικειμενική διασφάλιση και συμβουλευτική δραστηριότητα, σχεδιασμένη ώστε να προσθέτει αξία και να βελτιώνει τις λειτουργίες του οργανισμού. Βοηθάει έναν οργανισμό να πετύχει τους αντικειμενικούς στόχους του, υιοθετώντας μία συστηματική, επαγγελματική προσέγγιση στην αξιολόγηση και βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών διαχείρισης κινδύνων, των συστημάτων του εσωτερικού ελέγχου και της εταιρικής διακυβέρνησης» (ΠΑ, 2000).

Οι Messier et al. (2008) αναγνώρισαν το γεγονός ότι η αύξηση των λογιστικών σκανδάλων τα τελευταία χρόνια, έδωσε μεγάλη έμφαση στις λειτουργίες του εσωτερικού ελέγχου καθιστώντας τον ένα βασικό συντελεστή στην αποτελεσματική εταιρική διακυβέρνηση καθώς και στη χρηματοοικονομική αναφορά. Ένας αποτελεσματικός και υψηλής ποιότητας εσωτερικός έλεγχος εστιάζει στη βελτίωση των χρηματοοικονομικών αναφορών διασφαλίζοντας την τήρηση των λογιστικών προτύπων. Ωστόσο ο εσωτερικός έλεγχος έχει σχεδιαστεί για να προσθέτει αξία και να βελτιώνει τις λειτουργίες των οργανισμών, βοηθώντας τους να επιτύχουν τους επιχειρηματικούς στόχους τους και βελτιώνοντας την αποτελεσματικότητα της διαχείρισης κινδύνου, ελέγχου και εταιρικής διακυβέρνησης (Carcello et al., 2005).

Ο Sawyer (2003) ανέφερε ότι ο εσωτερικός έλεγχος είναι μία «συστηματική και αντικειμενική αξιολόγηση από τους εσωτερικούς ελεγκτές, διαφορετικών λειτουργιών και ελέγχων εντός του οργανισμού για να καθοριστεί ότι:

- Οι χρηματοοικονομικές και λειτουργικές πληροφορίες είναι ακριβείς και αξιόπιστες
- Οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζει ο οργανισμός εντοπίζονται και περιορίζονται
- Ακολουθούνται οι εσωτερικές πολιτικές και διαδικασίες, καθώς και οι εξωτερικοί κανονισμοί
- Επιτυγχάνονται ικανοποιητικά λειτουργικά κριτήρια
- Οι πόροι χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά αλλά και οικονομικά
- Επιτυγχάνονται οι στόχοι του οργανισμού».

Παρόλο που ο εσωτερικός έλεγχος δεν είναι σε θέση να αποτρέψει και να εντοπίσει όλα τα πιθανά σφάλματα και τις παρατυπίες, οι οικονομικές οντότητες μεριμνούν για τη

λειτουργία του για τη παροχή εύλογης και όχι απόλυτης διασφάλισης σχετικά με την ακεραιότητα της διοίκησης καθώς και την αξιοπιστία και την ακρίβεια των χρηματοοικονομικών αναφορών. Η δομή του εσωτερικού ελέγχου περιλαμβάνει πολιτικές, διαδικασίες και πρακτικές που ακολουθούνται από την οντότητα τόσο για την έλεγχο των λειτουργιών αλλά και για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τους ισχύοντες νόμους και κανονισμούς (Al- Baidhani, 2016).

2.2 Κατηγορίες Ελέγχου

Σύμφωνα με τον Spencer Pickett (2005) οι έλεγχοι ταξινομούνται ως εξής

- Καθοδηγητικοί ώστε να διασφαλίζεται ότι υπάρχουν σαφείς οδηγίες για την επίτευξη των στόχων του οργανισμού
- Προληπτικοί ώστε να διασφαλίζεται ότι τα συστήματα λειτουργούν σωστά και να αποτρέψουν την εμφάνιση ανεπιθύμητων συμβάντων
- Διαγνωστικοί ώστε να εντοπίζονται και να διορθώνονται σφάλματα και παρατυπίες σε συναλλαγές που δεν έχουν αποτραπεί
- Διορθωτικοί ώστε να διασφαλιστεί ότι τα προβλήματα που έχουν εντοπιστεί αντιμετωπίζονται σωστά.

Σύμφωνα με τον Καζαντζή (2006) έχουμε τις παρακάτω κατηγορίες ελέγχου:

- Έλεγχοι οικονομικών καταστάσεων, βασικός τους σκοπός είναι η διατύπωση γνώμης σχετικά με το αν οι οικονομικές καταστάσεις έχουν συνταχθεί σύμφωνα με τις γενικά αποδεκτές λογιστικές αρχές και αν απεικονίζεται σε αυτές η ακριβοδίκαιη εικόνα της οικονομικής οντότητας.
- Έλεγχοι συμμόρφωσης, πραγματοποιούνται από τους εσωτερικούς ελεγκτές και έχουν ως αντικείμενο της εξέταση ορισμένων χρηματοοικονομικών και λειτουργικών δραστηριοτήτων των οντότητας για να εξακριβωθεί εάν συμμορφώνονται με τους κανόνες και τις διατάξεις που έχουν τεθεί από τα ανώτερα διοικητικά στελέχη
- Λειτουργικού έλεγχου, περιλαμβάνει την επισκόπηση κάθε τμήματος της οικονομικής μονάδας, προκειμένου να αξιολογηθεί η αποτελεσματικότητά του καθώς και να προσδιοριστούν πιθανοί τρόποι βελτίωσης. Πρόκειται για αξιολόγησης και

επισκόπηση των λειτουργικών δραστηριοτήτων της οντότητας συγκριτικά με ορισμένους στόχους που έχουν τεθεί.

- Έλεγχοι Διοίκησης έχουν ως αντικείμενο την αξιολόγηση των στόχων που έχουν τεθεί από τη διοίκηση καθώς και τον βαθμό που επιτεύχθηκαν οι συγκεκριμένοι στόχοι. Η αξιολόγηση των αποδοτικότητας μπορεί να γίνει μέσω χρηματοοικονομικών κριτηρίων, όπως ο δείκτης γενικής ρευστότητας είτε μέσω κριτηρίων σχετικής υποκειμενικότητας όπως η αποτελεσματικότητα της διάθεσης των προϊόντων.
- Έλεγχοι κοινωνικής ευθύνης, στόχο έχουν την επιβεβαίωση και επικύρωση πληροφοριών σχετικά με τις σχέσεις της οντότητας με το κοινωνικό της περιβάλλον, όπως το εργατικό δυναμικό, τους προμηθευτές, τους πελάτες και γενικά τη κοινωνία στο σύνολο της
- Έλεγχοι οικονομικού εγκλήματος ή έλεγχοι απάτης, στόχο έχουν να διασφαλίσουν ότι σύστημα ελέγχου και διαχείρισης λειτουργεί αποτελεσματικά για να εντοπίσει και να αποτρέπει σφάλματα, παρατυπίες και απάτη
- Ειδικοί έλεγχοι, περιλαμβάνει ελέγχους που δεν εμπίπτουν σε κάποια από τις ανωτέρω κατηγορίες, συμπεριλαμβανομένου και του δικαστικού ελέγχου

Σύμφωνα με τον Παπασταθή (2014) η διάκριση των ελέγχων μπορεί να γίνει:

Με βάση τον φορέα που εκτελεί τον έλεγχο σε:

- Εξωτερικός Έλεγχος (από ορκωτούς ελεγκτές μετά από πρόσκληση των μετόχων)
- Εσωτερικός Έλεγχος (από τον ίδιο τον φορέα, υπάλληλοι της επιχείρησης)
- Μικτός Έλεγχος (οργανώνεται από μονάδα εσωτερικού ελέγχου και εκτελείται από εξωτερικούς ελεγκτές ή συμβούλους)

Με βάση την έκταση του ελέγχου σε:

- Γενικός Έλεγχος (σε όλη τη διαχείριση μιας συγκεκριμένης περιόδου, συχνά ένα έτος πχ έλεγχος ισολογισμού)
- Ειδικός Έλεγχος (διερευνά συγκεκριμένο αντικείμενο και τομέα, διενεργείται από τους εσωτερικούς ελεγκτές πχ επισφάλεια πελατών)

Ένα ακόμη μέτρο διάκρισης είναι με βάση τη διάρκεια του ελέγχου, όπου συναντάμε τους:

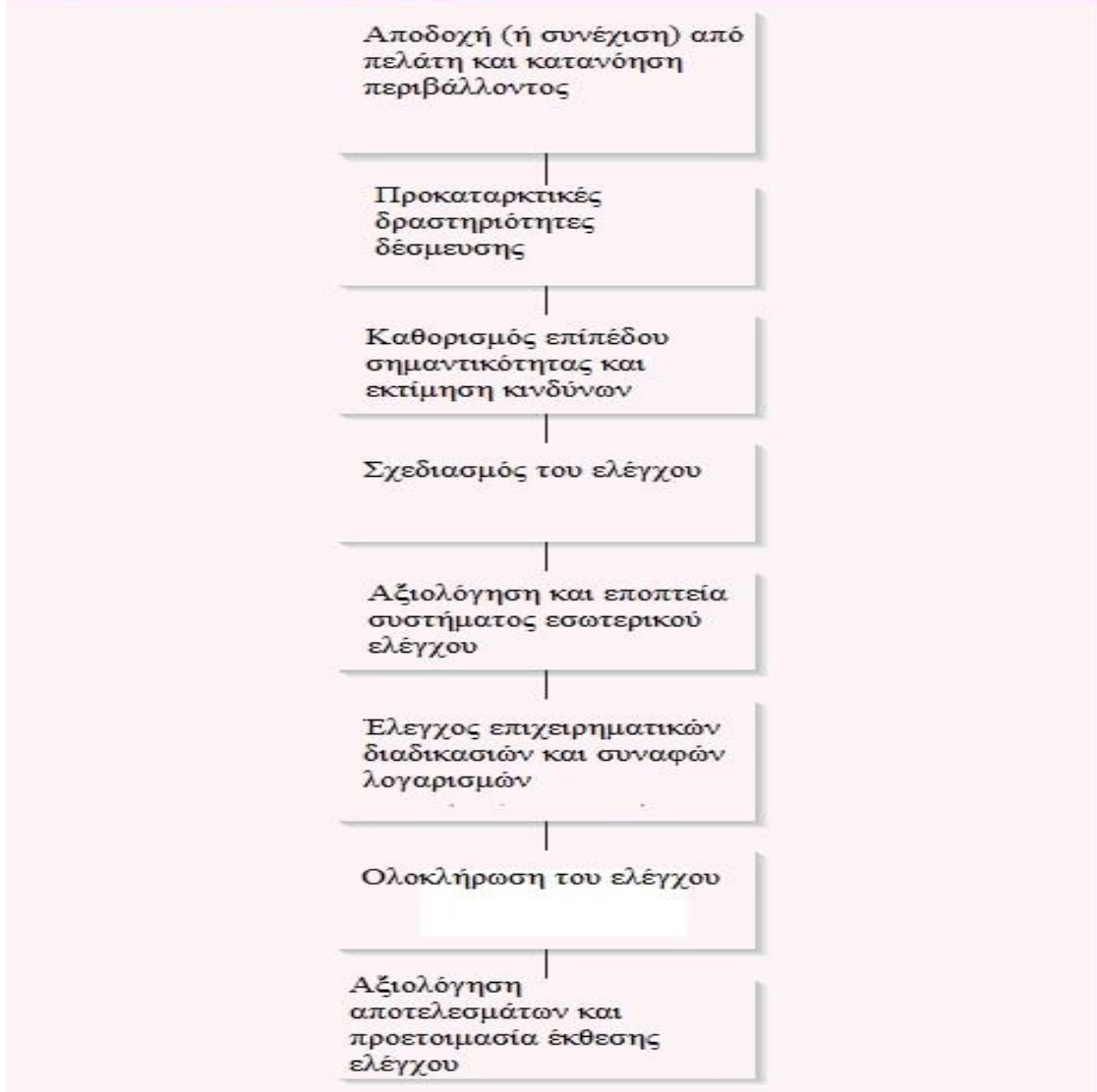
- Μόνιμους ή Διαρκείς Ελέγχους (σε συνεχή βάση όταν εκτελείται μία πράξη συναλλαγής, οικονομική πράξη ή παραγωγής, περιλαμβάνονται οι προληπτικοί έλεγχοι από τα ανάλογα τμήματα όταν εκτελείται μία εργασία και ο τελικός έλεγχος από τον προϊστάμενο του εκάστοτε τμήματος)
- Τακτικούς ή Περιοδικούς Ελέγχους (σε τακτικές χρονικές περιόδους, όχι συνεχής, διενεργούνται από τους εσωτερικούς ελεγκτές (πχ έλεγχος διαχείρισης ταμείου) και από τους εξωτερικούς ελεγκτές (πχ έλεγχος Ισολογισμού)
- Έκτακτους ή Περιστασιακούς Ελέγχους (πραγματοποιούνται εκτάκτως, διακρίνονται δύο κατηγορίες, οι προγραμματισμένοι αλλά αιφνιδιαστικοί και οι μη προγραμματισμένοι και αιφνιδιαστικοί που διενεργούνται κυρίως όταν υφίστανται κρίσιμες λειτουργικές αδυναμίες)

Ακόμη υπάρχουν δύο ακόμη κατηγορίες ελέγχου ο προληπτικός έλεγχος και ο κατασταλτικός έλεγχος. Ο προληπτικός έλεγχος στο επίπεδο του εσωτερικού ελέγχου αφορά την αξιολόγηση του συστήματος των διαδικασιών πριν ξεκινήσει το στάδιο της εφαρμογής τους για τον εντοπισμό και τον περιορισμό των αδυναμιών και των κινδύνων και τη διασφάλιση της αποτελεσματικής λειτουργίας τους. Η πρόληψη των κινδύνων πριν την εκδήλωσή τους έχει τεράστια σημασία τόσο για τη Διοίκηση όσο και για τον Εσωτερικό έλεγχο μια οικονομικής μονάδας και συνήθως προέχει της καταστολής τους. Ο προληπτικός έλεγχος σε επίπεδο Control αναφέρεται στα τμήματα πριν την εκτέλεση μιας πράξης και εμπεριέχεται η έννοια αρμοδιότητας και της έγκρισης γι αυτό και πρόκειται για μία αρμοδιότητα εσωτερικής οργάνωσης και όχι του εσωτερικού ελέγχου. Ορισμένα παραδείγματα είναι η έγκριση πληρωμής ενός τιμολογίου από τον οικονομικό διευθυντή και η έγκριση εξαγωγής προϊόντων από την αποθήκη από τον προϊστάμενο των αποθηκών. Τέλος ο κατασταλτικός έλεγχος στο επίπεδο του εσωτερικού ελέγχου αφορά την έλεγχο μετά την εκτέλεση μιας πράξης. Αποτελεί αρμοδιότητα των εσωτερικών ελεγκτών και σκοπό έχει επιβεβαιώσουν ένα εφαρμόστηκαν οι διαδικασίες και οι αποφάσεις, εάν επιτεύχθηκαν οι στόχοι της οντότητας και να εντοπιστούν πιθανές παραλείψεις, λάθη ή ατασθαλίες.

2.3 Στάδια (Διαδικασία) του Ελέγχου

Σύμφωνα με τους Messier et al. (2008), ένας ελεγκτής αρχικά θα πρέπει να κατανοήσει το περιβάλλον της επιχείρησης και του κλάδου στον οποίο ανήκει, τους κινδύνους που αντιμετωπίζει ο πελάτης του καθώς και τρόπους αντιμετώπισης των κινδύνων που απειλούν να οδηγήσουν τις οικονομικές καταστάσεις σε ουσιώδεις ανακρίβειες. Έχοντας κατανοήσει όλα τα παραπάνω στοιχεία ο ελεγκτής έπειτα θα σχεδιάσει τις διαδικασίες που θα του προφέρουν τα κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια ώστε να είναι σε θέση να αναπτύξει και να εκφράσει τη γνώμη του για τις οικονομικές καταστάσεις. Κατά την προετοιμασία των οικονομικών καταστάσεων στα λογιστικά συστήματα καταγράφονται και αποθηκεύονται μεμονωμένες συναλλαγές, έπειτα οι συναλλαγές ομαδοποιούνται και συνοψίζονται στα υπόλοιπα των λογαριασμών, τα οποία συλλέγονται και καταρτίζονται οι οικονομικές καταστάσεις. Ο ελεγκτής μπορεί να συλλέξει ελεγκτικά τεκμήρια σε κάθε ένα από τα παραπάνω στάδια της λογιστικής διαδικασίας ώστε να προσδιορίσει κατά πόσο οι οικονομικές καταστάσεις παρουσιάζουν την αληθή και εύλογη εικόνα της επιχειρηματικής οντότητας. Συνήθως ο ελεγκτής βασίζεται σε ένα συνδυασμό τεκμηρίων από όλα τα στάδια της λογιστικής διαδικασίας, ώστε να διαμορφώσει την ελεγκτική γνώμη σχετικά με την ορθότητα των οικονομικών καταστάσεων και το στάδιο στο οποία θα επιλέξει να εστιάσει περισσότερο είναι στη διακριτική ευχέρεια του ελεγκτή. Η διαδικασία ελέγχου χωρίζεται σε ορισμένες φάσεις, διαδοχικές και αλληλένδετες όπως παρουσιάζονται στο παρακάτω σχήμα:

Τα βασικά στάδια ενός ελέγχου

Εικόνα 1.1: Στάδια του ελέγχου, Πηγή: Messier et al.,(2008)

Το πρώτο στάδιο περιλαμβάνει την Αποδοχή (ή Συνέχιση) από πελάτη και περιλαμβάνει τη κατανόηση του περιβάλλοντος και των επαγγελματικών προτύπων του πελάτη, ώστε να καθοριστούν οι κατάλληλες πολιτικές και διαδικασίες ελέγχου. Όταν πρόκειται για έναν νέο υποψήφιο πελάτη, οι ελεγκτές οφείλουν να επικοινωνήσουν με τον απερχόμενο ελεγκτή, προβαίνουν σε επισκόπηση των χρηματοοικονομικών πληροφοριών μέσα από τις οικονομικές καταστάσεις καθώς επίσης είναι συχνά πιθανό να διεξάγουν και ορισμένους ελέγχους για την ανώτατη διοίκηση. Μέσα από τις παραπάνω διαδικασίες ο ελεγκτής είναι σε θέση να αξιολογήσει τον κίνδυνο και να σχεδιάσει τον έλεγχο. Στη συνέχεια αφού ληφθεί η απόφαση ανάθεσης ή συνέχισης του

ελέγχου, καθιερώνεται μία συνεννόηση μεταξύ του πελάτη και του ελεγκτή που αφορά τις υπηρεσίες που θα εκτελεστούν και τους όρους δέσμευσης. Συγκεκριμένα ο ελεγκτής ετοιμάζει μία επιστολή ανάθεσης έργου (engagement letter) στην οποία αναφέρονται ο σκοπός του ελέγχου, οι ευθύνες του ελεγκτή και της διοίκησης και πιθανοί περιορισμοί του ελέγχου. Το στάδιο που ακολουθεί είναι οι προκαταρκτικές δραστηριότητες δέσμευσης και αποτελείται από δύο μέρη, τον καθορισμό των απαιτήσεων της ομάδας ελέγχου και την διασφάλιση της ανεξαρτησίας της ομάδας ελέγχου και της ελεγκτικής εταιρείας. Όπως προαναφέρθηκε κρίνεται ως απαραίτητη προϋπόθεση για τον ελεγκτή η κατανόηση της οντότητας και του περιβάλλοντος στο οποίο δραστηριοποιείται μέσα από πληροφορίες που συλλέγει για τις ακόλουθες κατηγορίες:

- Τον κλάδο που δραστηριοποιείται, ρυθμιστικούς και άλλους εξωτερικούς παράγοντες
- Τη φύση της οντότητας και λογιστικές πολιτικές που εφαρμόζει
- Τους στόχους, τις στρατηγικές και τους επιχειρηματικούς κινδύνους
- Μέτρηση και αξιολόγηση της οικονομικής απόδοσης
- Τις εσωτερικές δικλίδες της οικονομικής οντότητας

Η κατανόηση του περιβάλλοντος της οντότητας είναι απαραίτητη στην εκτίμηση του κινδύνου για ουσιώδη σφάλματα στις οικονομικές καταστάσεις, τον καθορισμό του ελεγκτικού κινδύνου και τον καθορισμό του επιπέδου σημαντικότητας. Όπως ορίζει το ΔΠΕ 315, που αναφέρεται στην κατανόηση της ίδιας της οντότητας και του περιβάλλοντός της για την εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους σφάλματος, η διαδικασία που θα ακολουθήσει ο ελεγκτής για την εκτίμηση του κινδύνου περιλαμβάνουν διερευνητικές ερωτήσεις προς τη διοίκηση αλλά και άλλα μέλη της οντότητας, αναλυτικές διαδικασίες καθώς και παρατήρηση και επιθεώρηση. Στη συνέχεια ακολουθεί ο καθορισμός του επιπέδου σημαντικότητας και η αξιολόγηση των κινδύνων, ώστε να προγραμματιστεί ο έλεγχος. Είναι γνωστό ότι στις οικονομικές καταστάσεις είναι επιτρεπτό ένα ποσοστό ανακρίβειας λόγω ότι οι ασήμαντες ανακρίβειες έχουν υψηλό κόστος εντοπισμού, δεν θα επηρεάσει τις αποφάσεις των χρηστών και είναι πολύ χρονοβόρο στον εντοπισμό του. Όπως ορίζεται από το ΔΠΕ 200 θεωρούνται ουσιώδη όταν ξεχωριστά ή ως σύνολο θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις αποφάσεις των χρηστών. Έτσι όπως αναφέρεται στο ΔΠΕ 320 ο ελεγκτής προσδιορίζει το ουσιώδες μέγεθος για τις οικονομικές καταστάσεις κάνοντας χρήση της επαγγελματικής του κρίσης, κατά τον σχεδιασμό του ελέγχου και χρησιμοποιεί την έννοια αυτή σε όλη τη

διάρκεια της διεξαγωγής του ελέγχου (στάδιο εκτίμησης κινδύνων, αντιμετώπισης των κινδύνων και σύνταξης της έκθεσης ελέγχου). Το επόμενο στάδιο της ελεγκτικής διαδικασίας είναι ο σχεδιασμός του ελέγχου. Ένας επαρκής προγραμματισμός είναι σημαντικός για να διασφαλιστεί ότι ο έλεγχος διεξάγεται με αποτελεσματικό και αποδοτικό τρόπο. Ως μέρος της διαδικασίας σχεδιασμού ο ελεγκτής μπορεί να διεξάγει προκαταρκτικές αναλυτικές διαδικασίες για τον εντοπισμό συναλλαγών ή υπολοίπων λογαριασμών στους οποίους να πρέπει να εστιάσει τη προσοχή του, λόγω αυξημένου κινδύνου από ουσιώδεις ανακρίβειες. Ωστόσο ο προγραμματισμός του ελέγχου πρέπει να περιλαμβάνει την κατανόηση του συστήματος εσωτερικών δικλίδων της οικονομικής οντότητας. Συνεπώς όπως αναφέρεται στο ΔΠΕ 300, κατά τον σχεδιασμό του ελέγχου προσδιορίζονται ορισμένες ελεγκτικές διαδικασίες ώστε να συγκεντρωθούν τα κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια που θα χρησιμεύσουν στον ελεγκτή ώστε να εδραιώσει την ελεγκτική γνώμη του σχετικά με τις οικονομικές καταστάσεις. Τα ελεγκτικά τεκμήρια συγκεντρώνονται μέσα από διαδικασίες εκτίμησης κινδύνου, μέσα από δοκιμασίες των δικλίδων και ουσιαστικές διαδικασίες, όπως αναλυτικές διαδικασίες και δοκιμασίες λεπτομερειών. Τέλος ο ελεγκτής θα πρέπει να προετοιμάσει ένα γραπτό σχέδιο ελέγχου, στο οποίο να περιγράφεται η φύση, η έκταση και το χρονοδιάγραμμα του ελεγκτικού έργου. Στη συνέχεια ακολουθεί η αξιολόγηση και ο έλεγχος του συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Όπως προαναφέρθηκε ο ελεγκτής κατά την κατανόηση του περιβάλλοντος της οντότητας πρέπει να κατανοήσει τα συστήματα εσωτερικού ελέγχου και τις εσωτερικές δικλίδες της οντότητας που θα τον βοηθήσουν ώστε να προσδιορίσει τους τις πιθανές ανακρίβειες, τους παράγοντες που επηρεάζουν την εμφάνισή τους καθώς και να σχεδιάσει δοκιμές ελέγχου και ουσιαστικές διαδικασίες. Ακολουθεί ο έλεγχος των επιχειρηματικών διαδικασιών και συναφών λογαριασμών, κατά τον οποίο ο ελεγκτής προβαίνει σε εκτίμηση του κινδύνου για ουσιώδεις ανακρίβειες εξετάζοντας επιχειρηματικές διαδικασίες (πχ διαδικασίες αγορών) και καθορίζει διαδικασίες ελέγχου για μείωση του κινδύνου. Το επόμενο στάδιο είναι η ολοκλήρωση του ελέγχου, όπου αξιολογείται η επάρκεια των τεκμηρίων που συγκεντρώθηκαν. Ο ελεγκτής οφείλει να έχει συγκεντρώσει επαρκή και κατάλληλα αποδεικτικά στοιχεία προκειμένου να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα για την ορθότητα των οικονομικών καταστάσεων. Στο συγκεκριμένο στάδιο ο ελεγκτής αναζητά πιθανά γεγονότα μετά την ημερομηνία του ισολογισμού που ενδέχεται να επηρεάσουν τις οικονομικές καταστάσεις καθώς και ενδεχόμενες υποχρεώσεις όπως δικαστικές αγωγές. Το τελικό στάδιο περιλαμβάνει την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων και την έκδοση

της έκθεσης ελέγχου. Με την έκθεση ελέγχου, γνωστή και ως γνωμοδότηση του ελέγχου ολοκληρώνεται η διαδικασία συλλογής και αξιολόγησης των τεκμηρίων όσο αναφορά τους ισχυρισμούς της διοίκησης για τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις. Είναι γνωστό ότι ο ελεγκτής οφείλει να λάβει υπόψη του, τους ισχυρισμούς της διοίκησης της οντότητας για τις συναλλαγές, τα υπόλοιπα των λογαριασμών καθώς και για τις γνωστοποιήσεις των οικονομικών καταστάσεων και να αξιολογήσει του κινδύνους προσδιορίζοντας πιθανούς τύπους ανακρίβειών. Έτσι ο ελεγκτής αξιολογεί εάν έχουν συγκεντρωθεί κατάλληλα και επαρκή ελεγκτικά τεκμήρια, έπειτα συγκεντρώνει το άθροισμα των μη ουσιωδών λαθών και καθορίζει αν προκαλούν ανακρίβεια στις οικονομικές καταστάσεις, για τη διαμόρφωση της γνώμης του ελεγκτή. Συνεπώς ο ελεγκτής εκφράζει μη διαφοροποιημένη γνώμη όταν συμπεραίνει ότι οι οικονομικές καταστάσεις έχουν καταρτιστεί, από κάθε ουσιώδη άποψη, σύμφωνα με το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς (ΔΠΕ 700,παρ16). Αντιθέτως όταν βάσει των τεκμηρίων, συμπεραίνεται ότι οι οικονομικές καταστάσεις δεν είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη σφάλματα ή δεν έχουν αποκτηθεί τα κατάλληλα και επαρκή τεκμήρια, θα πρέπει ο ελεγκτής να διαφοροποιήσει τη γνώμη του. Σύμφωνα με το ΔΠΕ 705 καθορίζονται τρεις τύποι διαφοροποιημένης γνώμης , η γνώμη με επιφύλαξη, η αρνητική γνώμη και η αδυναμία έκφρασης γνώμης και εξαρτάται από τη φύση του θέματος που οδηγεί σε διαφοροποίηση (ουσιωδώς εσφαλμένες οικονομικές καταστάσεις ή αδυναμία απόκτησης ελεγκτικών τεκμηρίων) και την κρίση του ελεγκτή αναφορικά με το διάχυτο των επιπτώσεων.

Οι ελεγκτές κατά τη διενέργεια των ελέγχων ακολουθούν ορισμένους κανόνες- πρότυπα επαγγελματικής συμπεριφοράς. Τα ελεγκτικά πρότυπα του Εθνικού Οργανισμού Ορκωτών Λογιστών των ΗΠΑ (AICPA), αρχικά εκδόθηκαν το 1947 και έχουν επέλθει με τη πάροδο των ετών μετατροπές βελτίωσης ώστε να προσαρμόζονται στις αλλαγές του οικονομικού περιβάλλοντος. Τα Γενικώς Αποδεκτά Ελεγκτικά Πρότυπα (Generally Accepted Auditing Standards , GAAS), διακρίνονται στις ακόλουθες τρεις κατηγορίες (Παππάς, 2003) :

- Τα Γενικά Πρότυπα (General Standards) αναφέρονται στον σκοπό των ελέγχων και στις προϋποθέσεις που απαιτούνται για να γίνει κάποιος ελεγκτής. Συγκεκριμένα απαιτείται πλήρης επαγγελματική και επιστημονική κατάρτιση καθώς και επαγγελματική εμπειρία. Βασική προϋπόθεση για έναν ελεγκτή είναι να παραμένει

αμερόληπτος, ανεπηρέαστος και ανεξάρτητος κατά τη διεκπεραίωση του ελεγκτικού έργου και τέλος να διακατέχεται από επαγγελματική επιμέλεια τόσο στη διαδικασίες διενέργειας του ελέγχου καθώς και στη σύνταξη της έκθεσης ελέγχου.

- Τα Πρότυπα της Ελεγκτικής Εργασίας (Standards of Fieldwork) αναφέρονται σε βασικές προϋποθέσεις ώστε το έργο του εσωτερικού ελεγκτή να διεκπεραιώνεται αποτελεσματικά. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι ο ελεγκτής οφείλει να μελετά και να αξιολογεί την αποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, ώστε να αποτελέσει τη βάση για τη διεξαγωγή του εξωτερικού ελέγχου. Επίσης απαιτείται ορθολογικός προγραμματισμός της ελεγκτικής εργασίας, εποπτεία του ελεγκτικού προσωπικού και επάρκεια του αποδεικτικού υλικού ώστε να αποτελεί βάση για τη τεκμηρίωση της γνώμης του ελεγκτή σχετικά με την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων, αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τις παρατηρήσεις, τις απογραφές μέσω επισκοπήσεων και με την υποβολή ερωτημάτων.
- Τα Πρότυπα της Έκθεσης Πορίσματος (Standards of Reporting), αναφέρεται σε προσχέδια της έκθεσης του ελεγκτή. Στην έκθεση ελέγχου πρέπει να αναφέρεται ότι οι λογιστικές καταστάσεις έχουν καταρτηθεί σύμφωνα ή όχι με τις γενικά αποδεκτές λογιστικές αρχές και ακολουθήθηκαν οι ίδιες λογιστικές αρχές στην παρούσα και την προηγούμενη χρήση καθώς επίσης πρέπει να εμπεριέχεται η γνώμη του ελεγκτή σχετικά με την αξιοπιστία των λογιστικών καταστάσεων και οι πιθανοί λόγοι για τους οποίους δεν εκφράζει γνώμη. Επίσης οι επεξηγηματικές υποσημειώσεις πρέπει να θεωρούνται εύλογα ικανοποιητικές.

2.4 Διάκριση Εσωτερικού και Εξωτερικού Ελέγχου

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η έννοια του εσωτερικού ελέγχου είναι απαραίτητο να σημειωθούν οι διαφορές μεταξύ του εσωτερικού και του εξωτερικού ελέγχου. Όπως προαναφέρθηκε το βασικό έργο του ελέγχου είναι η λεπτομερής αξιολόγηση των λειτουργιών και των επιχειρηματικών πληροφοριών και η έκφραση μιας αντικειμενικής κρίσης σχετικά με την αποτελεσματικότητά τους. Πρέπει να επισημανθεί ότι όσο πιο άμεσα είναι ενήμερη η διοίκηση της οντότητας για τους κινδύνους που εμφανίζονται, τόσο πιο αποτελεσματικά μπορούν να ληφθούν από τον εσωτερικό έλεγχο όλα τα απαραίτητα μέτρα για την αντιμετώπισή τους, με σκοπό την αύξηση της παραγωγικότητας και της απόδοσης της επιχείρησης.

Οι έλεγχοι των χρηματοοικονομικών πληροφοριών διενεργούνται από τους εξωτερικούς ελεγκτές, ανεξάρτητους επαγγελματίες που πραγματοποιούν τον έλεγχο για λογαριασμό των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων και από τους εσωτερικούς ελεγκτές που είναι στη πραγματικότητα υπάλληλοι της οντότητας και ο έλεγχός τους διενεργείται προς όφελος της ίδιας της οντότητας. Έτσι οι εξωτερικοί ελεγκτές δεν έχουν σχέση εξαρτημένης εργασίας με την εταιρεία που ελέγχουν, ενώ οι εσωτερικοί είναι στελέχη της οντότητας. Συγκριτικά μεταξύ των δύο εννοιών, ο ρόλος που διαδραματίζει ο εσωτερικός έλεγχος καθώς και η συμβολή του σε μία οικονομική μονάδα είναι πιο διερευνημένος καθώς η ελεγκτική δραστηριότητα δεν οριοθετείται σε οικονομικά δεδομένα, καθώς ο εξωτερικός έλεγχος επικεντρώνεται στον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων ενώ το πεδίο δράσης του εσωτερικού ελέγχου περιλαμβάνει την οργάνωση και βελτίωση των διαδικασιών και τρόπους διαχείρισης των κινδύνων. Παρόλο που και οι δύο ελεγκτές ασχολούνται και αξιολογούν το σύστημα εσωτερικού ελέγχου, οι εσωτερικοί ελεγκτές προσεγγίζουν όλες τις πτυχές του συστήματος, ενώ οι εξωτερικοί ελεγκτές εστιάζουν στο χρηματοοικονομικό τμήμα. Μία ακόμη διαφορά μεταξύ των δύο ελεγκτών έγκειται στη συχνότητα του ελέγχου, όπου ο εσωτερικός έλεγχος πραγματοποιείται καθ' όλη τη διάρκεια της χρονικής περιόδου ενώ ο εξωτερικός με ετήσια συχνότητα.

Σύμφωνα με τους Pop et al. (2008) οι βασικές ομοιότητες μεταξύ του εσωτερικού και του εξωτερικού ελέγχου είναι οι παρακάτω:

- Το επάγγελμα τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού ελεγκτή διέπεται από ένα σύνολο διεθνών προτύπων που περιλαμβάνει επαγγελματικά πρότυπα και κώδικα δεοντολογίας
- Το στοιχείο του κινδύνου είναι πολύ σημαντικός παράγοντας κατά τη διάρκεια των διαδικασιών σχεδιασμού και για τους δύο ελεγκτές
- Η ανεξαρτησία και η ακεραιότητα αποτελούν πολύ βασικά συστατικά του επαγγέλματος
- Ο εσωτερικός και εξωτερικός ελεγκτής ενδιαφέρεται για τα συστήματα εσωτερικού ελέγχου της οικονομικής μονάδας
- Και για τους δύο ελεγκτές είναι απαραίτητη η μεταξύ τους συνεργασία
- Τα αποτελέσματα της δραστηριότητας του εσωτερικού και του εξωτερικού ελεγκτή παρουσιάζονται στις εκθέσεις ελέγχου.

Ωστόσο μεταξύ των δύο εννοιών αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν σχέσεις αλληλοσυμπλήρωσης που αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της οντότητας. Ο εσωτερικός έλεγχος αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του εξωτερικού, διότι χάρις αυτόν μπορεί να εκτιμήσει με διαφορετικό τρόπο την ειλικρίνεια και την ορθή εικόνα των αποτελεσμάτων στις οικονομικές καταστάσεις. Επίσης ο εσωτερικός ελεγκτής μπορεί να έχει σημαντικά οφέλη από τη δραστηριότητα του εξωτερικού ελεγκτή εκφράζοντας γνώμη για τα αποτελέσματα του ελέγχου και παρέχοντας συμβουλές και προτάσεις βελτίωσης των διαδικασιών.

2.5 Λειτουργίες Εσωτερικού Ελέγχου

Ο εσωτερικός έλεγχος οφείλει να ενημερώνει όλα τα μέλη και τα τμήματα μιας επιχείρησης, ότι οι διαδικασίες ελέγχου συμβαδίζουν με τις αποφάσεις της διοίκησης. Σύμφωνα με τους Whittington και Pany (1997), όπως δηλώνεται στις αρχές Εταιρικής Διακυβέρνησης, ο εσωτερικός έλεγχος στοχεύει στο να προστατεύσει τα συμφέροντα των μετόχων και εργαζομένων κατά τη διεκπεραίωση των λειτουργιών του όπως :

- Την αξιολόγηση των συστημάτων και υποσυστημάτων εσωτερικού ελέγχου
- Την εκτίμηση των κινδύνων και την αποτελεσματική διαχείρισή τους
- Τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας των εσωτερικών διαδικασιών
- Την εκπαίδευση και την συμμόρφωση των εργαζομένων με τις αποφάσεις της Διοίκησης
- Τη σύγκριση του λειτουργικού κόστους
- Την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων
- Την αξιολόγηση της συνεργασίας και τις επικοινωνίας μεταξύ των εργαζομένων και την αξιολόγηση της χρήσης των μέσων παραγωγής
- Την πρόληψη της απάτης, της ζημίας και των απωλειών.

2.6 Σύστημα Εσωτερικού Ελέγχου (Internal Control System)

Συνήθως όταν αναφερόμαστε στον όρο εσωτερικός έλεγχος, αναφερόμαστε τόσο στην υπηρεσία του εσωτερικού ελέγχου (internal audit), καθώς και στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου (internal control system). Στην πραγματικότητα πρόκειται για δύο διαφορετικές έννοιες, το σύστημα ελέγχου αποτελεί το σύνολο των διαδικασιών και λειτουργιών με τις κατάλληλες ασφαλιστικές δικλίδες, που καθιερώνεται από τη διοίκηση για να επιτευχθεί η εύρυθμη λειτουργία της οντότητας. Αντιθέτως ο εσωτερικός έλεγχος αναφέρεται τόσο στην αξιολόγηση της επάρκειας του συστήματος καθώς και στη βελτίωση των επιμέρους διαδικασιών. Όπως αναφέρει ο Παπασταθής (2014), το σύστημα εσωτερικού ελέγχου απαρτίζεται από ένα δομημένο σύνολο λειτουργικών διαδικασιών καθώς και ελέγχων που χρησιμοποιείται από τη Διοίκηση προκειμένου να εφαρμοστεί σωστή διακυβέρνηση στον οργανισμό και να επιτευχθούν οι επιχειρηματικοί στόχοι του. Μέσα από ένα σύστημα εσωτερικού ελέγχου διασφαλίζεται ότι οι λειτουργίες εκτελούνται αποτελεσματικά, αποδοτικά, δεοντολογικά και οικονομικά, εκπληρώνονται οι υποχρεώσεις λογοδοσίας, προστατεύονται οι πόροι της οντότητας από απώλειες και κατάχρηση και ότι η οντότητα συμμορφώνεται με τους νόμους και τους κανονισμούς (OECD, 2018).

Κατά τους Chambers et al. (1987, όπ. ανάφ. στο Fadzil et al., 2008) το σύστημα εσωτερικού ελέγχου αποτελεί βασικό συστατικό της λειτουργίας του εσωτερικού ελέγχου και οι εσωτερικοί ελεγκτές μπορούν να θεωρηθούν ως ειδικοί στον έλεγχο της διαχείρισης της οντότητας. Ο εσωτερικός έλεγχος είναι το μέσο της αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας του συστήματος ελέγχου και των ενεργειών της διοίκησης κυρίως όταν τα πραγματικά γεγονότα έρχονται σε αντίθεση με τα προγραμματισμένα. Συνεπώς οι εσωτερικοί ελεγκτές βρίσκονται στην κατάλληλη θέση ώστε να κατανοήσουν και να αξιολογήσουν τις επιχειρηματικές διαδικασίες μιας εταιρείας, να παρέχουν συμβουλευτικές υπηρεσίες στην διοίκηση για την ελαχιστοποίηση των κινδύνων ενισχύοντας την αποδοτικότητα και προσθέτοντας αξίας στην οικονομική μονάδα. Οι Fadzil et al. (2008) διαπίστωσαν ότι ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου είναι η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας του συστήματος ελέγχου για να διαπιστωθεί εάν το σύστημα λειτουργεί όπως προορίζεται, καθώς ένα αποτελεσματικό σύστημα εσωτερικού ελέγχου παρέχει εύλογη διασφάλιση ότι οι στόχοι του οργανισμού μπορούν να επιτευχθούν. Ο ρόλος το εσωτερικού ελέγχου είναι

η ανεξάρτητη αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, η ανεξάρτητη αξιολόγηση της αποτελεσματικής λειτουργίας του οργανισμού, η διαφύλαξη των περιουσιακών στοιχείων της οικονομικής μονάδας, η πρόληψη και ο εντοπισμός της απάτης και των σφαλμάτων.

Συγκεκριμένα το σύστημα εσωτερικού ελέγχου περιλαμβάνουν κανόνες, μέτρα, πολιτικές και αρχές στοχεύοντας μέσα από την εφαρμογή τους στη διασφάλιση των συμφερόντων της οικονομικής οντότητας. Δεν είναι κοινά για όλες τις επιχειρήσεις, αντιθέτως θα πρέπει να σχεδιάζεται με βάση της ανάγκες της, να εξυπηρετεί τους σκοπούς της και το κόστος εφαρμογής του να είναι ανάλογο του κινδύνου που θα καλύψει. Η αποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου εκτιμάται με βάση της δικλίδες ασφαλείας που εμπεριέχονται και θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από λειτουργικότητα, το κόστος λειτουργίας του να μην ξεπερνά τις ωφέλειες που παρέχει και να προσθέτει αξία στον οργανισμό χωρίς ωστόσο να εμποδίζει τη λειτουργία των επιμέρους τμημάτων. Κατά τον σχεδιασμό του συστήματος εσωτερικού ελέγχου θα πρέπει να ακολουθούνται ορισμένα στάδια που περιλαμβάνουν τον καθορισμό των κινδύνων που αντιμετωπίζει η επιχείρηση, την εκτίμηση της πιθανότητας εμφάνισης των κινδύνων, την εκτίμηση της ζημίας που θα προκαλέσει η εμφάνιση του κινδύνου, τον καθορισμό των δικλίδων ασφαλείας που θα παρέχονται από το σύστημα για την αποφυγή των κινδύνων καθώς και του κόστους λειτουργίας και ελέγχου του συστήματος και την εκτίμηση της ωφέλειας από το σύστημα. Ακόμη περιλαμβάνει συστήματα και υποσυστήματα , ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το καταστατικό της οντότητας που αναφέρονται οι σκοποί της, η πολιτική των αγορών και των πωλήσεων, η διαχείριση του χαρτοφυλακίου των μετοχών και των ομολόγων, η διαχείριση εισπράξεων και πληρωμών καθώς και η διαχείριση των ιδίων και ξένων κεφαλαίων, κανονισμοί που αφορούν τη παραγωγική διαδικασία και τη διαχείριση των αποθεμάτων , η διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού και οι διαδικασίες πρόσληψης και ο έλεγχος διασφάλισης της ποιότητας των προϊόντων (σύστημα ISO). Επομένως ένα σύστημα εσωτερικού ελέγχου στοχεύει στο να παρέχει μια λογική διασφάλιση αναφορικά με τους στόχους που έχουν τεθεί από την επιχείρηση αποτελώντας βασικό εργαλείο για τη διοίκηση, να ενισχύει την αξιοποίηση των οικονομικών πόρων της οντότητας, να λειτουργεί ως ρυθμιστής στις σχέσεις μεταξύ των τμημάτων μέσα από τη κατανομή αρμοδιοτήτων και υποχρεώσεων, να ενδυναμώνει την ανάπτυξη πρωτοβουλιών προσθέτοντας αξίας στον οργανισμό χωρίς να παρεμποδίζει την

ανάπτυξή του και να λειτουργεί ως ένα σύστημα θέσπισης δικλίδων ελέγχου για την προάσπιση των συμφερόντων του οργανισμού.

Όπως αναφέρεται από τον Καζαντζή (2006), ένα σύστημα που επηρεάζεται από τη Διοίκηση και το προσωπικό μιας επιχείρησης μέσα από το οποίο οργανώνονται οι λειτουργίες, κατανέμονται οι αρμοδιότητες οργάνονται οι χρηματοοικονομικές πληροφορίες, είναι γνωστό ως Σύστημα Εσωτερικού Ελέγχου. Σκοπός του ανωτέρου συστήματος είναι να παρέχει λογική διασφάλιση για να διαφυλάσσονται τα περιουσιακά στοιχεία του οργανισμού, να παρέχεται περισσότερη αξιοπιστία στις οικονομικές καταστάσεις, ώστε οι οικονομικές της δραστηριότητες να είναι πιο αποτελεσματικές και αποδοτικές και να ενθαρρύνεται η συμμόρφωση στις πολιτικές της διοίκησης, τους νόμους και τους κανονισμούς.

2.7 Η Συμβολή του Εσωτερικού Ελέγχου στην Εταιρική Διακυβέρνηση

Απαραίτητη προϋπόθεση για την αποδοτική λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου είναι οι πόροι που διατίθενται, οι αρμοδιότητες των ελεγκτών, καθώς και η εφαρμογή των Διεθνών Προτύπων του ΠΑ. Σύμφωνα με τον Velte (2014) τα τελευταία χρόνια η συμμόρφωση με τους κανονισμούς φαίνεται να έχει αυξηθεί λόγω των απαιτήσεων της κεφαλαιαγοράς καθώς και της παγκόσμιας ανάγκης για αξιόπιστες οικονομικές καταστάσεις και ολοκληρωμένη χρηματοοικονομική αναφορά. Μέσα από τον ορισμό του εσωτερικού ελέγχου που έχει δοθεί από το ΠΑ, τονίζεται η υποχρέωση του ελεγκτή στο να συνεισφέρει με οποιοδήποτε τρόπο στην αξιολόγηση των διαδικασίας της εταιρικής διακυβέρνησης (Cattrysse, 2005). Οι Kagermann et al. (2008) περιγράφουν ότι ο εσωτερικός έλεγχος μπορεί να συνεισφέρει στη συμμόρφωση, μέσα στα πλαίσια της εταιρικής διακυβέρνησης με δύο τρόπους. Αρχικά ο εσωτερικός έλεγχος αποτελεί ένα αναπόσπαστο μέρος του συστήματος παρακολούθησης της επιχείρησης. Επιπλέον τα αποτελέσματα των ελέγχων βοηθούν μια οικονομική οντότητα ώστε να τηρεί τις απαιτήσεις συμμόρφωσης. Ορισμένα παραδείγματα που υποδεικνύουν το ρόλο το εσωτερικού ελέγχου στην εταιρική διακυβέρνηση είναι τα ακόλουθα:

- Διασφαλίζει ότι η οικονομική μονάδα διαθέτει, εφαρμόζει και συμμορφώνεται με έναν κώδικα εταιρικής διακυβέρνησης (είτε εθνικό, είτε διεθνή),

- Λειτουργεί ως ένα όργανο ελέγχου του διοικητικού συμβουλίου και βοηθάει την οντότητα να αξιολογήσει ένα οι αξίες της επιχείρησης γνωστοποιούνται στους υπαλλήλους της (Karagiorgos et al., 2010).

Ωστόσο η συμβολή του εσωτερικού ελέγχου στην εταιρική διακυβέρνηση παρέχεται μέσω της επιτροπής ελέγχου. Ως μέρος της εταιρικής διακυβέρνησης, η επιτροπή ελέγχου επιβλέπει τη διοίκηση της οντότητας, τους εσωτερικούς και εξωτερικούς ελεγκτές για την προστασία των συμφερόντων των μετόχων. Επίσης η επιτροπή ελέγχου διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εταιρική διακυβέρνηση όσον αφορά την έλεγχο, την κατεύθυνση και την ευθύνη της οντότητας και εξίσου σημαντικό ρόλο στον εσωτερικό έλεγχο όσο αναφορά τη παροχή εύλογης διασφάλισης σχετικά με την ακεραιότητα της διοίκησης και την αξιοπιστία των οικονομικών αναφορών. (Al-Baidhani, 2016).

Ωστόσο βασική προϋπόθεση για ένα αποτελεσματικό σύστημα εταιρικής διακυβέρνησης αποτελεί η ύπαρξη του εσωτερικού ελέγχου, μιας και το έργο του εσωτερικού ελέγχου στοχεύει στο να ενισχυθεί το σύστημα εταιρικής διακυβέρνησης ώστε να διασφαλίζονται τα συμφέροντα της οντότητας και των μετόχων και να επιτυγχάνονται οι επιχειρηματικοί στόχοι. Ωστόσο μέσα από τη λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου ενισχύεται και ενδυναμώνεται το σύστημα εταιρικής διακυβέρνησης μέσα από την αξιολόγηση και τη βελτίωση των διαδικασιών διακυβέρνησης. Σύμφωνα με τον Παπασταθή Π. (2014) αυτό πραγματοποιείται μέσα από :

- Το σχεδιασμό και τη διενέργεια ελέγχων αποτελεσματικότητας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου
- Προωθώντας ηθικές αρχές και αξίες και διασφαλίζοντας ότι οι πόροι και τα μέσα παραγωγής διαχειρίζονται αποτελεσματικά
- Την ενίσχυση της συνεργασίας και της επικοινωνίας στην εταιρεία και μέσα από τον καθορισμό των κινδύνων βοηθά την επιτροπή ελέγχου και τη διοίκηση ώστε καθιερωθεί η λογοδοσία και η απονομή ευθυνών
- Τη διενέργεια ετήσιων ελέγχων και αναφορά των αποτελεσμάτων στην επιτροπή ελέγχου καθώς και τον καθορισμό των στόχων και την αξιολόγηση των αποδόσεων

- Το γεγονός ότι οι Εκθέσεις ελέγχου περιέχουν θέματα για την εταιρική διακυβέρνηση παρέχοντας αντικειμενική και ανεξάρτητη αξιολόγηση σχετικά με την καταλληλότητα εφαρμογής των αρχών και κανόνων διακυβέρνησης

2.8 Ολοκληρωμένο Πλαίσιο Εσωτερικού Ελέγχου COSO

2.8.1. Νόμος Foreign Corrupt Practices Act – FCPA

Αρχικά είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι λόγω της εξάπλωσης της διαφθοράς το 1977 θεσπίστηκε από το Κογκρέσο ο Νόμος κατά Πρακτικών Διαφθοράς σε ξένη χώρα (FCPA), που αποσκοπούσε στην καταπολέμηση της δωροδοκίας που επικρατούσε στις εταιρείες της Αμερικής από ξένους αξιωματούχους, υποδεικνύοντας τη σημασία καθιέρωσης ενός αποτελεσματικού εσωτερικού ελέγχου. Η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς αποκάλυψε ότι ένας μεγάλος αριθμός αμερικάνικων εταιρειών δωροδοκούσε ξένους κυβερνητικούς αξιωματούχους ώστε να εξασφαλίσει οικονομικά προνόμια, δαπανώντας εκατομμύρια δολάρια μέσα από τη παραποίηση λογιστικών εγγραφών προκειμένου να πραγματοποιήσει τις παράνομες αυτές συναλλαγές. Με το νόμο αυτό προβλέπονταν αυστηρές αστικές και ποινικές κυρώσεις για όσους κρίνονταν ένοχοι για ανήθικες επιχειρηματικές πρακτικές και δωροδοκία μέσω ακατάλληλων λογιστικών μεθόδων. Παρόλο που στις περισσότερες περιπτώσεις οι πληρωμές-δωροδοκίες δεν παραβίαζαν τον νόμο, ωστόσο δεν ήταν σύμφωνες με τα αμερικάνικα πρότυπα επιχειρηματικής ηθικής και ορισμένες από αυτές τις συναλλαγές πραγματοποιούνταν χωρίς την εξουσιοδότηση των ανώτερων στελεχών των εμπλεκόμενων εταιρειών. Προκειμένου η ανώτερη διοίκηση να είναι ενήμερη για την ύπαρξη τέτοιων συναλλαγών, ο νόμος FCPA περιλάμβανε διατάξεις που αφορούσαν τη λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου. Όπως αναφέρουν οι Whittington και Pany (2016), οι διατάξεις αυτές απαιτούσαν από όλες τις εισηγμένες εταιρείες, ανεξάρτητα από το αν έχουν διεθνής δραστηριότητες να διατηρούν ένα σύστημα ελέγχου, το οποίο θα παρέχει εύλογη διαβεβαίωση ότι:

- Θα καταγράφονται όλες οι συναλλαγές ώστε οι οικονομικές καταστάσεις να είναι αξιόπιστες
- Οι συναλλαγές θα πρέπει να πραγματοποιούνται με την επίγνωση και την εξουσιοδότηση της διοίκησης

- Η πρόσβαση στα περιουσιακά στοιχεία θα επιτρέπεται μόνο σε εξουσιοδοτημένα άτομα
- Οι λογιστικές εγγραφές από αφορούν τα περιουσιακά στοιχεία που έχει στη κατοχή της οντότητα, θα πρέπει σε τακτά χρονικά διαστήματα να συγκρίνονται με τα υπάρχοντα περιουσιακά στοιχεία και σε περίπτωση αποκλίσεων θα πρέπει να λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα.

2.8.2. Επιτροπή Treadway

Όπως προαναφέρθηκε κατά καιρούς υπήρχαν διάφορες απόψεις σχετικά με τη σημασία αλλά και τους στόχους του εσωτερικού ελέγχου. Αυτό συνέβαλε στην συνεργασία ορισμένων επαγγελματικών οργανώσεων προκειμένου να αναπτύξουν μία κοινή άποψη σχετικά με τη φύση και το πεδίο του εσωτερικού ελέγχου. Η Εθνική Επιτροπή γνωστή με την ονομασία Επιτροπή Treadway ιδρύθηκε το 1985, με σκοπό να εξετάσει τους βασικούς παράγοντες που οδήγησαν στις ψευδείς οικονομικές καταστάσεις και να συμβάλει στην αξιοπιστία των δημοσιευμένων ετήσιων εκθέσεων μέσα από συστάσεις αναφορικά με τον εσωτερικό έλεγχο. Η επιτροπή αποτέλεσε μία πρωτοβουλία ιδιωτικού τομέα και χρηματοδοτήθηκε από πέντε μεγάλους οργανισμούς, το Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών (IIA), την Αμερικάνικη Ένωση Λογιστικών (AAA), το Αμερικάνικο Ινστιτούτο Πιστοποιημένων Λογιστικών (AICPA), το Ινστιτούτο Χρηματοοικονομικών Στελεχών (FEI) και την Εθνική ένωση Λογιστών(NAA) αποτελώντας τον κορυφαίο εθνικό οργανισμό για το συντονισμό των δραστηριοτήτων εσωτερικού ελέγχου και διαχείρισης κινδύνων. Οι τρεις βασικοί στόχοι της επιτροπής ήταν:

1. να μελετήσει κατά πόσο οι ψευδείς οικονομικές καταστάσεις μπορούν να επηρεάσουν την ποιότητα και την ακεραιότητα των χρηματοοικονομικών αναφορών καθώς και τον τρόπο εντοπισμού, πρόληψης και αποφυγής της απάτης,
2. το ρόλο του εσωτερικού και εξωτερικού ελέγχου στον εντοπισμό των περιπτώσεων απάτης, εξετάζοντας αν οι ελεγκτές επικεντρώνονται επαρκώς ή έχουν παραμελήσει την ανίχνευση των δόλιων χρηματοοικονομικών αναφορών και μελετώντας αν μπορεί να ενισχυθεί η ικανότητα των ελεγκτών στον εντοπισμό της απάτης και αν πιθανές

αλλαγές στα ελεγκτικά πρότυπα και τις διαδικασίες μπορούν να συμβάλουν στη μείωση της απάτης.

3. να προσδιορίσει τον βαθμό που η οργανωτική δομή της εταιρείας επηρεάζει τη διάπραξη και τον εντοπισμό της απάτης.

Ωστόσο η επιτροπή τόνισε τη σπουδαιότητα του ρόλου του εσωτερικού ελεγκτή και της επιτροπής ελέγχου στη διαχείριση κινδύνων και δραστηριοτήτων ανακάλυψης απάτης

2.8.3. Πλαίσιο COSO (COSO Framework)

Μία από τις μεγαλύτερες εταιρίες Ορκωτών Λογιστών, η Coopers & Lybrand ανέλαβε για λογαριασμό της COSO να διεξάγει μία μελέτη. Η μελέτη αυτή οδήγησε στην έκδοση του Ολοκληρωμένου Πλαισίου Εσωτερικού Ελέγχου (Internal Control Integrated Framework) το 1992 γνωστό και ως Πλαίσιο COSO (COSO Framework), με βάση το οποίο οι οικονομικές οντότητες θα έχουν τη δυνατότητα αξιολόγησης των συστημάτων ελέγχου τους, παρέχοντάς τους ωστόσο δυνατούς τρόπους βελτίωσής του. Μέσα από τη συγκεκριμένη μελέτη καθιερώθηκε ένας κοινός ορισμός για τον εσωτερικό έλεγχο και ένα πρότυπο με βάση το οποίο θα μπορούν οι επιχειρήσεις να αξιολογούν και να βελτιώνουν το σύστημα ελέγχου τους. Ωστόσο το 2013 η επιτροπή COSO εξέδωσε το ανανεωμένο πλαίσιο εσωτερικού ελέγχου ορίζοντας τον εσωτερικό έλεγχο ως μία διαδικασία που πραγματοποιείται από το διοικητικό συμβούλιο, τη διοίκηση και το λοιπό προσωπικό της οντότητας προκειμένου να παρέχει εύλογη διασφάλιση σχετικά με την επίτευξη των στόχων όσο αναφορά τις λειτουργίες, τις αναφορές και τη συμμόρφωση.

Εικόνα 2.2: COSO Cube, Πηγή COSO Internal control framework (2013)

Το Ολοκληρωμένο Πλαίσιο Εσωτερικού Ελέγχου COSO αναπαρίσταται μέσω την μορφής κύβου με τρεις διαστάσεις. Η πρώτη διάσταση του κύβου εμφανίζει τις τρεις κατηγορίες αντικειμενικών στόχων, όπως αναφέρονται και στον ορισμό και συγκεκριμένα την αποτελεσματικότητα των λειτουργιών (operations), την αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής αναφοράς (reporting) και τη συμμόρφωση με τους νόμους και τους κανονισμούς (compliance). Στη δεύτερη διάσταση του κύβου παρουσιάζονται τα πέντε ολοκληρωμένα στοιχεία- συνιστώσες του εσωτερικού ελέγχου που είναι: το περιβάλλον του ελέγχου (control environments), η εκτίμηση του κινδύνου (risk assessment), οι ελεγκτικές δραστηριότητες (control activities), η πληροφόρηση και η επικοινωνία (information & communication) και παρακολούθηση-εποπτεία των δραστηριοτήτων (monitoring activities). Οι παραπάνω συνιστώσες του εσωτερικού ελέγχου συσχετίζονται μεταξύ τους και αποτελούν τη βάση για τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Επίσης μεταξύ των στόχων που επιδιώκονται από την επιχείρηση και των συνιστωσών που αποτελούν τις απαιτήσεις επίτευξης των στόχων υπάρχει άμεση σύνδεση, όπως εμφανίζεται στην εικόνα 2.2., όπου κάθε συνιστώσα τέμνεται κάθετα από κάθε μία από τις τρεις κατηγορίες των στόχων. Η τρίτη διάσταση που απαιτείται από το Πλαίσιο αναφέρει ότι η αξιολόγηση του εσωτερικού ελέγχου πρέπει να επικεντρώνεται σε τέσσερα επίπεδα, σε επίπεδο οντότητας, σε επίπεδο τμημάτων, σε επίπεδο λειτουργίας και λειτουργικού τμήματος.

Συνεπώς το Πλαίσιο είναι προσαρμόσιμο στη δομή ενός οργανισμού, όπου οι συνιστώσες του εσωτερικού ελέγχου για την επίτευξη των στόχων διατρέχουν συνολικά την επιχείρηση σε επίπεδο οντότητας, τμήματος, λειτουργικής μονάδας και λειτουργίας. Επομένως το Ολοκληρωμένο Πλαίσιο COSO χρησιμοποιεί τρεις διαστάσεις, οι οποίες αναπαρίστανται μέσα από το σχήμα ενός κύβου, με σκοπό να παρέχει στη διοίκηση της οντότητας όλα τα απαραίτητα κριτήρια για την αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου.

Το Ολοκληρωμένο Πλαίσιο Εσωτερικού Ελέγχου COSO περιλαμβάνει 17 αρχές με βάση τις συνιστώσες του ελέγχου και οι οποίες καθορίζουν την αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελέγχου. Οι συγκεκριμένες βασικές αρχές παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα:

<u>Στοιχείο εσωτερικού ελέγχου</u>	<u>Αρχές</u>
Περιβάλλον ελέγχου	1. Δέσμευση για ακεραιότητα και ηθικές αξίες
	2. Ανεξαρτησία του Διοικητικού Συμβουλίου και εποπτεία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου σχετικά με την απόδοση και τη βελτίωσή του
	3. Η Διοίκηση είναι υπεύθυνη για τον καθορισμό της δομής, την απόδοση ευθυνών και την εφαρμογή των κατάλληλων αρχών με σκοπό την επίτευξη των στρατηγικών στόχων
	4. Δέσμευση για τη διατήρηση και την ανάπτυξη κατάλληλων και ικανών

	<p>ατόμων για την επίτευξη των στόχων</p>
<p>Εκτίμηση κινδύνου</p>	<p>5. Ο οργανισμός πρέπει να διαθέτει άτομα υπεύθυνα και υπόλογα για τις ευθύνες που υπάρχουν στον εσωτερικό έλεγχο</p>
	<p>6. Οι στόχοι του οργανισμού καθορίζονται με σαφήνεια ώστε να εντοπίζονται και να αξιολογούνται οι κίνδυνοι που σχετίζονται με αυτούς</p>
	<p>7. Ο οργανισμός πρέπει να εντοπίζει και να αναλύει τους κινδύνους που προκύπτουν κατά την επίτευξη των στόχων του και αυτό να αποτελεί βάση για τη διαχείρισή τους.</p>
	<p>8. Κατά την εκτίμηση των κινδύνων για την επίτευξη των στόχων, η επιχείρηση εξετάζει τη πιθανότητα ύπαρξης απάτης.</p>
<p>Ελεγκτικές Δραστηριότητες</p>	<p>9. Έγκαιρος εντοπισμός και αξιολόγηση αλλαγών που ενδέχεται να επηρεάσουν σε σημαντικό βαθμό το σύστημα εσωτερικού ελέγχου</p>
	<p>10. Επιλογή και ανάπτυξη κατάλληλων ελεγκτικών δραστηριοτήτων που συνεισφέρουν σε αποδεκτά επίπεδα, στην ελαχιστοποίηση του κινδύνου για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων</p>
<p>11. Επιλογή και ανάπτυξη ελεγκτικών</p>	

	<p>δραστηριοτήτων για την επίτευξη των στόχων με βάση την τεχνολογία</p>
<p>Πληροφόρηση και Επικοινωνία</p>	<p>12. Ανάπτυξη και εφαρμογή ελεγκτικών δραστηριοτήτων μέσα από πολιτικές που καθορίζουν τις προσδοκίες της οντότητας και μέσα από διαδικασίες που θέτουν σε εφαρμογή τις πολιτικές</p>
<p>Παρακολούθηση Δραστηριοτήτων</p>	<p>13. Η υποστήριξη της λειτουργίας του εσωτερικού ελέγχου απαιτεί από την οντότητα να αποκτά, να δημιουργεί και να χρησιμοποιεί επαρκώς ποιοτικές πληροφορίες</p>
	<p>14. Εντός του οργανισμού κοινοποιούνται πληροφορίες, στόχοι, ευθύνες και αρμοδιότητες σχετικές με τον εσωτερικό έλεγχο που είναι απαραίτητες για τη λειτουργία του</p>
	<p>15. Απαραίτητη και η επικοινωνία με εξωτερικούς φορείς για θέματα σχετικά με τη λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου</p>
<p>Παρακολούθηση Δραστηριοτήτων</p>	<p>16. Επιλογή, ανάπτυξη και εκτέλεση συνεχιζόμενων ή ξεχωριστών αξιολογήσεων προκειμένου να εξακριβωθεί αν τα στοιχεία του εσωτερικού ελέγχου είναι επαρκή και λειτουργικά</p>
	<p>17. Ενδεχόμενες ελλείψεις του συστήματος εσωτερικού ελέγχου θα πρέπει να αξιολογούνται και να</p>

	κοινοποιούνται στους υπεύθυνους, για τη λήψη διορθωτικές μέτρων καθώς επίσης και στα ανώτερα διοικητικά στελέχη και το διοικητικό συμβούλιο
--	---

Πίνακας 2.1: Αρχές Ολοκληρωμένου Πλαισίου COSO, Πηγή: Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO),2013

2.9 Νόμος Sarbanes- Oxley

Όπως προαναφέρθηκε ενώ η ρίζες του εσωτερικού ελέγχου συναντώνται πριν πολλά χρόνια, οι τελευταίες δεκαετίες αποτέλεσαν μεγάλη πρόκληση για το επάγγελμα του ελεγκτή. Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, μία σειρά λογιστικών σκανδάλων αποτέλεσε την αιτία ώστε το επενδυτικό κοινό να αμφισβητήσει την ακεραιότητα του συστήματος οικονομικής αναφοράς σε παγκόσμιο επίπεδο καθώς και το ρόλο του εσωτερικού και εξωτερικού ελεγκτή. Σε μία προσπάθεια αποκατάστασης της εμπιστοσύνης των επενδυτών ψηφίστηκε από το Κογκρέσο ο νόμος Sarbanes- Oxley τον Ιούλιο του 2002, αποτελώντας τη πιο σημαντική νομοθεσία για τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων των δημόσιων εταιριών από το Νόμο περί Κινητών Αξιών (Securities Acts) το 1933 και 1934. Η ονομασία του προήλθε από τον γερουσιαστή Paul Spyros Sarbanes και τον αντιπρόσωπο Michael Garver Oxley που ήταν μέλη του κογκρέσου.

Το πεδίο εφαρμογής του νόμου αφορούσε εταιρείες που ήταν εισηγμένες σε χρηματιστήριο της Αμερικής, εταιρείες των οποίων το σύνολο του ενεργητικού υπερέβαινε τα δέκα εκατομμύρια δολάρια και είχαν περισσότερους από 500 επενδυτές, εταιρείες που παρόλο που δεν είναι εισηγμένες έχουν εκδώσει ομολογίες και έχουν πάνω από 300 επενδυτές, εταιρείες που εφαρμόζουν εθελοντικά το νόμο και εταιρείες που βρίσκονται σε εκκρεμότητα για να εισαχθούν στο χρηματιστήριο. Μέσω του νόμου Sarbanes- Oxley, γνωστός και ως “Sarbox” και “SOX”, απαιτούνταν πρόσθετα στοιχεία στις οικονομικές καταστάσεις και από τα διοικητικά στελέχη να πιστοποιούν την ακρίβεια και την ορθότητα τους. Πλέον αναβαθμίζονταν ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου και θεσπίστηκαν οι μηχανισμοί του εσωτερικού ελέγχου και των συστημάτων διαχείρισης κινδύνων.

Βασικός σκοπός του νόμου ήταν να αποκατασταθεί η αποτελεσματικότητα της εταιρικής διακυβέρνησης, να αντιμετωπιστούν τα περιστατικά εταιρικής απάτης, να ενισχυθεί η ανεξαρτησία και ο ρόλος των ελεγκτών και να βελτιωθεί η ποιότητα της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης αυξάνοντας τις γνωστοποιήσεις στις οικονομικές καταστάσεις. Πέρα από την ίδρυση του Συμβουλίου Εποπτείας Ελεγκτών των Εισηγμένων Εταιρειών (PCAOB) που ήταν αρμόδια για την εποπτεία και τη πειθαρχία του ελέγχου των δημόσιων εταιρειών ώστε να προστατεύονται τα συμφέροντα των επενδυτών και να προάγεται το δημόσιο συμφέρον (Sox Act, Sec.101) μέσα από σύνταξη αξιόπιστων εκθέσεων ελέγχου, ο νόμος περιλάμβανε μία σειρά από ρυθμίσεις με σκοπό να προωθήσει την εταιρική διακυβέρνηση. Ορισμένες βασικές διατάξεις του νόμου Sarbanes- Oxley είναι οι εξής (Καραμάνης, 2006):

- Διοικητικό Συμβούλιο: Τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου υποχρεούνται να βεβαιώνουν ότι στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις δεν εμπεριέχονται μη αληθείς δηλώσεις και σφάλματα, να αξιολογούν το σύστημα εσωτερικού ελέγχου για την αποτελεσματικότητά του και στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις να περιλαμβάνεται σχετική έκθεση που να πιστοποιείται γραπτώς η ακρίβεια των πληροφοριών. Ένα ακόμη μέτρο αφορά την επιστροφή αμοιβών από τους γενικούς και οικονομικούς διευθυντές στην περίπτωση αναδημοσίευσης των οικονομικών αναφορών λόγω μη συμμόρφωσης με τις απαιτήσεις του νόμου.
- Ελεγκτές: Ο ελεγκτής υποχρεούται στην έκθεση ελέγχου να αναφέρει τη σχετική δήλωση από το διοικητικό συμβούλιο που αφορά την αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου
- Επιτροπή Ελέγχου: Η επιτροπή ελέγχου πρέπει απαρτίζεται από μη εκτελεστικά μέλη του διοικητικού συμβουλίου, να πληρούν ειδικούς κανόνες που αφορούν την ανεξαρτησία τους και ένα από τα μέλη να εξειδικεύεται σε θέματα λογιστικής. Στις αρμοδιότητες της επιτροπής ελέγχου περιλαμβάνονται η παροχή της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης της οντότητας σε τρίτους, το σύστημα εσωτερικού ελέγχου και ο εξωτερικός έλεγχος. Συγκεκριμένα είναι άμεσα υπεύθυνη για την επίβλεψη του έργου του ελεγκτή, για την εκλογή του καθώς και για την αμοιβή του.

Σχετικά με τις υποχρεώσεις στις γνωστοποιήσεις, ορισμένα από τα πιο βασικά στοιχεία του νόμου αφορούν τις συναλλαγές εκτός Ισολογισμού που μπορούν να έχουν επιρροή

στην οικονομική κατάσταση της οντότητας και οφείλουν να γνωστοποιούνται όπως και όλες οι σημαντικές διορθώσεις που γίνονται από υπόδειξη των ορκωτών ελεγκτών . Ακόμη στις οικονομικές καταστάσεις θα πρέπει να γνωστοποιείται και ο κώδικας ηθικής για τα ανώτερα διοικητικά στελέχη ή ο λόγος που δεν έχει δημιουργηθεί (SOX Act,Sec.401,406). Σημαντική επίσης είναι η διάταξη του νόμου που αφορά τις κυρώσεις για περιπτώσεις που αφορούν τη μη συμμόρφωση με το νόμο, τη παραποίηση και τη καταστροφή εγγράφων, την απάτη σχετικά με τη νομοθεσία των χρηματοοικονομικών τίτλων, ορίζοντας ωστόσο τη προστασία των ατόμων που συμμετέχουν σε έρευνες περί διάπραξης απάτης ή που προβαίνουν σε καταγγελία για τις συγκεκριμένες πράξεις (SOX Act,Sec.802,806) .

Μετά την αποκάλυψη του οικονομικού σκανδάλου της Enron που οδήγησε στη χρεοκοπία της τον Δεκέμβριο του 2001, ακολούθησαν ποινικές διώξεις κατά των διοικητικών στελεχών καθώς και της ελεγκτικής εταιρείας Arthur Andersen. Συγκεκριμένα η Arthur Andersen που αποτελούσε μία από τις πιο κορυφαίες ελεγκτικές εταιρίες της Αμερικής, όταν αποκαλύφθηκε το σκάνδαλο της Enron κατέστρεψε ενοχοποιητικά στοιχεία που είχε στη κατοχή της. Τα παραπάνω γεγονότα λοιπόν συνέβαλαν ώστε στο νόμο να περιλαμβάνονται διατάξεις που αφορούν την ανεξαρτησία του ελεγκτή. Βάσει του νόμου απαγορεύονταν στις ελεγκτικές εταιρείες να παρέχουν στην ελεγχόμενη οντότητα συγκεκριμένες υπηρεσίες που χαρακτηρίζονται ως μη ελεγκτικές, όπως η τήρηση λογιστικών βιβλίων, ο σχεδιασμός πληροφοριακών συστημάτων που αφορά οικονομικές εφαρμογές, νομικές υπηρεσίες και οι υπηρεσίες διοικητικής υποστήριξης (SOX Act,Sec.201). Βασικό σημείο του νόμου προβλέπει την υποχρεωτική εναλλαγή των ελεγκτών κάθε πέντε έτη, ώστε να αποτρέψει την ανάπτυξη οικειότητας μεταξύ της ελεγχόμενης εταιρείας και του ελεγκτή που θα κλώνιζε την ακεραιότητα και την αξιοπιστία του ελέγχου (SOX Act,Sec.203) .

2.9.1. Επιπτώσεις του νόμου Sarbanes- Oxley

Μέσα από έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Srinivasan και Coates (2014) μελετώντας πάνω από 120 έρευνες σχετικά με την επίδραση του νόμου Sarbanes- Oxley κατέληξαν ότι δέκα χρόνια μετά, η εφαρμογή του νόμου είχε τόσο θετικό όσο και αρνητικό αντίκτυπο στις επιχειρήσεις. Διαπίστωσαν ότι παρά τις έντονες αντιδράσεις

που προκάλεσε, οι διατάξεις του νόμου και τα θεσμικά όργανα που δημιούργησε παρέμειναν σχεδόν άθικτα στη πάροδο του χρόνου. Συγκεκριμένα αναφέρουν ότι αρκετές μελέτες που έχουν εκτιμήσει το άμεσο κόστος εφαρμογής του, ειδικά στο εδάφιο 404 που αναφέρεται στην ευθύνη της διοίκησης για τη διατήρηση και αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, διαπιστώνουν ότι το κόστος συμμόρφωσης είναι πολύ υψηλό και ειδικότερα για την μικρότερες εταιρείες. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα πολλές μικρές εταιρείες να εγκαταλείψουν την χρηματιστηριακή αγορά καθώς και πολλές αλλοδαπές να αποφύγουν και να διαγραφούν από το χρηματιστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών προτιμώντας την ένταξη τους στα χρηματιστήρια του Ηνωμένου Βασιλείου. Συγκεκριμένα όπως αναφέρει ο Tarantino (2006) οι μικρές επιχειρήσεις έλαβαν ορισμένες ελαφρύνσεις ως προς το επίπεδο λεπτομέρειας που θα απαιτείται να παρέχουν, ωστόσο η SEC δεν ήταν αρχικά πρόθυμη να αναγνωρίσει την ανάγκη για ειδική μεταχείριση στις μικρές επιχειρήσεις διότι όπως αναφέρεται και στη σχετική έκθεση της Επιτροπής Treadway οι εταιρείες αυτές είναι πιο επιρρεπείς στη διάπραξη απάτης. Ακόμη το υψηλό κόστος συμμόρφωσης οδήγησε σε αύξηση των εξόδων και σε ορισμένες περιπτώσεις σε μείωση των κερδών ανά μετοχή.

Ωστόσο μία από τις πιο σοβαρές ανησυχίες αφορούσε τη μείωση των επενδύσεων που παρατηρήθηκε στις ΗΠΑ μετά την εφαρμογή του νόμου του SOX με άμεσες επιπτώσεις στην ανάπτυξη της καινοτομίας και της ανάληψης κινδύνου. Οι διατάξεις του νόμου όριζαν υψηλότερο μερίδιο ευθύνης στα διοικητικά στελέχη, γεγονός που οδήγησε στο να εστιάζουν περισσότερο σε θέματα που αφορούν τον έλεγχο των διαδικασιών και του συστήματος εσωτερικού ελέγχου παρά σε βασικές επιχειρηματικές ανησυχίες. Ακόμη οι υψηλές ποινές που όριζε ο νόμος οδήγησαν σε μείωση των επενδύσεων και ειδικότερα κερδοφόρων επενδύσεων που απαιτούσαν την ανάληψη υψηλού κινδύνου. Όπως αναφέρει ο Greenspan (2003) οι ηγέτες της επιχείρησης ήταν πλέον πιο προσεκτικοί στην ανάληψη μεγάλων επενδυτικών σχεδίων.

Μπορεί η συμμόρφωση στο νόμο να δημιούργησε στις επιχειρήσεις ένα υψηλό κόστος όμως είναι σημαντικό να αναφερθούν τα μακροπρόθεσμα οφέλη που ακολούθησαν για τις επιχειρήσεις. Αρκετές έρευνες πραγματοποιήθηκαν με σκοπό να αποδείξουν τη βελτίωση της ποιότητας της λογιστική πληροφόρησης στις οικονομικές καταστάσεις των αμερικάνικων εταιρειών κατά τη περίοδο του 2002 και έπειτα. Ακόμη οι Cohen et

al. (2008) μέσα από έρευνα που πραγματοποίησαν καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι, η χειραγώγηση των κερδών μέσω της χειραγώγησης των δεδουλευμένων αυξάνεται σε σταθερή βάση από το 1987 έως το 2002 όπου με το νόμο του SOX μειώνεται σημαντικά. Αντιθέτως μετά θέσπιση του νόμου παρατηρείται έντονα η αύξηση της χειραγώγησης των κερδών μέσω της χειραγώγησης των πραγματικών κερδών, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι εταιρείες απλά άλλαξαν μέθοδο χειραγώγησης και όχι ότι ο νόμος συνέβαλλε στον περιορισμό του φαινομένου.

Ένα ακόμη πλεονέκτημα που παρατηρήθηκε είναι ότι πλέον οι εταιρείες περιόρισαν την έντονη επιμονή τους στο να ανταπεξέρθουν ή να ξεπεράσουν τις προβλέψεις των αναλυτών, που όπως αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο αποτελεί ένα από τα βασικά κίνητρα άσκησης δημιουργικής λογιστικής. Επιπλέον οι ελεγκτές αύξησαν σημαντικά το ρόλο τους στην ανίχνευση και τη δημοσίευση περιπτώσεων απάτης μετά το SOX. Άλλες έρευνες που παρουσιάστηκαν από τους Srinivasan και Coates (2014) τεκμηριώνουν ότι οι τιμές των μετοχών αντέδρασαν θετικά στο πέρασμα του νόμου και ειδικότερα σε εταιρείες με υψηλότερα επίπεδα διακυβέρνησης και ποιότητας του εσωτερικού ελέγχου αναγνωρίζοντας την αξιοπιστία των οικονομικών αναφορών. Τα στοιχεία αυτά σε συνδυασμό με την ανεξαρτησία των μελών της επιτροπής ελέγχου συνέβαλαν στην ενίσχυση της κεφαλαιαγοράς και η αίσθηση διαφάνειας οδήγησε στην ενδυνάμωση της εμπιστοσύνης των επενδυτών.

2.10 Εσωτερικού Έλεγχος και Διαχείριση Επιχειρηματικού Κινδύνου

2.10.1. Έννοια και διαχείριση επιχειρηματικού κινδύνου

Βασικός στόχος της διοίκησης μιας οικονομικής μονάδας είναι να έχει την ικανότητα να διαχειρίζεται τους επιχειρηματικούς κινδύνους που απειλούν την πραγματοποίηση των στόχων της, συνεπώς την κερδοφορία και την ανάπτυξη της. Οι επιχειρηματικοί κίνδυνοι είναι πιθανό να δημιουργήσουν κρίσιμα οικονομικά προβλήματα σε μία οικονομική οντότητα και σε ορισμένες περιπτώσεις να απειλήσουν τη συνέχιση της δραστηριότητάς της και να την οδηγήσουν σε πτώχευση. Η έννοια του επιχειρηματικού κινδύνου αφορά τη πιθανότητα να πραγματοποιηθεί ένα μελλοντικό γεγονός ικανό να επηρεάσει την επιχείρηση στην επίτευξη των επιχειρηματικών σκοπών και στρατηγικών της στόχων. Οι επιχειρηματικοί κίνδυνοι μπορεί να είναι εξωτερικοί όπως το επίπεδο

ανταγωνισμού είτε εσωτερικού όπως κίνδυνοι που σχετίζονται με τη παραγωγική διαδικασία και τα παραγόμενα προϊόντα (Καζαντζής, 2006). Συνεπώς δεδομένου ότι ο κίνδυνος αποτελεί τη μεγαλύτερη απειλή για μια επιχείρηση, η διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου (ERM) θα έπρεπε να είναι ένας από τους βασικούς στρατηγικούς στόχους της και ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης κινδύνου να αποτελεί βασικό προαπαιτούμενο για την κερδοφορία της.

Απαραίτητα εργαλεία της διοίκησης αποτελούν τα συστήματα εσωτερικού ελέγχου, η αποτελεσματική εποπτεία του ελέγχου και η διαχείριση των κινδύνων. Καθώς μέσα από τις ελεγκτικές διαδικασίες ο εσωτερικός έλεγχος μπορεί να αξιολογήσει και να γνωστοποιήσει στη διοίκηση τους κινδύνους καθώς και να προτείνει αναγκαία μέτρα για τη διαχείρισή τους. Στη σύγχρονη οικονομία ο ρόλος του εσωτερικού ελεγκτή στη εκτίμηση και τη διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου είναι πολύ σημαντικός. Η συμβολή του παρέχεται μέσα από την αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, διαβεβαιώνοντας ότι το σύστημα είναι αποδοτικό, ότι εφαρμόζονται οι κατάλληλες διαδικασίες διακυβέρνησης και ότι το σύστημα της διαχείρισης των κινδύνων είναι αποτελεσματικό και δημιουργεί αξία στην επιχείρηση (Παπασταθής, 2014). Ακόμη η λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου είναι ικανή να προσθέσει αξία στην επιχειρηματική οντότητα κατά την αναζήτηση τρόπων βελτίωσης της διαχείρισης κινδύνων, της διακυβέρνησης και των διαδικασιών ελέγχου λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη της τις στρατηγικές και τους αντικειμενικούς στόχους της οντότητας.

Σύμφωνα με το ΠΑ η διαχείριση των επιχειρηματικών κινδύνων ορίζεται ως «η δομημένη, συνεπής και συνεχής διαδικασία σε ολόκληρο τον οργανισμό για τον εντοπισμό, την αξιολόγηση, τη λήψη αποφάσεων για την αντιμετώπιση και την αναφορά σχετικά με τις ευκαιρίες και τις απειλές που επηρεάζουν την επίτευξη των στόχων». Σύμφωνα με τον Chapman (2011) η διαχείριση επιχειρηματικών κινδύνων πρέπει να ικανοποιεί μία σειρά από παραμέτρους. Συγκεκριμένα πρέπει να ενσωματωθεί στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου μιας επιχείρησης ενώ ταυτόχρονα να αντανακλά και να ανταποκρίνεται στις υπόλοιπες λειτουργίες του συστήματος. Αναφέρει ακόμη ότι η ERM αφορά την προστασία και την ενίσχυση της αξίας των μετοχών της οντότητας προκειμένου να ικανοποιηθεί ο πρωταρχικός επιχειρηματικός στόχος της, η μεγιστοποίηση της ευημερίας των μετόχων. Συνεπώς η ERM μπορεί να οριστεί ως μια συστηματική διαδικασία που είναι ενσωματωμένη στο σύστημα

εσωτερικού ελέγχου μιας επιχείρησης και που καλύπτει όλες τις επιχειρηματικές δραστηριότητες της, με σκοπό να εκπληρώσει του επιχειρηματικούς στόχους, να εφαρμόζονται οι πολιτικές του διοικητικού συμβουλίου και να διαφυλάσσονται τα περιουσιακά στοιχεία της οντότητας και οι επενδύσεις των μετόχων. Η διαδικασία αυτή επιτυγχάνεται μέσα από τακτικές αξιολογήσεις που τροποποιούνται όποτε είναι απαραίτητο και προσαρμόζονται στο συνεχώς εξελισσόμενο επιχειρηματικό περιβάλλον.

Η διαχείριση επιχειρηματικού κινδύνου μπορεί να παρέχει πολλά πλεονεκτήματα σε έναν οργανισμό, ορισμένα από τα οποία είναι τα ακόλουθα Charman (2011) :

- Αυξάνεται η πιθανότητα επίτευξης των στόχων της οντότητας
- Δημιουργεί εμπιστοσύνη στα ενδιαφερόμενα μέρη
- Ενισχύεται η συμμόρφωση με τις σχετικές νομικές και κανονιστικές απαιτήσεις
- Βοηθάει στον καθορισμό του αποδεκτού επιπέδου ανάληψης κινδύνου
- Βελτίωση της εταιρικής διακυβέρνησης
- Ελαχιστοποίηση εμφάνισης δυσάρεστων συμβάντων και οικονομικών ζημιών που προκαλούν

Η διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου περιλαμβάνει τα επτά ακόλουθα βήματα (Καραμάνης, 2008) :

1. Προσδιορισμός των επιχειρηματικών στόχων. Το είδος και το επίπεδο των κινδύνων στο οποίο εκτίθεται μία επιχείρησης εξαρτάται άμεσα από την αποστολή της και τους επιχειρηματικούς στόχους που επιθυμεί να πραγματοποιήσει
2. Προσδιορισμός του αποδεκτού επιπέδου κινδύνου. Στην πραγματικότητα το επίπεδο αυτό είναι ένας στόχος για την οντότητα και το οποίο αποδέχεται και λειτουργεί με βάση το αυτό. Κατά το στάδιο αυτό κρίνεται απαραίτητο από τη διοίκηση να αξιολογήσει κατά πόσο η επιχείρηση μπορεί να ανταπεξέρθει στο συγκεκριμένο επίπεδο κινδύνου και τις συνέπειες που δύναται να προκληθούν
3. Ταυτοποίηση των κινδύνων. Στο στάδιο αυτό επιδιώκεται ο εντοπισμός των κινδύνων μέσα από συζητήσεις υποθετικών σεναρίων και ελεύθερες συζητήσεις όπου συμμετέχουν άτομα διαφορετικών ειδικοτήτων.

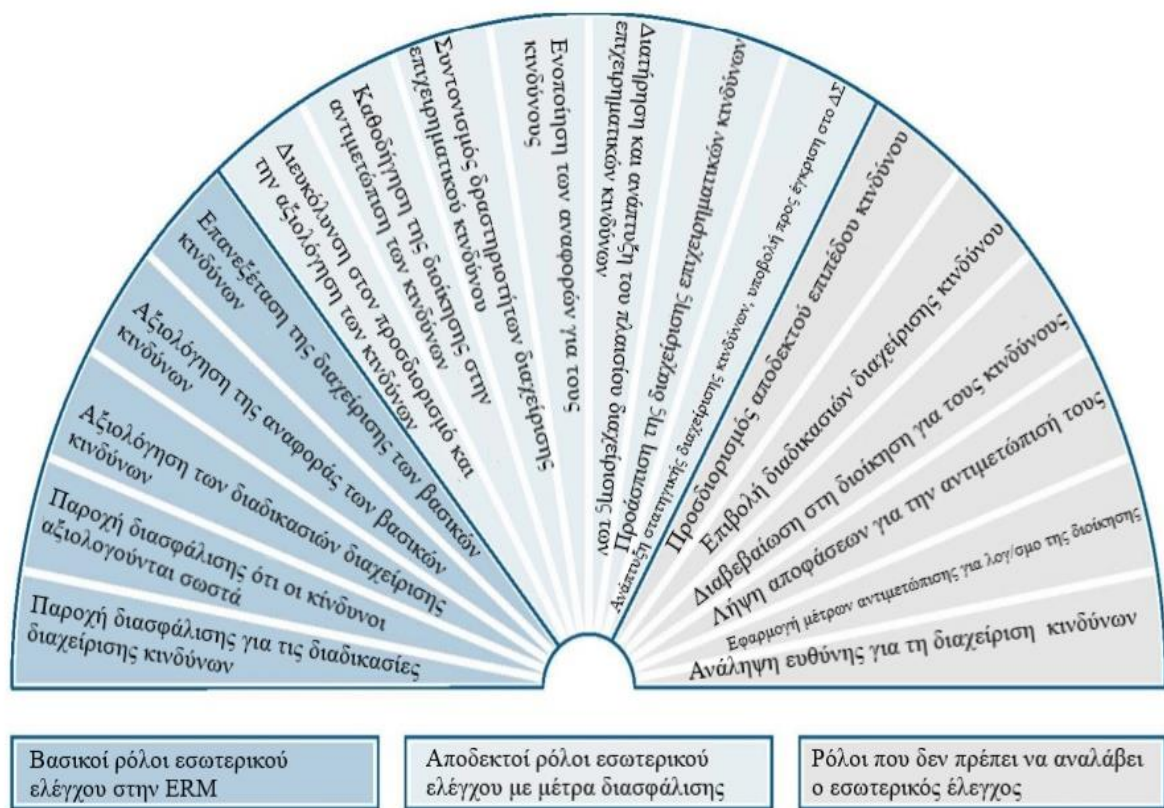
4. Μέτρηση των κινδύνων. Κατά τη μέτρηση του κινδύνου υπολογίζεται η πιθανότητα εμφάνισης καθώς και οι επιπτώσεις του στην επιχείρηση. Στις μικρές επιχειρήσεις συνήθως βασίζονται στην προσωπική τους κρίση αντιθέτως στις μεγάλες επιχειρήσεις πρόκειται για μια πιο πολύπλοκη και επιστημονική διαδικασία βασισμένη σε αντικειμενικά ποσοτικά δεδομένα. Κατά τη μέτρηση των κινδύνων υπολογίζονται και αξιολογούνται τόσο τα άμεσα κόστη καθώς και τα έμμεσα κόστη.
5. Καθορισμός των τρόπων αντιμετώπισης του κινδύνου. Η αντιμετώπιση γίνεται με βάση τη πιθανότητα εμφάνισης, την ιεράρχηση και τις επιπτώσεις τους ώστε να εστιάζουν στους πιο σημαντικούς. Έτσι η διοίκηση της οντότητας έχει τέσσερις επιλογές για την αντιμετώπιση των κινδύνων που είναι η αποφυγή, η μείωση, η μεταβίβαση σε τρίτους (όλου ή μέρους του κινδύνου) και η αποδοχή.
6. Δημοσίευση της καθορισμένης στρατηγικής διαχείρισης του κινδύνου. Περιλαμβάνεται η περιγραφή των κινδύνων, η αναφορά στη στρατηγική αντιμετώπισης, περιγραφή των δικλίδων ασφαλείας και του ελέγχου, περιγραφή του συστήματος διαχείρισης κινδύνων, στις συνέπειες για την επιχείρηση από τους κινδύνους που είναι αποδεκτοί, στις συμπληρωματικές ενέργειες που απαιτούνται προκειμένου να παρέχεται μεγαλύτερη ασφάλεια. Τα παραπάνω στοιχεία δημοσιεύονται είτε στο Προσάρτημα, είτε στην Έκθεση διαχείρισης της διοίκησης στις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η τακτική παρακολούθηση του πλαισίου διαχείρισης του επιχειρηματικού κινδύνου κρίνεται απαραίτητη ώστε να προσαρμόζεται σε πιθανές αλλαγές που μπορεί να προκύψουν.

2.10.2. Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στη διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου

Τον Ιούνιο του 1999 το Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών αναθεώρησε τον ορισμό του εσωτερικού ελέγχου ώστε να συμπεριλάβει τις δραστηριότητες διασφάλισης και τις συμβουλευτικές δραστηριότητες στον τομέα της διαχείρισης κινδύνου, του ελέγχου και της διακυβέρνησης. Έπειτα η COSO δημοσίευσε το ολοκληρωμένο πλαίσιο της διαχείρισης του επιχειρηματικού κινδύνου (ERM). Ωστόσο παρόλο που η συνεισφορά του εσωτερικού ελέγχου στην διαχείριση των κινδύνων μπορεί να προσθέσει αξία σε

ένα οργανισμό, πολλοί ερευνητές αναρωτήθηκαν αν διακινδυνεύεται η ανεξαρτησία και η ακεραιότητα του ελέγχου (Subramaniam et al., 2011). Αναγνωρίζοντας αυτή τη πιθανότητα το ΠΑ εξέδωσε ένα έγγραφο που περιγράφει το βασικούς ρόλους του εσωτερικού ελέγχου σε σχέση με τη διαχείριση των επιχειρηματικών κινδύνων, τους ρόλους που μπορεί να αναλάβει παρέχοντας διασφάλιση και τους ρόλους που δεν πρέπει αναλάβει. Στο παρακάτω σχήμα παρουσιάζεται το φάσμα των δραστηριοτήτων της διαχείρισης του επιχειρηματικού κινδύνου υποδεικνύοντας ποιους ρόλους πρέπει να αναλάβει ο εσωτερικός έλεγχος και ποιους όχι.

Εικόνα 2.3: Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στη διαχείριση επιχειρηματικών κινδύνων, Πηγή: ΠΑ (2009)

Στο αριστερό τμήμα του σχήματος παρουσιάζονται οι δραστηριότητες διασφάλισης που μπορούν να παρέχονται από τον εσωτερικό έλεγχο. Ένας ελεγκτής που συμμορφώνεται με τα Διεθνή Πρότυπα για την επαγγελματική εφαρμογή του εσωτερικού ελέγχου πρέπει να εκτελεί τουλάχιστον ορισμένες από αυτές τις δραστηριότητες. Ωστόσο στις υπηρεσίες ενός ελεγκτή μπορεί να περιλαμβάνονται και οι συμβουλευτικές

δραστηριότητες που σκοπό έχουν την ενίσχυση της εταιρικής διακυβέρνησης, των ελεγκτικών διαδικασιών και τη βελτίωση της διαχείρισης των επιχειρηματικών κινδύνων. Η έκταση των συμβουλευτικών υπηρεσιών που παρέχονται από τον εσωτερικό έλεγχο εξαρτάται από διάφορους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες και συνήθως μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου. Η ικανότητα ενός ελεγκτή στην αξιολόγηση των κινδύνων και στη κατανόηση της σχέσης μεταξύ κινδύνου και διακυβέρνησης μπορεί αρχικά να είναι πολύτιμη για την επιχείρηση, καθώς όμως η διαχείριση των κινδύνων ενσωματώνεται στις λειτουργίες της επιχείρησης ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στην ERM ενδέχεται να μειωθεί.

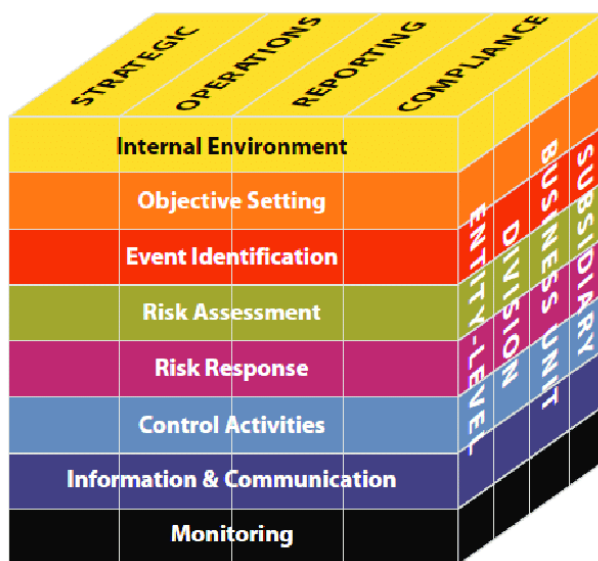
Στο κεντρικό τμήμα του σχήματος φαίνεται ο συμβουλευτικός ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στη διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου. Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχει μία διαβάθμιση στο σχήμα και συγκεκριμένα όσο πιο δεξιά κινούμαστε, τόσο περισσότερες εγγυήσεις απαιτούνται για να διασφαλιστεί ότι διατηρείται η ανεξαρτησία και η ακεραιότητα του ελέγχου. Βασικό κριτήριο για να καθοριστεί εάν οι συμβουλευτικές υπηρεσίες συμβαδίζουν με το ρόλο διασφάλισης είναι εάν ο εσωτερικός ελεγκτής αναλαμβάνει οποιαδήποτε διαχειριστική ευθύνη. Όπως προαναφέρθηκε η διαχείριση των κινδύνων εντάσσεται στις αρμοδιότητες της διοίκησης συνεπώς ο εσωτερικός έλεγχος δεν πρέπει να αναλαμβάνει κανένα ρόλο στη πραγματική διαχείριση των κινδύνων, παρά μόνο να παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες ώστε να βοηθάει την ομάδα διαχείρισης στη βελτίωση των διαδικασιών. Ακόμη και αν επεκτείνεται η συμμετοχή του εσωτερικού ελέγχου στη διαχείριση των κινδύνων πρέπει απαραίτητα να καλύπτει τις παρακάτω προϋποθέσεις:

- Να παραμένει σαφές ότι η διοίκηση παραμένει υπεύθυνη για τη διαχείριση των κινδύνων
- Η φύση των αρμοδιοτήτων του να εγκρίνεται από την επιτροπή ελέγχου και να τεκμηριώνεται στο καταστατικό (κανονισμού λειτουργίας) του εσωτερικού ελέγχου
- Να μην διαχειρίζεται κανέναν από τους κινδύνους εκ μέρους της διοίκησης
- Να παρέχει μόνο συμβουλές και υποστήριξη στην διοίκηση σχετικά με τη λήψη αποφάσεων για τη διαχείριση των κινδύνων
- Δεν μπορεί να παρέχει αντικειμενική διασφάλιση για οποιοδήποτε μέρος του πλαισίου διαχείρισης κινδύνων είναι υπεύθυνος

- Οποιαδήποτε δραστηριότητα εκτός των δραστηριοτήτων διασφάλισης θα πρέπει να αναγνωρίζεται ως συμβουλευτική και πάντα σύμφωνα με τα αντίστοιχα πρότυπα.

2.10.3. Το πλαίσιο της COSO για τη διαχείριση των επιχειρηματικών κινδύνων

Το Σεπτέμβριο του 2004 δημοσιεύτηκε το πλαίσιο της COSO για τη διαχείριση των επιχειρηματικών κινδύνων (ERM Framework) προκειμένου να καλύψει την ανάγκη των επιχειρήσεων για ένα ισχυρό πλαίσιο που να αφορά τον αποτελεσματικό εντοπισμό, την αξιολόγηση και τη διαχείριση του κινδύνου. Το πλαίσιο COSO ERM δεν αντικαθιστά το πλαίσιο COSO Internal Control αντιθέτως το συμπληρώνει ώστε οι επιχειρήσεις να πετυχαίνουν μία ολοκληρωμένη αντιμετώπιση κινδύνων και να ικανοποιούν ταυτόχρονα τις ανάγκες του εσωτερικού ελέγχου. Όπως και στο πλαίσιο για τον εσωτερικό έλεγχο, το πλαίσιο ERM αναπαρίσταται μέσω την μορφής κύβου με τρεις διαστάσεις, όπως φαίνεται στην Εικόνα 2.4.

Εικόνα 2.4: COSO ERM cube, Πηγή: COSO ERM framework(2004)

Εικόνα 2.2: COSO cube, Πηγή: COSO internal control framework (2013)

Παρατηρείται ότι το πλαίσιο της διαχείρισης των κινδύνων είναι ευρύτερο σε σχέση με αυτό του εσωτερικού ελέγχου (Εικόνα 2.2.), και ορισμένες βασικές διαφορές μπορούν να εντοπιστούν μέσα από την απεικόνιση των δύο κύβων. Στη πρώτη διάσταση του κύβου που εμφανίζει τις κατηγορίες αντικειμενικών στόχων, το πλαίσιο ERM

περιλαμβάνει μία επιπλέον κατηγορία, αυτή των στρατηγικών στόχων. Οι στρατηγικοί είναι στόχοι υψηλού επιπέδου που καθορίζονται με βάση την αποστολή και το όραμα της επιχείρησης και είναι άμεσα συνδεδεμένοι με την λειτουργία της. Στη δεύτερη διάσταση του κύβου ERM παρουσιάζονται οι συνιστώσες της διαχείρισης του επιχειρηματικού κινδύνου, πρόκειται για οχτώ αλληλένδετα στοιχεία και περιλαμβάνονται (COSO, 2004):

- Το εσωτερικό περιβάλλον (Internal Environment): δείχνει τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζεται ο κίνδυνος σε έναν οργανισμό, τη φιλοσοφία της διαχείρισής του, το επιθυμητό επίπεδο ανάληψης κινδύνου, το περιβάλλον στο οποίο λειτουργεί η οντότητα, τις ηθικές αξίες και την ακεραιότητα. Αποτελεί τη βάση για τις υπόλοιπες συνιστώσες.
- Ο καθορισμός των στόχων (Objective setting): πραγματοποιείται πριν προβεί η διοίκηση στον εντοπισμό των γεγονότων που επηρεάζουν την επίτευξή τους. Μέσω αυτού διασφαλίζεται ότι η διοίκηση εφαρμόζει κάποια διαδικασία για τον καθορισμό των στόχων και όσοι έχουν επιλεγεί συνδέονται με την αποστολή της οντότητας και εντάσσονται στα επιθυμητά επίπεδα ανάληψης κινδύνου.
- Ο προσδιορισμός των γεγονότων (Event identification): πρόκειται για γεγονότα ικανά να επηρεάσουν τη επίτευξη των στόχων. Μπορεί να είναι γεγονότα που αφορούν το εσωτερικό ή το εξωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης καθώς επίσης μπορεί να αντιπροσωπεύουν κινδύνους ή ευκαιρίες.
- Η εκτίμηση του κινδύνου (Risk assessment): Για το καθορισμό του τρόπου διαχείρισης των κινδύνων οι κίνδυνοι αναλύονται λαμβάνοντας υπόψη τη πιθανότητα εμφάνισης και τις συνέπειες που μπορούν να προκαλέσουν.
- Η αντιμετώπιση του κινδύνου (Risk response): αξιολογούνται από τη διοίκηση οι τρόποι αντιμετώπισης του κινδύνου που μπορεί να είναι η αποδοχή, η αποφυγή και η κατανομή του κινδύνου.
- Διαδικασίες ελέγχου (Control activities): πρόκειται για πολιτικές και διαδικασίες μέσα από δικλείδες ασφαλείας που εφαρμόζονται ώστε να διαπιστωθεί ότι οι επιχειρηματικού κίνδυνοι διαχειρίζονται αποτελεσματικά
- Πληροφόρηση και επικοινωνία (Information and communication): οι σχετικές πληροφορίες εντοπίζονται και μεταβιβάζονται στα κατάλληλα άτομα ώστε να εκτελέσουν τις αρμοδιότητές τους.

- Παρακολούθηση (Monitoring): η διαχείριση επιχειρηματικού κινδύνου παρακολουθείται και τροποποιείται όπου κρίνεται απαραίτητο μέσα από συνεχείς διαδικασίες της διοίκησης ή/και ξεχωριστών αξιολογήσεων.

Τέλος τα στοιχεία της διαχείρισης του κινδύνου για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων διατρέχουν συνολικά την επιχείρηση σε επίπεδο οντότητας, τμήματος, επιχειρηματικής μονάδας και θυγατρικής.

2.10.4. Το μοντέλο των Τριών Γραμμών Άμυνας

Η σπουδαιότητα του ρόλου του εσωτερικού ελέγχου στη διαχείριση των κινδύνων αναγνωρίζεται μέσα από το μοντέλο των «Τριών Γραμμών Άμυνας» (Three Lines of Defense Model). Στο μοντέλο αυτό περιγράφονται οι αρμοδιότητες σχετικά με τη διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου και το σύστημα εσωτερικού ελέγχου. Όπως προαναφέρθηκε προκειμένου η διοίκηση να διεκπεραιώσει το έργο της σχετικά με τη διαχείριση των επιχειρηματικών κινδύνων αναζητά επιβεβαιωτικές και συμβουλευτικές υπηρεσίες από εσωτερικές και εξωτερικές πηγές. Το μοντέλων βοηθάει τις επιχειρήσεις στο να εντοπίσουν τις δομές και τις διαδικασίες για την επίτευξη των στόχων τους, την αποτελεσματική διαχείριση των κινδύνων και την διατήρηση μιας ισχυρής διακυβέρνησης (ΠΑ,2020). Στο παρακάτω σχήμα θα παρουσιάσουμε το ενημερωμένο μοντέλο των τριών γραμμών που δημοσιεύτηκε τον Ιούλιο του 2020.

Εικόνα 2.5: Μοντέλο Τριών Γραμμών Άμυνας, Πηγή: ΠΑ (2020)

Η ευθύνη της Διοίκησης στην επίτευξη των αντικειμενικών στόχων περιλαμβάνεται στους ρόλους της πρώτης και δεύτερης γραμμής. Οι ρόλοι της πρώτης γραμμής συνδέονται άμεσα με την παράδοση των προϊόντων και υπηρεσιών σε πελάτες και στην υποστήριξη των λειτουργιών. Οι ρόλοι της δεύτερης γραμμής παρέχουν βοήθεια στην διαχείριση του επιχειρηματικού κινδύνου. Ορισμένοι από αυτούς μπορούν να ανατεθούν σε ειδικούς για να παρέχουν επιπλέον υποστήριξη, πρόκληση και επίβλεψη στη πρώτη γραμμή. Οι ρόλοι της πρώτης και δεύτερης γραμμής μπορεί να συνδυάζονται ή να διαχωρίζονται, όμως η ευθύνη για τη διαχείριση του κινδύνου παραμένει μέρος της πρώτης γραμμής. Στο Τρίτη γραμμή βρίσκεται ο εσωτερικός έλεγχος που λογοδοτεί στο Διοικητικό συμβούλιο το οποίο είναι υπεύθυνο για την εποπτεία του. Ακόμη η ανεξαρτησία του εσωτερικού ελέγχου από τη διοίκηση εξασφαλίζει την απαλλαγή του έργου του από εμπόδια και μεροληψία καθώς έχει ελεύθερη πρόσβαση σε ανθρώπους και πληροφορίες. Ωστόσο κρίνεται αναγκαία η συνεχής επικοινωνία μεταξύ τους ώστε να διασφαλιστεί ότι το έργο του εσωτερικού ελέγχου είναι σχετικό και συμβαδίζει με τις στρατηγικές και τις ανάγκες της οντότητας.

Πιο αναλυτικά:

Ρόλοι της Πρώτης Γραμμής

- Κατευθύνει και ηγείται ενεργειών για την επίτευξη των επιχειρηματικών στόχων και τη διαχείριση του κινδύνου
- Διατηρεί μια συνεχή επικοινωνία του διοικητικού συμβουλίου και γνωστοποιεί προγραμματισμένα, αναμενόμενα και πραγματικά αποτελέσματα που συνδέονται με τους στόχους της οντότητας και τους κινδύνους
- Καθιερώνει και διατηρεί κατάλληλες διαδικασίες για τη διαχείριση των λειτουργιών και τους κινδύνους καθώς και το σύστημα εσωτερικού ελέγχου
- Εξασφαλίζει τη συμμόρφωση με τους νόμους, τους κανονισμούς και τις ηθικές αρχές

Ρόλοι της Δεύτερης Γραμμής: Παρέχουν συμπληρωματική εξειδίκευση, υποστήριξη, εποπτεία και κίνητρο για τη διαχείριση των κινδύνων, όπως:

- Η ανάπτυξη, η εφαρμογή και η βελτίωση των πρακτικών της διαχείρισης κινδύνου και των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου σε επίπεδο δραστηριοτήτων, συστημάτων και οντότητας
- Η επίτευξη των σχετικών με τη διαχείριση του κινδύνου στόχων όπως η αποδεκτή ηθική συμπεριφορά, η συμμόρφωση με τους νόμους και τους κανονισμούς, η αποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, η βιωσιμότητα, η ασφάλεια των πληροφοριών και της τεχνολογίας και η διασφάλιση ποιότητας
- Παρέχει ανάλυση και εκθέσεις για την αποτελεσματικότητα και την επάρκεια της διαχείρισης του κινδύνου και των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου

Ρόλοι της Τρίτης Γραμμής: Έχει ευθύνη διαβεβαίωσης στο διοικητικό συμβούλιο και ανεξαρτησία από της ευθύνες της διοίκησης

- Παρέχει ανεξάρτητες και αντικειμενικές υπηρεσίες διαβεβαίωσης καθώς και συμβουλευτικές υπηρεσίες στην ανώτατη διοίκηση και το διοικητικό συμβούλιο για την επάρκεια και την αποτελεσματικότητα της διαχείρισης κινδύνων και των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου και των διαδικασιών διακυβέρνησης, με στόχο την επίτευξη των στόχων και τη συνεχή βελτίωση
- Αναφέρει στο διοικητικό συμβούλιο πιθανά προβλήματα σχετικά με την ανεξαρτησία και την αντικειμενικότητα και εφαρμόζει τα απαιτούμενα μέτρα διασφάλισης

Τέλος οι εξωτερικοί πάροχοι διασφάλισης , πρόκειται για φορείς εκτός της οργανωτικής δομής της οντότητας και παρέχουν πρόσθετη επιβεβαίωση για να:

- Εκπληρώσουν τις νομοθετικές και κανονιστικές απαιτήσεις και να προστατεύουν τα συμφέροντα των επενδυτών
- Ικανοποιούν τα αιτήματα της διοίκησης και του διοικητικού συμβουλίου ως πρόσθετη πηγή αξιοπιστίας

Παρόλο που το Διοικητικό Συμβούλιο, η ανώτατη διοίκηση και ο εσωτερικός έλεγχος έχουν ξεχωριστές ευθύνες μέσα σε μία επιχείρηση, όλες οι δραστηριότητες τους πρέπει να συντρέχουν και να συνδέονται με τους στόχους του οργανισμού. Βάση για την αποτελεσματική συνοχή και ενίσχυση του οργανισμού είναι ο αποτελεσματικός και τακτικός συντονισμός τους, η συνεργασία και η επικοινωνία.

2.11 Ελεγκτικός Κίνδυνος (Audit risk)

Ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων βασίζεται σε τρεις θεμελιώδεις έννοιες, τον ελεγκτικό κίνδυνο(audit risk), την ουσιαστικότητα/σημαντικότητα(materiality) και τα ελεγκτικά τεκμήρια (evidence). Η εκτίμηση του ελεγκτή σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο και την σημαντικότητα επηρεάζουν τη φύση, το χρονοδιάγραμμα και την έκταση του ελέγχου δηλαδή το πεδίο του ελέγχου. Το επίπεδο σημαντικότητας είναι το επίπεδο μεγέθους του σφάλματος στις οικονομικές καταστάσεις που είναι πιθανό να επηρεάσει τις οικονομικές αποφάσεις των χρηστών (ΔΠΕ 320). Όταν κάποιο σφάλμα δεν υπερβαίνει το καθορισμένο επίπεδο θεωρείται ότι οι οικονομικές καταστάσεις πληρούν να κριτήρια για την εύλογη παρουσίαση, συνεπώς ο ελεγκτής στην έκθεση θα παρέχει σύμφωνη γνώμη. Ακόμη το επίπεδο σημαντικότητας θεωρείται ως βάση για τη σχεδιασμό των ελεγκτικών διαδικασιών του ελεγκτή. Συνεπώς οι ελεγκτές εκτός από τους επιχειρηματικούς κινδύνους αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να εκφράσουν λανθασμένη γνώμη ελέγχου όταν οι οικονομικές καταστάσεις είναι ουσιωδώς ανακριβείς, τον ελεγκτικό κίνδυνο (ΔΠΕ 400).

Στον ελεγκτικό κίνδυνο περιλαμβάνονται τρία στοιχεία ο εγγενής κίνδυνος, ο κίνδυνος του εσωτερικού ελέγχου και ο κίνδυνος εντοπισμού. Ο εγγενής κίνδυνος(inherent risk) αναφέρεται στη πιθανότητα ύπαρξης σφαλμάτων ή παραλείψεων στις οικονομικές

καταστάσεις που οφείλονται στη φύση της οντότητας, στο κλάδο που ανήκει και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της με την υπόθεση ότι δεν εφαρμόζεται κανένα σύστημα εσωτερικού ελέγχου. Ο βαθμός του εγγενούς κινδύνου διαφοροποιείται σε κάθε λογαριασμό ή περιουσιακό στοιχείο και εκτιμάται με βάσει διάφορους παράγοντες όπως τα αποτελέσματα των προηγούμενων ελέγχων σχετικά με την αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και τους ισχυρισμούς της Διοίκησης και με την επαγγελματική κρίση του ελεγκτή για την αξιολόγησή τους. (Καζαντζής, 2006). Ο κίνδυνος εσωτερικού ελέγχου (control risk) αφορά τα ουσιώδη σφάλματα που οφείλονται στην αδυναμία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου να καταφέρει να τα εντοπίσει και να τα αποτρέψει. Ο κίνδυνος αυτός αναφέρεται και ως κίνδυνος δυσλειτουργίας των δικλίδων ασφαλείας και δεν μπορεί να εξαλειφθεί πλήρως αλλά μπορεί να μειωθεί εάν ο αρμόδιος ελεγκτής προτείνει στη διοίκηση προτάσεις βελτίωσης τους συστήματος. Ο κίνδυνος εντοπισμού (detection risk) αναφέρεται στη πιθανότητα οι διαδικασίες ενός ελεγκτή να μην εντοπίσουν ή αποτρέψουν τα ουσιώδη σφάλματα. Στον κίνδυνο εντοπισμού εμπεριέχονται δύο επιμέρους κατηγορίες κινδύνου, ο δειγματοληπτικός κίνδυνος και ο κίνδυνος παραγόντων εκτός δειγματοληψίας. Όταν ο ελεγκτής εξετάζει τα ελεγκτικά τεκμήρια για ένα υποσύνολο του πληθυσμού μπορεί να καταλήξει σε λανθασμένο συμπέρασμα, διαφορετικό από αυτό που θα κατέληγε αν εξετάζονταν το σύνολο του πληθυσμού, αυτό ορίζεται ως δειγματοληπτικός κίνδυνος. Ο κίνδυνος παραγόντων εκτός δειγματοληψίας αναφέρεται στην αδυναμία του ελεγκτή να εντοπίσει κάποιο σφάλμα στις οικονομικές καταστάσεις λόγω μιας ακατάλληλης ελεγκτικής διαδικασίας.

Στα ελεγκτικά πρότυπα περιέχεται ένα γενικό πλαίσιο για την αξιολόγηση του ελεγκτικού κινδύνου κατά το σχεδιασμό των διαδικασιών του ελέγχου και την αξιολόγηση των ελεγκτικών τεκμηρίων. Σύμφωνα με το ΔΠΕ 400 για να εκτιμήσει ένας ελεγκτής τον εκλεκτικό κίνδυνο και να βεβαιωθεί ότι βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο, πρέπει να χρησιμοποιήσει την προσωπική του κρίση. Ωστόσο δεν παρέχουν ακριβείς οδηγίες για το αποδεκτό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου (Messier et al., 2008).

2.11.1. Το Μοντέλο Ελεγκτικού Κινδύνου

Το μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου βοηθάει τον ελεγκτή στον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής των διαδικασιών του ελέγχου για το υπόλοιπο ενός λογαριασμού ή μία κατηγορία συναλλαγών. Δεν πρόκειται για έναν ακριβή τύπο που περιλαμβάνει όλους

τους παράγοντες που επηρεάζουν τον ελεγκτικό κίνδυνο αλλά ένα χρήσιμο εργαλείο προγραμματισμού του ελέγχου. Η χρήση του μοντέλου καθώς και η εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου απαιτούν την κρίση του ελεγκτή. Τα τρία βήματα που περιλαμβάνονται στο μοντέλο είναι ο καθορισμός του προγραμματισμένου ελεγκτικού κινδύνου, η εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδης ανακρίβειας (εγγενής κίνδυνος + κίνδυνος εσωτερικού ελέγχου) και η λύση της εξίσωσης του ελεγκτικού κινδύνου για το κατάλληλο επίπεδο κινδύνου εντοπισμού (Messier et al., 2008).

Το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου ορίζεται από τη παρακάτω σχέση:

$$AR = RMM \times DR$$

Όπου AR= Ελεγκτικός Κίνδυνος, RMM= κίνδυνος ουσιώδης ανακρίβειας και DR= κίνδυνος εντοπισμού

Ακόμη ο κίνδυνος ουσιώδης ανακρίβειας (RMM) ισούται με

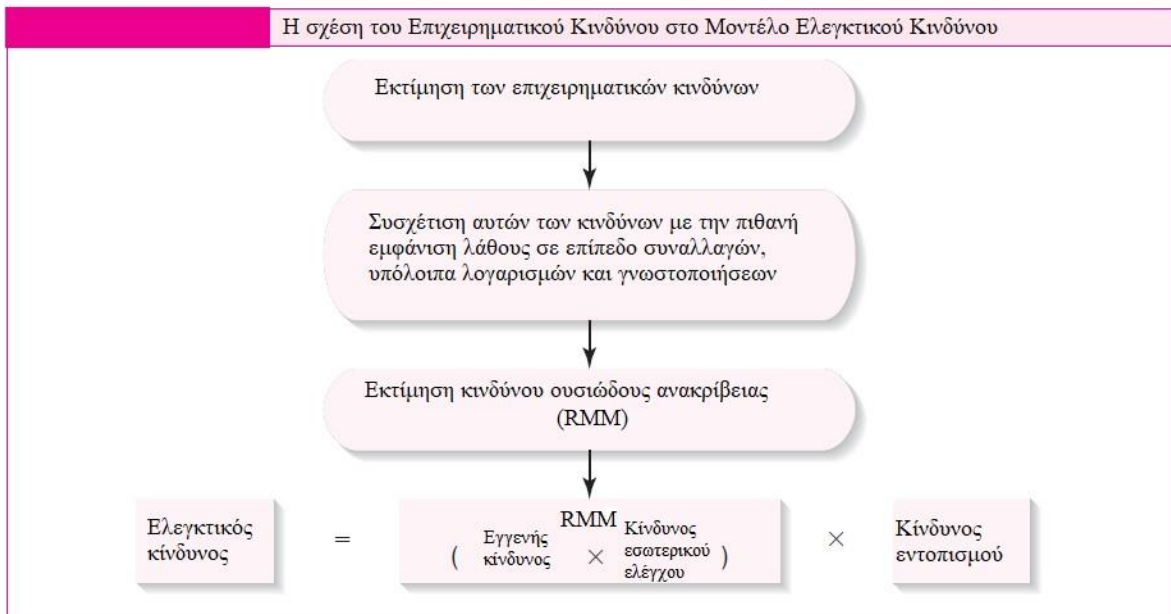
$$RMM = IR \times CR$$

Όπου IR= εγγενής κίνδυνος και CR= κίνδυνος εσωτερικού ελέγχου

Επομένως η εξίσωση του μοντέλου μπορεί να έχει και τη μορφή

$$AR = IR \times CR \times DR$$

Κατά την εφαρμογή του μοντέλου ο ελεγκτής καθορίζει ή εκτιμά κάθε στοιχείο χρησιμοποιώντας ποσοτικούς ή ποιοτικούς όρους. Αρχικά ο ελεγκτής θέτει το επίπεδο του ελεγκτικού κινδύνου για κάθε υπόλοιπο λογαριασμού ή κατηγορία συναλλαγής ώστε να μπορεί να εκφράσει γνώμη με την ολοκλήρωση της ελεγκτικής διαδικασίας με βάση το αποδεκτό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου. Στο επόμενο στάδιο απαιτείται από τον ελεγκτή να εκτιμήσει τον κίνδυνο ουσιώδης ανακρίβειας είτε συνολικά είτε ξεχωριστά τα κάθε στοιχείο του, τον εγγενή και τον κίνδυνο εσωτερικού ελέγχου. Για να προβεί σε αυτή την εκτίμηση θα πρέπει ο ελεγκτής να αξιολογήσει τους επιχειρηματικούς κινδύνους της οντότητας και πως αυτοί μπορούν να οδηγήσουν σε ουσιώδεις ανακρίβειες. Το παρακάτω σχήμα μας δείχνει τη σχέση της εκτίμησης των επιχειρηματικών κινδύνων και του κινδύνου ουσιώδους ανακρίβειας με τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο εσωτερικού ελέγχου.

Εικόνα 2.6: Η σχέση του επιχειρηματικού κινδύνου στο μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου, Πηγή: Messier et al., (2008).

Στο επόμενο στάδιο ο ελεγκτής καθορίζει το κατάλληλο επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού επιλύοντας τις παρακάτω εξισώσεις και με βάση αυτό το επίπεδο σχεδιάζει τις ελεγκτικές διαδικασίες που θα μειώσουν τον ελεγκτικό κίνδυνο στο αποδεκτό του επίπεδο. Ωστόσο ένας ελεγκτής δεν θα πρέπει να βασίζεται πλήρως στις εκτιμήσεις του κινδύνου ουσιώδους ανακρίβειας αλλά θα πρέπει να εκτελεί δοκιμασίες για ποσοτικά σφάλματα πριν εκφράσει συμπεράσματα για τα υπόλοιπα των λογαριασμών.

2.12 Αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας του εσωτερικού ελεγκτή

Στη σύγχρονη κοινωνία τα επαγγέλματα διέπονται από αρχές, κανόνες που έχουν διαμορφωθεί ώστε να καθορίζουν την αποδεκτή συμπεριφορά, να παρακολουθείται η ανάλογη συμπεριφορά των μελών και να δημιουργείται αίσθηση εμπιστοσύνης στο κοινό για τη ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Ο Κώδικας Δεοντολογίας του ΠΑ περιλαμβάνει αρχές και κανόνες συμπεριφοράς που σχετίζονται με το επάγγελμα του εσωτερικού ελεγκτή και είναι απαραίτητοι για τη διεκπεραίωση του έργου του. Σκοπός του Κώδικα Δεοντολογίας είναι να ενισχύσει την ηθική κουλτούρα στο επάγγελμα του εσωτερικού ελεγκτή, συνεπώς οι εσωτερικοί ελεγκτές οφείλουν να εφαρμόζουν και να υπερασπίζονται τις ακόλουθες αρχές (ΠΑ, 2019):

- **Ακεραιότητα (integrity):** Μέσω της ακεραιότητας του εσωτερικού ελεγκτή παρέχεται εμπιστοσύνη για το αποτέλεσμα του ελέγχου. Οι επαγγελματικές σχέσεις του εκάστοτε ελεγκτή πρέπει να διέπονται από ευθύτητα, εντιμότητα και δικαιοσύνη ώστε να παρέχονται οι βέλτιστες επαγγελματικές υπηρεσίες. Οι εσωτερικοί ελεγκτές οφείλουν να σέβονται και να συμβάλλουν τόσο στους νόμιμους όσο και στους αντικειμενικούς σκοπούς της οικονομικής οντότητας, να απέχουν από παράνομες δραστηριότητες και από οποιαδήποτε ατιμωτική πράξη. Ακόμη οι νόμοι και οι υποχρεώσεις που απαιτούνται από το επάγγελμα και τη νομοθεσία πρέπει να τηρούνται απαρέγκλιτα και η εργασία τους πρέπει να διέπεται από εντιμότητα, υπευθυνότητα και επιμέλεια.
- **Αντικειμενικότητα (objectivity):** Η αντικειμενικότητας της κρίσης του εσωτερικού ελεγκτή δεν πρέπει να διέπεται από προκατάληψη και μεροληψία, πιθανή σύγκρουση συμφερόντων ή επιρροή από άλλους, δεν πρέπει να αποτελέσουν παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάσουν τη κρίση και το έργο του.
- **Εμπιστευτικότητα (confidentiality):** Πέραν των περιπτώσεων που καλύπτονται από νομική ή επαγγελματική υποχρέωση, δεν πρέπει να κοινοποιούνται πληροφορίες από τους εσωτερικούς ελεγκτές σεβόμενοι την κυριότητα και την αξία της εσωτερικής πληροφόρησης. Η πληροφόρηση που αποκτάται κατά την άσκηση του ελέγχου δεν θα πρέπει να χρησιμοποιείται για προσωπικό συμφέρον ή αντίθετα με την ισχύουσα νομοθεσία.
- **Επάρκεια (competency):** Οι γνώσεις, οι δεξιότητες και η εμπειρία του εσωτερικού ελεγκτή συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα του ελέγχου. Οι υπηρεσίες που παρέχονται είναι σύμφωνές με το Πρότυπα που ισχύουν για την Επαγγελματική Εφαρμογή του Εσωτερικού Ελέγχου ενώ επιβάλλεται η συνεχής βελτίωση της επάρκειας και της αποτελεσματικότητας στην ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχουν.

Κεφάλαιο 3^ο Εσωτερικός Έλεγχος και Απάτη

3.1 Πρόλογος

Όπως προαναφέρθηκε κατά το σχεδιασμό και την υλοποίηση των ελεγκτικών διαδικασιών καθώς και την υποβολή της ελεγκτικής έκθεσης, ο ελεγκτής λαμβάνει υπόψη του τον κίνδυνο για ουσιώδεις ανακρίβειες που εμπεριέχονται στις οικονομικές καταστάσεις και που μπορεί να οφείλονται σε σφάλματα από λάθος ή απάτη. Το βασικό διακριτικό στοιχείο μεταξύ λάθους και απάτης έγκειται στην πρόθεση, αν δηλαδή η ενέργεια είναι εκούσια ή ακούσια. Ο κίνδυνος μη εντοπισμού ενός ουσιώδους σφάλματος λόγω απάτης είναι υψηλότερος από αυτόν που οφείλεται σε λάθος, διότι η απάτη προϋποθέτει ένα προσεκτικά οργανωμένο σχέδιο διάπραξης και συγκάλυψης που καθιστούν δύσκολο τον εντοπισμό της και ιδιαίτερα άμα πρόκειται για συμπαιγνία. Η ικανότητα εντοπισμού της απάτης των ελεγκτών αφορά τη διαδικασία με βάση την οποία κρίνουν αν το αδίκημα διαπράχθηκε εκ προθέσεων και προκάλεσε ανακρίβειες στις οικονομικές καταστάσεις. Η απάτη όπως αναλύσαμε εκτενέστερα στο προηγούμενο κεφάλαιο αναφέρεται στην εσκεμμένη παραποίηση των οικονομικών στοιχείων και στην κατάχρηση των περιουσιακών στοιχείων μιας επιχειρηματικής οντότητας με σκοπό την αποκόμιση προσωπικού οφέλους. Υπάρχουν τρεις περιπτώσεις που συνήθως προειδοποιούν για την ύπαρξη απάτης (Messier et al., 2008) :

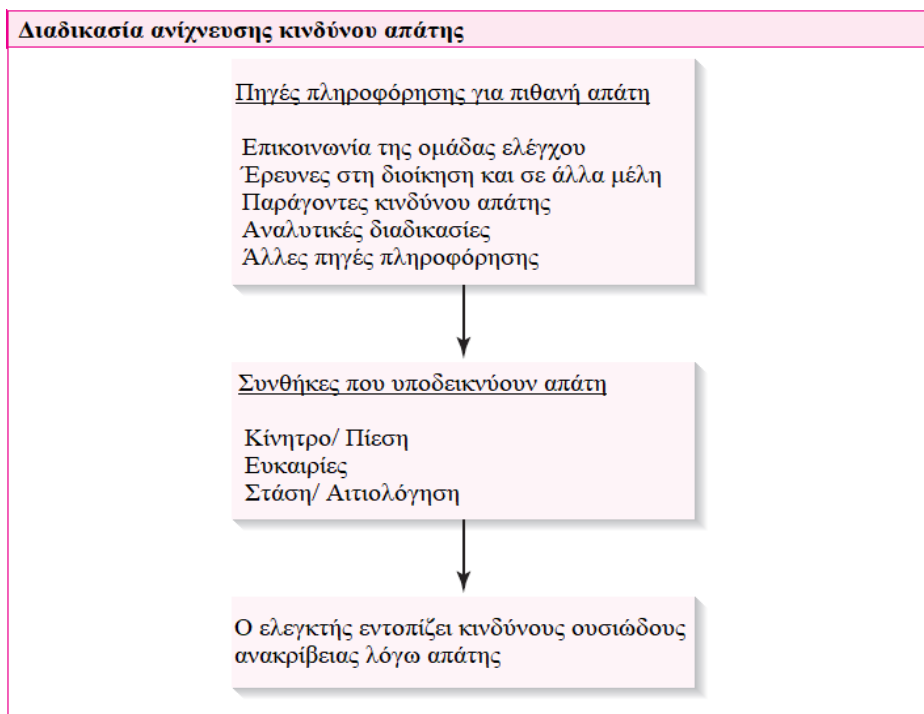
- Τα ανώτατα διοικητικά στελέχη καθώς και κάποιοι υπάλληλοι έχουν κίνητρο, είτε βρίσκονται υπό πίεση
- Οι συνθήκες (αδύναμος εσωτερικός έλεγχος, ανυπαρξία κανόνων) δημιουργούν ευκαιρίες για διάπραξη απάτης
- Οι εμπλεκόμενοι είναι διατεθειμένοι να αιτιολογήσουν την δόλια πράξη τους λόγω προσωπικής στάσης, χαρακτήρα, ηθικών αξιών

Η απάτη μπορεί να περιλαμβάνει τη παραποίηση καταχωρήσεων ή αποδεικτικών στοιχείων, τη παράλειψη, την απόκρυψη ή τη καταχώρηση εικονικών συναλλαγών, τη καταχρηστική εφαρμογή λογιστικών μεθόδων, αρχών και προτύπων, καθώς και τη κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων (ΔΛΠ 240). Όπως αναφέρει το πρότυπο ευθύνη για τον εντοπισμό και την πρόληψη της απάτης δεν έχει ο ελεγκτής αλλά η Διοίκηση της οντότητας, που θα πρέπει να προλαμβάνει, να αποθαρρύνει και να εντοπίζει την απάτη με την εφαρμογή και την ανάπτυξη των κατάλληλων συστημάτων λειτουργίας,

οργάνωσης και εσωτερικού ελέγχου. Ωστόσο ο ρόλος του εσωτερικού ελεγκτή στη καταπολέμηση της απάτης είναι πολύ σημαντικός σχετικά με τη διατήρηση και ενίσχυση των συστημάτων εσωτερικού ελέγχου, καθώς ανεπάρκεια και αδυναμία του συστήματος ισοδυναμεί με τη δημιουργία ευκαιριών για διάπραξη απάτης. Τέλος η πιθανότητα ένας ελεγκτής να εντοπίζει περιστατικά απάτης εξαρτάται από ορισμένους παράγοντες όπως η ικανότητα του δράστη, η έκταση, η συχνότητα και το μέγεθος των ποσών της χειραγώγησης, η θέση που κατέχουν οι δράστες στην επιχείρηση και ο βαθμός συμπαιγνίας (ΔΠΕ 240).

3.2 Εξωτερικός έλεγχος και απάτη

Για την ανίχνευση της απάτης ο ελεγκτής θα πρέπει να ενημερώσει αρχικά τα μέλη της ελεγκτικής ομάδας σχετικά με τη πιθανότητα ύπαρξης απάτης μέσω της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων. Έτσι η διαδικασία του ελέγχου ξεκινάει με τη παραδοχή ότι υπάρχει κάποια πιθανότητα απάτης. Στο παρακάτω σχήμα παρουσιάζεται συνοπτικά η διαδικασία ανίχνευσης της απάτης.

Εικόνα 2.7: Διαδικασία ανίχνευσης κινδύνου απάτης, Πηγή: Messier et al., (2008).

Το πρώτο μέρος της διαδικασίας περιλαμβάνει την λήψη των απαραίτητων πηγών πληροφόρησης που χρησιμοποιούνται για τον εντοπισμό των κινδύνων ουσιώδους ανακρίβειας λόγω απάτης. Βασικό στάδιο αποτελεί η εξέταση των μελών της διοίκησης κατά την οποία ο ελεγκτής αξιολογεί τις πολιτικές και τους μηχανισμούς ελέγχου που έχουν θεσπιστεί από τη διοίκηση για την πρόληψη τον εντοπισμό και την αποτροπή περιστατικών απάτης καθώς και την εκτίμηση της διοίκησης για τον κίνδυνο ουσιώδους σφάλματος λόγω απάτης που δύναται να εμπεριέχεται στις οικονομικές καταστάσεις. Στη συνέχεια στο στάδιο του προγραμματισμού του ελέγχου ο ελεγκτής χρησιμοποιεί διαδικασίες αναλυτικής διερεύνησης για να εντοπίσει πιθανές απροσδόκητες σχέσεις τις οποίες θα αξιολογήσει για να εκτιμήσει τον κίνδυνο παραποίησης των οικονομικών καταστάσεως εξαιτίας απάτης. Στη συνέχεια ο ελεγκτής θα πρέπει να διαπιστώσει ένα υπάρχουν άλλοι παράγοντες κινδύνου απάτης που θα πρέπει να αξιολογήσει καθώς και επιπλέον πληροφορίες που θα πρέπει να συμπεριλάβει και είναι πιθανό να υποδηλώνουν την ύπαρξη απάτης. Στο επόμενο μέρος της διαδικασίας, έχοντας συγκεντρώσει τις απαραίτητες πληροφορίες και στοιχεία θα εκτιμήσει τις συνθήκες για την πραγματοποίηση απάτης, δηλαδή τα κίνητρα, τις πιέσεις, τις ευκαιρίες και την εκλογίκευση. Στο τελικό στάδιο θα εξετάσει τους εντοπισμένους κινδύνους ουσιώδους ανακρίβειας που εμπεριέχονται στις οικονομικές καταστάσεις εξαιτίας απάτης και θα λάβει τις ανάλογες αποφάσεις για την αντιμετώπισή τους.

3.3 Εσωτερικός έλεγχος και απάτη

Η ζήτηση για υπηρεσίες ελέγχου κατά της απάτης αυξάνονται τα τελευταία χρόνια σε παγκόσμιο επίπεδο. Τόσο η οικονομική κρίση, όσο η οικονομική αστάθεια και αβεβαιότητα οδήγησαν σε αύξηση των λογιστικών σκανδάλων καθιστώντας τη λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου ως υψίστης σημασίας για τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων. Η ευθύνη σχετικά με την πρόληψη και τον εντοπισμό της απάτης εντός μιας επιχείρησης κατανέμεται στο διοικητικό συμβούλιο, την επιτροπή ελέγχου και τον εσωτερικό έλεγχο. Το διοικητικό συμβούλιο έχει τη ευθύνη για την εφαρμογή των κατάλληλων μηχανισμών εντοπισμού και πρόληψης της απάτης και διατηρώντας αποτελεσματικά συστήματα εσωτερικού ελέγχου. Η ελεγκτική επιτροπή έχει την ευθύνη για την εποπτεία της διοίκησης σχετικά με τη διαχείριση του κινδύνου και παρακολούθηση του διοικητικού συμβουλίου και των δράσεών του ενάντια στην

απάτη. Ο εσωτερικός έλεγχος αποτελεί τη βασική γραμμή άμυνας ενάντια στην απάτη, τόσο στη παρακολούθηση των κινδύνων όσο και στην πρόληψη και ανίχνευση της απάτης. Ο εσωτερικός έλεγχος αποτελεί το σημαντικότερο εργαλείο της επιτροπής ελέγχου και είναι το μόνο που μπορεί να αξιολογήσει τους κινδύνους που σχετίζονται με την απάτη και τα μέτρα καταπολέμησης που εφαρμόζονται από το διοικητικό συμβούλιο (Petrascu & Tieanu, 2014). Οι εσωτερικοί ελεγκτές αξιολογούν τους κινδύνους που απειλούν μία επιχείρηση μέσα από το σχεδιασμό του ελέγχου και την εφαρμογή των κατάλληλων δοκιμών των δικλίδων, συνεπώς θα πρέπει να εστιάζουν και δίνουν την απαραίτητη προσοχή σε πιθανά σημάδια και στις πιθανότητες εμφάνισης απάτης. Μπορούν να αποτελέσουν ένα μέσο εντοπισμού και αποτροπής της απάτης εξετάζοντας και αξιολογώντας την επάρκεια και την αποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και την έκθεση των διαφόρων τμημάτων του οργανισμού στον κίνδυνο απάτης. Αξίζει να σημειωθεί ότι το σκάνδαλο της WorldCom αποκαλύφθηκε μέσα από το τμήμα εσωτερικού ελέγχου. Υπάρχουν διάφορα μέσα που μπορεί ο εσωτερικός ελεγκτής να αξιοποιήσει κατά τη διάρκεια των ελεγκτικών δραστηριοτήτων για την εξέταση της απάτης, όπως (ΠΑ,2009):

- Μέσα από την αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, αναπτύσσοντας πολιτικές, διαδικασίες και μηχανισμούς παρακολούθησης των δραστηριοτήτων. Μέσα από πρακτικές ευαισθητοποίησης και ενημερώνοντας την ανώτατη διοίκηση και το διοικητικό συμβούλιο σχετικά με την αξιολόγηση του κινδύνου και την επάρκεια των ελέγχων στη διαχείριση του κινδύνου απάτης και με τη διεξαγωγή ερευνών.
- Στον έλεγχο για τον εντοπισμό πιθανής απάτης μέσα από δοκιμές υψηλού κινδύνου και αναζήτησης των δεικτών απάτης (κόκκινες σημαίες)
- Θεωρώντας την απάτη ως μέρος κάθε ελέγχου. Μέσα από την ανταλλαγή απόψεων για τον κίνδυνο απάτης, τον κατιδεασμό (brainstorming), την αξιολόγηση των ελέγχων και τον σχεδιασμό των διαδικασιών θα είναι σε θέση να βγάλει συμπεράσματα για το αν οι διοίκηση της οντότητας είναι ευαισθητοποιημένη για θέματα που αφορούν την απάτη καθώς και αν τα προγράμματα διαχείρισης του κινδύνου απάτης εφαρμόζονται αποτελεσματικά σε όλη την επιχείρηση
- Μέσα από τις συμβουλευτικές δραστηριότητες του εσωτερικού ελέγχου που βοηθούν την διοίκηση του οργανισμού ώστε να εκτιμήσει τον κίνδυνο και να καθορίζει την επάρκεια του συστήματος ελέγχου.

Παρόλο που οι εξωτερικοί ελεγκτές επικεντρώνονται στα ουσιώδη σφάλματα που ενδέχεται να εμπεριέχονται στις οικονομικές καταστάσεις, ο εσωτερικός ελεγκτής βρίσκεται στην πλεονεκτική θέση να μπορεί πιο εύκολα να εντοπίσει τα σημάδια της απάτης. Η συνεχής παρουσία του στην επιχείρηση συντελεί στο να αποκτά βαθιά γνώση του περιβάλλοντός της και των συστημάτων ελέγχου που εφαρμόζονται. Με τον τρόπο αυτό είναι σε θέση να μπορεί να αποτρέψει την εμφάνιση απάτης μέσα από τη συνεχή και ενδεδειγμένη εξέταση της επάρκειας και της αποτελεσματικότητας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και γνωρίζοντας τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες της οντότητας μπορεί να παρέχει βοήθεια στη διοίκηση για τη θέσπιση αποτελεσματικών μέτρων πρόληψης της απάτης. Ο ρόλος του εσωτερικού ελεγκτή στη διαχείριση του κινδύνου απάτης περιλαμβάνει την διερεύνηση ενός ύποπτου περιστατικού απάτης, την ανάλυση των αιτιών, προτάσεις βελτίωσης του ελέγχου για περιορισμό του φαινομένου, τη παρακολούθηση της γραμμής καταγγελιών απάτης καθώς και τη παροχή εκπαίδευσης σχετικά με τις πρακτικές δεοντολογίας (ΠΑ,2009). Ακόμη το έργο του μπορεί να περιλαμβάνει την άντληση δεδομένων από τα πληροφοριακά συστήματα της επιχείρησης ώστε να εκτελέσει προληπτικό έλεγχο για τον εντοπισμό περιστατικών κατάχρησης περιουσιακών στοιχείων ή παραπλανητικής πληροφόρησης.

Για την αποκάλυψη μιας απάτης ο εσωτερικός ελεγκτής ακολουθεί τα παρακάτω στάδια (Παπασταθής, 2014).:

- **Στάδιο της ανίχνευσης:** Αξιολόγηση ορισμένων ενδείξεων με τη χρήση των κατάλληλων δεικτών. Ορισμένα παραδείγματα ενδείξεων είναι οι ασυνήθιστες απώλειες σε προϊόντα, υψηλά πιστωτικά τιμολόγια, μη εξουσιοδοτημένες συναλλαγές και η μη εφαρμογή των διαδικασιών του εσωτερικού ελέγχου
- **Στάδιο διερεύνησης:** Εφαρμόζονται εκτεταμένες διαδικασίες για να εξακριβωθεί αν με βάση της υπάρχουσες ενδείξεις έχει πραγματοποιηθεί απάτη. Ακόμη συγκεντρώνεται αποδεικτικό υλικό ώστε να τεκμηριωθεί η απάτη, οι συνέπειες που έχει προκαλέσει στην οντότητα, τα τμήματα που έχουν αναμειχθεί στη διάπραξη της απάτης και ο σκοπός της πράξης αυτής. Στη συνέχεια ενημερώνεται η διοίκηση, το διοικητικό συμβούλιο και η επιτροπή ελέγχου για τα ευρήματα του διερευνητικού σταδίου προκειμένου να λάβουν τα ανάλογα διορθωτικά μέτρα.

Με την ολοκλήρωση του διερευνητικού σταδίου ο εσωτερικός ελεγκτής προτείνει τρόπους βελτίωσης και ενίσχυσης του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, βασιζόμενος στα στοιχεία και τα γεγονότα που προέκυψαν και προγραμματίζει δοκιμές ελέγχου για την αποτροπή και την αποκάλυψη αντίστοιχων περιστατικών. Λόγω της πλεονεκτικής του θέσης στον οργανισμό είναι σε θέση να αναδείξει στη διοίκηση και το διοικητικό συμβούλιο την σημασία των προγραμμάτων εντοπισμού και πρόληψης απάτης. Ο εσωτερικός έλεγχος λοιπόν βρίσκεται σε συνεχή επικοινωνία με το διοικητικό συμβούλιο ενημερώνοντας το για θέματα που αφορούν τους ελέγχους που έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με την απάτη, τις διαδικασίες εκτίμησης του κινδύνου απάτης, τη δραστηριότητα του εσωτερικού ελέγχου για την αντιμετώπιση της απάτης, το συντονισμό της δραστηριότητας με τον εξωτερικό ελεγκτή για τον έλεγχο της απάτης και το ρόλο τους στις έρευνες απάτης (ΠΑ,2009).

Ο εντοπισμός και η πρόληψη της απάτης απαιτούν εξειδικευμένες γνώσεις, εκπαίδευση και εμπειρία που η πλειονότητα των εσωτερικών και εξωτερικών ελεγκτών δεν κατέχει. Οι ελλείψεις αυτές σε συνδυασμό με την ανάγκη προστασίας των επενδύτων έναντι των οικονομικών εγκλημάτων, οδήγησαν στην ανάδειξη ενός νέου κλάδου της λογιστικής την εγκληματολογική λογιστική (forensic accounting), στον οποίον συνδυάζονται ερευνητικές, λογιστικές και ελεγκτικές δεξιότητες και περιλαμβάνει τη συλλογή και την ανάλυση πληροφοριών για έρευνες σχετικές με την απάτη και την άντληση αποδεικτικών στοιχείων για δικαστικές διαμάχες οικονομικού εγκλήματος. Οι έρευνες απάτης που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της εγκληματολογικής λογιστικής μπορεί να περιλαμβάνουν την εξέταση των πληροφοριακών συστημάτων, την ανάλυση των τιμολογίων για αγορές και πωλήσεις, τον έλεγχο των μηχανογραφημένων λογιστικών αρχείων και τη διεξαγωγή συνεντεύξεων στο προσωπικό και άλλα συμβαλλόμενα μέρη. Δεν σχεδιάζεται μόνο για να αποκαλύψει το γεγονός αλλά για να αξιολογήσει την έκταση και τη φύση της απάτης.

Ωστόσο οι εσωτερικοί ελεγκτές πρέπει να μπορούν να ξεχωρίζουν τα παραπτώματα, τις παρατυπίες και την απάτη καθώς επίσης και να μεριμνούν για την αποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, αναγνωρίζοντας ότι πιθανές αδυναμίες του συστήματος μπορούν να οδηγήσουν στην διάπραξη απάτης. Επιπλέον οφείλουν να κατέχουν τις απαιτούμενες γνώσεις για να είναι ικανοί να αξιολογούν τον κίνδυνο απάτης καθώς και τους τρόπους αντιμετώπισης και διαχείρισης του κινδύνου.

Συγκεκριμένα θα πρέπει να έχουν επαρκή ελεγκτική εμπειρία, βαθειά γνώση της ίδια της έννοιας και των μορφών που μπορεί να πάρει η απάτη, τα κίνητρα και τις συνθήκες που ευνοούν τη διάπραξη απάτης καθώς και των ελεγκτικών τεχνικών και μεθόδων διερεύνησης.

Όπως προαναφέρθηκε πρωταρχική ευθύνη για τον εντοπισμό και την πρόληψη της απάτης έχει η διοίκηση της οντότητας και οι ενέργειες ελέγχου απάτης συντονίζονται από τη διοίκηση και την επιτροπή ελέγχου, οι οποίοι συνεχώς ενημερώνονται από την υπηρεσία του εσωτερικού ελέγχου κατά το στάδιο της διερεύνησης. Στόχος του εσωτερικού ελέγχου είναι η αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και οι προτάσεις βελτίωσης του συστήματος για την ελαχιστοποίηση του κινδύνου απάτης και όχι ο εντοπισμός της.

3.3.1. Επαγγελματικός σκεπτικισμός εσωτερικού ελεγκτή

Βασικό προαπαιτούμενο κατά την αξιολόγηση των ελεγκτικών τεκμηρίων, για έναν εσωτερικό ελεγκτή είναι ο επαγγελματικός σκεπτικισμός (professional skepticism). Ο επαγγελματικός σκεπτικισμός είναι μία νοοτροπία που οδηγεί τους ελεγκτές να υιοθετούν μία διερευνητική συμπεριφορά κατά την εξέταση των πληροφοριών και στη διαμόρφωση συμπερασμάτων, αποτελώντας ένα βασικό συστατικό για τον έλεγχο απάτης (AICPA, 2002). Η έλλειψη επαγγελματικού σκεπτικισμού είναι πιθανό να επηρεάσει την ικανότητα του ελεγκτή στην αξιολόγηση της επάρκειας και καταλληλότητας των ελεγκτικών τεκμηρίων. Συγκεκριμένα ο ελεγκτής θα πρέπει να διακατέχεται από ερευνητικό πνεύμα, εγρήγορση και κριτική αξιολόγηση των ελεγκτικών τεκμηρίων, ιδιαίτερα στις συνθήκες που είναι πιθανό να υποδηλώνουν την εμφάνιση σφαλμάτων από λάθη ή απάτη. Ανεπάρκεια επαγγελματικού σκεπτικισμού από πλευράς του ελεγκτή μπορεί να αποτελέσει βασικό παράγοντα για διάπραξη ή μη εντοπισμό της απάτης. Συνεπώς όταν οι εσωτερικοί ελεγκτές λειτουργούν με σκεπτικισμό και επικεντρώνονται στην αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελέγχου, αυξάνεται η πιθανότητα να εντοπίσουν χαρακτηριστικά της απάτης και να αποκαλύψουν πιθανή δόλια δραστηριότητα εντός του οργανισμού. Τα βασικά χαρακτηριστικά του σκεπτικισμού είναι το διερευνητικό πνεύμα, η αναβολή αποφάσεων μέχρι να ληφθούν τα κατάλληλα τεκμήρια, η επιθυμία αναζήτησης

πληροφοριών, η κατανόηση ότι τα κίνητρα και οι αντιλήψεις κάποιων προσώπων ενδέχεται να τους οδηγήσουν σε μεροληπτικές και παραπλανητικές πληροφορίες, η αυτονομία και η ανεξαρτησία, καθώς και η υψηλή αυτοεκτίμηση ώστε να είναι ικανός να αμφισβητεί υποθέσεις και να αντιστέκεται στην πίεση (CAQ, 2010).

Το ΔΠΕ 200 περιλαμβάνει ορισμένες οδηγίες σχετικά με την εφαρμογή του επαγγελματικού σκεπτικισμού στη διενέργεια των ελέγχων. Συγκεκριμένα ορισμένες περιπτώσεις στις οποίες ο ελεγκτής θα πρέπει να βρίσκεται σε εγρήγορση, είναι όταν εντοπίζει συνθήκες που υποδηλώνουν την ύπαρξη απάτης, όταν τα ελεγκτικά τεκμήρια που αποκτά έρχονται σε αντίθεση με άλλα που έχει ήδη αποκτήσει και όταν οι πληροφορίες που διαθέτει του προκαλούν αμφισβήτηση σχετικά με την αξιοπιστία κάποιων εγγράφων (ΔΠΕ 200, A18). Η έννοια του επαγγελματικού σκεπτικισμού συνδέεται στενά με την ανεξαρτησία, την ακεραιότητα και την επαγγελματική κρίση του ελεγκτή. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Shelton et al. (2001) τέσσερις από τις πέντε ελεγκτικές εταιρείες των Big 5, συμπεριλαμβάνουν στη διαδικασία αξιολόγησης των κινδύνων ειδική καθοδήγηση προς του ελεγκτές ώστε να εφαρμόζουν επαγγελματικό σκεπτικισμό, κατά την αξιολόγηση του κινδύνου απάτης. Μια από τις βασικές αιτίες αποτυχίας ενός ελεγκτή στον εντοπισμό της απάτης είναι η έλλειψη επαγγελματικού σκεπτικισμού (Beasley et al., 2001). Συνεπώς ο επαγγελματικός σκεπτικισμός καθώς και η επαγγελματική κρίση του εσωτερικού ελεγκτή είναι απαραίτητα συστατικά για την κριτική αξιολόγηση των ελεγκτικών τεκμηρίων και την εξέταση της καταλληλότητας και επάρκειάς τους.

Κεφάλαιο 4^ο Μεθοδολογία Έρευνας

4.1 Σκοπός Βιβλιογραφικής Ανασκόπησης και Παράθεση Ερευνητικών Ερωτημάτων

Με βάση τη θεωρητική προσέγγιση που αναπτύχθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, πραγματοποιείται η μελέτη του ρόλου του εσωτερικού ελεγκτή στον εντοπισμό και την πρόληψη της απάτης μέσα από την εξέταση των ερευνητικών ερωτημάτων :

- Η λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου μπορεί να συμβάλει στον εντοπισμό και την αποτροπή της απάτης;
- Ποιοι παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν την αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελεγκτή στην ανίχνευση και πρόληψη της απάτης;

Η προσέγγιση στα ανωτέρω ερευνητικά ερωτήματα επιχειρείται μέσα από την ανασκόπηση ερευνών και τη μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Παρουσιάζονται έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, ώστε να αναδειχθεί η σημαντικότητα του ρόλου του εσωτερικού ελεγκτή στην πρόληψη και αντιμετώπιση της απάτης, τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι ελεγκτές το συγκεκριμένο ρόλο, καθώς και βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν το έργο του.

4.2. Ερευνητικός σχεδιασμός

Μέσα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας πραγματοποιείται μία συστηματική συλλογή των ευρημάτων προγενέστερων ερευνών, με σκοπό την παρουσίαση των στοιχείων και των αποτελεσμάτων αναφορικά με το ερευνητικό ζήτημα, την αποκάλυψη θεμάτων που απαιτούν περισσότερη έρευνα και την δημιουργία εννοιολογικών μοντέλων (Tranfield et al., 2003). Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αποτελεί τη βάση προώθησης της γνώσης και ανάπτυξης της θεωρίας (Webster & Watson, 2002). Ενσωματώνοντας τα ευρήματα πολλών εμπειρικών ερευνών, η βιβλιογραφική ανασκόπηση μπορεί να εξετάσει τα ερευνητικά ερωτήματα σε τέτοιο βάθος όσο κανένα άλλο είδος έρευνας (Snyder, 2019). Ωστόσο όπως κάθε είδος επιστημονικής έρευνας, η βιβλιογραφική ανασκόπηση διέπεται από την ανάλογη ερευνητική μεθοδολογία. Συγκεκριμένες παράμετροι και βήματα οφείλουν

ακολουθούνται από τους ερευνητές, προκειμένου να διασφαλίζεται ότι η βιβλιογραφική ανασκόπηση θα χαρακτηρίζεται ως αξιόπιστη και ακριβής.

Στο αρχικό στάδιο θα πρέπει να διατυπωθεί και να οριστεί από τον ερευνητή ο σκοπός, το πεδίο εφαρμογής και τα ερευνητικά ερωτήματα που θα εξεταστούν από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που διεξάγεται. Στην συνέχεια θα πρέπει να αναπτυχθεί μία στρατηγική αναζήτησης σχετικά με τον προσδιορισμό της βιβλιογραφίας, όπως η επιλογή των βάσεων δεδομένων και των όρων αναζήτησης, τα κριτήρια συμπερίληψης και αποκλεισμού. Στους όρους αναζήτησης περιλαμβάνονται λέξεις και φράσεις που σχετίζονται με τα ερευνητικά ερωτήματα και χρησιμοποιούνται για την πρόσβαση στα κατάλληλα βιβλία και άρθρα. Τα κριτήρια συμπερίληψης και αποκλεισμού περιλαμβάνουν συνήθως τη γλώσσα στην οποία είναι δημοσιευμένα το άρθρα, το έτος δημοσίευσης και τον τύπο του άρθρου και η επιλογή του ερευνητή κρίνεται πολύ σημαντική καθώς συμβάλλουν στην ποιότητα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης.

Στο επόμενο στάδιο ο ερευνητής πρέπει να επιλέξει τα άρθρα που θα συμπεριληφθούν στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, εξετάζοντας προσεκτικά τη βιβλιογραφία που παρατίθεται στην αναζήτηση και εξασφαλίζοντας ότι τα επιλεγμένα άρθρα πληρούν τα κριτήρια συμπερίληψης που έχει θέσει. Αφότου έχει διεξαχθεί η επισκόπηση της βιβλιογραφίας και έχει συλλεχθεί το τελικό δείγμα, θα πρέπει να επιλεγθεί ο τρόπος που θα πραγματοποιηθεί η παρουσίαση και η ανάλυση των δεδομένων. Ο ερευνητής μπορεί να παρουσιάσει τα άρθρα με την μορφή περιγραφικών πληροφοριών είτε με τη μορφή εννοιών. Στο τελικό στάδιο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης θα πρέπει να καταγραφούν και να αναλυθούν λεπτομερώς τα βήματα του ερευνητικού σχεδιασμού και της διαδικασίας, ώστε να είναι δυνατή η αξιολόγηση της αξιοπιστίας και της ποιότητας των ευρημάτων από τον αναγνώστη.

4.3 Ερευνητική στρατηγική

Για τη διεκπεραίωση της έρευνας, πραγματοποιήθηκε εκτεταμένη ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Μελετήθηκαν διεθνή άρθρα και επιστημονικές μελέτες που περιλάμβαναν ποσοτικές και ποιοτικές έρευνες.

Για την έρευνα της βιβλιογραφίας χρησιμοποιήθηκαν βάσεις δεδομένων και ηλεκτρονικά περιοδικά όπως Scopus, Science Direct , Wiley, Springer, Web of Science, Taylor & Francis, Sage Journals. Πραγματοποιήθηκε επαναληπτική αναζήτηση χρησιμοποιώντας όρους και λέξεις- κλειδιά, σχετικούς με το θέμα της εργασίας. Στην αγγλική γλώσσα χρησιμοποιήθηκαν τα λήμματα ‘internal audit and creative accounting’, ‘internal audit and fraud’, ‘ fraud prevention’, ‘fraud detection by auditors’ και στην ελληνική γλώσσα χρησιμοποιήθηκαν ως λήμματα τα εξής ‘εσωτερικός έλεγχος και δημιουργική λογιστική’, ‘εντοπισμός απάτης και εσωτερικός έλεγχος’, ‘ρόλος εσωτερικού ελέγχου στην απάτη’. Ακόμη τα κριτήρια συμπερίληψης των ερευνών περιλάμβαναν τη γλώσσα δημοσίευσης (Ελληνική, Αγγλική και Γαλλική), τη χρονολογία δημοσίευσης (χρονολογία από το 2000 και έπειτα), τη προσβασιμότητα στο πλήρες κείμενο και δημοσιεύσεις που περιλάμβαναν έρευνα σχετική με τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί. Όσες από τις έρευνες δεν πληρούσαν τα αναφερόμενα κριτήρια, αποκλείστηκαν.

Κεφάλαιο 5^ο Ανάλυση Ερευνών - Αποτελέσματα

5.1 Ο ρόλος του εσωτερικού ελεγκτή στην πρόληψη της απάτης.

Τον ρόλο και τα καθήκοντα του εσωτερικού ελέγχου στην πρόληψη της απάτης ανέλυσε σε έρευνά της η εταιρεία Deloitte το 2012, μέσα από μία σειρά ερωτηματολογίων που απευθύνονταν σε επικεφαλείς του τμήματος εσωτερικού ελέγχου. Ενώ στη προηγούμενη έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2010, το 51% των ερωτηθέντων ανέφεραν ότι το τμήμα εσωτερικού ελέγχου δεν διαθέτει τα απαραίτητα μέσα ώστε να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στον κίνδυνο της απάτης, το ποσοστό αυτό στην νέα έρευνα μειώθηκε στο 28%. Πρέπει να αναφερθεί ότι παρά τη σημαντική μείωση του ποσοστού, παραμένουν σημαντικές ελλείψεις όσο αναφορά τις δεξιότητες κατάρτισης και την ικανότητα των εσωτερικών ελεγκτών στην ανίχνευση της απάτης. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά, στη περίπτωση που υπάρχουν ενδείξεις για απάτη εντός της εταιρείας, δεν διαθέτουν όλες οι ομάδες εσωτερικού ελέγχου τους επαρκείς πόρους, τόσο σε επίπεδο προσωπικού, όσο και στον τομέα των ερευνητικών συνεντεύξεων όπως και τις απαραίτητες δεξιότητες για την αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων και τεκμηρίων. Λόγω έλλειψης δεξιοτήτων σε βασικούς ερευνητικούς τομείς, συνηθίζεται να απευθύνονται σε εξωτερικούς συμβούλους, σε εγκληματολόγους λογιστές, ειδικούς στον τομέα της πληροφορικής ακόμη και στην αστυνομία.

Σχετικά με την επίδραση της οικονομικής αβεβαιότητας στον εντοπισμό της απάτης, το 76% δήλωσε ότι οι συγκεκριμένες συνθήκες έχουν προκαλούν ανησυχία στο Διοικητικό Συμβούλιο και οδηγούν στην ενίσχυση της διαχείρισης του κινδύνου απάτης. Το 64% δηλώνει ότι η οικονομική αβεβαιότητα έχει αυξήσει σημαντικά το ρόλο του εσωτερικού ελέγχου στον εντοπισμό της απάτης. Σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονται τα διοικητικά στελέχη το ρόλο του εσωτερικού ελέγχου, η πλειονότητα των ερωτηθέντων ανέφερε ότι η διοίκηση θεωρεί ότι ο εσωτερικός έλεγχος κατέχει έναν συμπληρωματικό ρόλο στην πρόληψη, τον εντοπισμό και τη διερεύνηση της απάτης. Αντιθέτως όταν ερωτήθηκαν για το ποιος είναι πραγματικά υπεύθυνος, το 51% δήλωσε ότι η λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου είναι υπεύθυνη για τη διαχείριση της απάτης. Σύμφωνα με την έρευνα, οι βασικές προτεραιότητες του εσωτερικού ελέγχου σχετικά με τη διαχείριση του κινδύνου απάτης είναι οι λειτουργικοί έλεγχοι,

έλεγχοι οικονομικών καταστάσεων και η προσαρμογή σε νέες νομοθεσίες. Τέλος τα πιο αποτελεσματικά μέσα για τον εσωτερικό έλεγχο σχετικά με τον εντοπισμό του κινδύνου απάτης αποτελούν, η ανοιχτή γραμμή καταγγελιών και το περιβάλλον του εσωτερικού ελέγχου, ενώ θα μπορούσε να δοθεί έμφαση στην ανάλυση δεδομένων, στην εκπαίδευση όλου του προσωπικού για θέματα σχετικά με την απάτη και στην ενδυνάμωση των δεξιοτήτων των εσωτερικών ελεγκτών.

Μέσα έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τη Halbouni (2015) διερευνήθηκε η αντίληψη των εσωτερικών και εξωτερικών ελεγκτών σχετικά με την ευθύνη τους στην πρόληψη, τον εντοπισμό και την αναφορά της απάτης, καθώς και τις σχετικές διαδικασίες που ακολουθούν κατά τη διενέργεια του ελέγχου. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίων, στην οποία συμμετείχαν 53 ελεγκτές από Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας βασικοί υπεύθυνοι για τον εντοπισμό της απάτης είναι οι εσωτερικοί ελεγκτές, κατά συνέπεια ενδιαφέρονται περισσότερο για την αναφορά των περιστατικών που σχετίζονται με την απάτη και ελέγχουν τακτικά τις επιχειρηματικές πρακτικές για παράνομες ενέργειες. Η έρευνα καταλήγει σε ίδια συμπεράσματα με αυτή των Jayalakshmy et al. (2005) που υποστηρίζει ότι οι εσωτερικοί ελεγκτές είναι περισσότερο χρήσιμοι στον εντοπισμό της απάτης σε σύγκριση με τους εξωτερικούς ελεγκτές, λόγω της άμεση αλληλεπίδρασής τους με το διοικητικό προσωπικό.

Ομοίως στην έρευνα των Carpenter και Mahoney (2001) και των Burnaby et al. (2011) αναφέρεται ότι, οι υπηρεσίες του εσωτερικού ελέγχου είναι πιο κρίσιμες στον εντοπισμό της κατάχρησης περιουσιακών στοιχείων και της διαφθοράς. Συνεπώς η αξιολόγηση του κινδύνου απάτης, τόσο ως προς τη πιθανότητα εμφάνισης της όσο ως προς τις οικονομικές επιπτώσεις της, αποτελούν βασική διαδικασία για τους εσωτερικούς ελεγκτές, ώστε να καθορίσουν τις απαραίτητες διαδικασίες ελέγχου και να εξετάσουν τα αποδεικτικά στοιχεία που υποδηλώνουν απάτη. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν ότι οι ερωτηθέντες αντιλαμβάνονται την υποχρέωσή τους για αναφορά των αποδεικτικών στοιχείων που σχετίζονται με ελλείψεις ή απάτη. Ωστόσο οι εσωτερικοί ελεγκτές αναλαμβάνουν ταχύτερα τα καθήκοντα τους, σε αντίθεση με τους εξωτερικούς ελεγκτές που εμφανίζονται περισσότερο διστακτικοί στο να δρουν ως «φύλακες» κατά τη διενέργεια του ελέγχου. Γεγονός που είναι πιθανό να οφείλεται στον φόβο τους για ποινικές κυρώσεις, είτε γιατί δεν επιθυμούν να διακινδυνεύσουν τη

συνεργασία τους με τον πελάτη. Σχετικά με τις διαδικασίες εντοπισμού της απάτης, δεν εντοπίστηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των εσωτερικών και εξωτερικών ελεγκτών. Συγκεκριμένα οι πιο κοινές διαδικασίες που ακολουθούνται από τους ελεγκτές είναι ο έλεγχος και η αξιολόγηση των εσωτερικών δικλίδων, η διασφάλιση ότι η διοίκηση διαβιβάζει τα ευρήματα στην επιτροπή ελέγχου και το διοικητικό συμβούλιο και ερευνώντας τον τρόπο που ακολουθεί η διοίκηση για την αντιμετώπιση του κινδύνου απάτης. Ωστόσο η μελέτη διαπίστωσε ότι οι διαδικασίες που ακολουθούνται από τους εξωτερικούς ελεγκτές είναι περισσότερο σχολαστικές και προσφέρουν πιο ενδελεχή έρευνα καθώς καταβάλουν μεγαλύτερη προσπάθεια στην αξιολόγηση των χαρακτηριστικών της διοίκησης, εξετάζοντας ακόμη και τις σχέσεις μεταξύ των εργαζομένων για να εντοπίσουν αν υπάρχει κίνδυνος κατάχρησης περιουσιακών στοιχείων.

Διαχρονικά έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες που αναδεικνύουν τον ρόλο του εσωτερικού ελέγχου στον εντοπισμό και πρόληψη της απάτης. Σύμφωνα με τον Perry και Bryan (1997), οι εσωτερικοί ελεγκτές είναι κατάλληλοι ώστε να εκπαιδεύσουν την διοίκηση και τους εργαζομένους μιας οικονομικής οντότητας, σχετικά με τη σοβαρότητα της απάτης και τη σημασία του έγκαιρου εντοπισμού της. Τα αποτελέσματα της έρευνας των Thomas & Clements (2002) δείχνουν ότι ενώ οι εσωτερικοί ελεγκτές γνωρίζουν και ακολουθούν τα επαγγελματικά πρότυπα που σχετίζονται με την απάτη, η στάση τους είναι ελαφρώς θετική ως προς την ιδέα ότι το τμήμα του εσωτερικού ελέγχου έχει πρωταρχική ευθύνη την ανίχνευση της απάτης. Θεωρώντας ότι η ευθύνη του εσωτερικού ελεγκτή αφορά περισσότερο την πρόληψη της απάτης, παρά τον εντοπισμό της, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην απάτη εις βάρος του οργανισμού (απάτη υπαλλήλων) από ότι στην απάτη προς όφελος του οργανισμού (απάτη χρηματοοικονομικών καταστάσεων). Ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στην αντιμετώπιση της απάτης αναδεικνύεται μέσα από πολλές έρευνες που αποδεικνύουν ότι οι εταιρείες που διαθέτουν τμήμα εσωτερικού ελέγχου έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες εντοπισμού της απάτης, σε σύγκριση με εταιρείες που δεν διαθέτουν (Burnaby et al., 2011· Coram et al., 2008· Omar et al., 2008).

Η έρευνα των Othman et al. (2015) έδειξε ότι, η πιο σημαντική μέθοδος εντοπισμού της απάτης είναι η υπηρεσία του εσωτερικού ελέγχου, ακολουθούν η πολιτική καταγγελίας, τα συστήματα εσωτερικού ελέγχου και οι ειδικές έρευνες που

διενεργούνται από τη διοίκηση. Διερευνώντας την συμπεριφορά των εσωτερικών ελεγκτών έναντι των πρακτικών της δημιουργικής λογιστικής, οι Balaciu et al. (2012), διαπίστωσαν ότι ο ρόλος του ελεγκτή δεν περιορίζεται στην ανίχνευση της απάτης αλλά στην αξιολόγηση του ίδιου του ελέγχου προκειμένου να προλαμβάνει την εμφάνισή της. Η θετική σχέση μεταξύ της αποτελεσματικότητας του εσωτερικού ελέγχου και του εντοπισμού της απάτης, επιβεβαιώθηκε μέσα από την έρευνα της Monisola (2013), σύμφωνα με την οποία η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού τμήματος εσωτερικού ελέγχου σε μία επιχειρηματική οντότητα αυξάνει τον εντοπισμό σφαλμάτων, παρατυπιών και απάτης. Η έρευνα των Drogalas et al. (2017) ανέδειξε τη σημασία του εσωτερικού ελέγχου στην ανίχνευση της λογιστικής απάτης και την ανάγκη των εταιρειών να επενδύσουν σε διαδικασίες του εσωτερικού ελέγχου και στην εκπαίδευση των ελεγκτών.

Ωστόσο πολλοί ερευνητές έχουν υποστηρίξει οι εξωτερικοί ελεγκτές είναι εξίσου ικανοί με τους εσωτερικούς ελεγκτές στον εντοπισμό της απάτης και η καταπολέμηση της απάτης πρέπει να αποτελεί μια συλλογική προσπάθεια και των δύο. Σύμφωνα με την έρευνα των Gramling et al. (2004), η λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου και η ικανότητά του να εντοπίζει την απάτη και άλλους κινδύνους, συμβάλει σημαντικά στο έργο του εξωτερικού ελεγκτή για τον εντοπισμό της απάτης και την εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των λειτουργικών και των εσωτερικών δικλίδων του οργανισμού. Οι Lin et al. (2011) απέδειξαν ότι οι εξωτερικοί ελεγκτές έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εντοπίσουν τις ουσιώδεις ανακρίβειες στις οικονομικές καταστάσεις, όταν συνεργάζονται με τους εσωτερικούς ελεγκτές. Ακόμη σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας των Abbott et al. (2012), η συμβολή του εσωτερικού ελεγκτή στο έργο του εξωτερικού ελεγκτή μπορεί να αποφέρει εξοικονόμηση κόστους καθώς και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα του ελέγχου και την ανίχνευση της απάτης. Ομοίως μέσα από την έρευνά της η Halbouni (2015) υποστηρίζει ότι οι εσωτερικοί και εξωτερικοί ελεγκτές οφείλουν να αποδεχθούν και να μοιραστούν την ευθύνη που έχουν στον εντοπισμό, την πρόληψη και την αναφορά της απάτης. Οι Omoteso και Obalola (2014), για την ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας τους, στηρίχτηκαν στη προσέγγιση της «ελεγκτική τριάδας» του Porter, που περιλαμβάνει τον εσωτερικό έλεγχο, τον εξωτερικό έλεγχο και την επιτροπή ελέγχου, εξέτασαν τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει ο έλεγχος στη διαχείριση της εταιρικής απάτης. Ο εσωτερικός έλεγχος είναι υπεύθυνος για την προστασία των οικονομικών δεδομένων των επιχειρήσεων, ο

εξωτερικός έλεγχος για τον έλεγχο των επιχειρήσεων με σκοπό την προστασία της κοινωνίας και η επιτροπή ελέγχου για την παρακολούθηση και εποπτεία των δύο τύπων ελεγκτών σχετικά με την αποτελεσματική λειτουργία τους για τον εντοπισμό της απάτης. Αναφέρουν τις σχέσεις που πρέπει να υπάρχουν μεταξύ των τριών τύπων ελέγχου προκειμένου να μπορούν να υποστηρίξουν ένα αποτελεσματικό σύστημα εσωτερικού ελέγχου που θα αποτελέσει το βασικό εργαλείο τους για τον εντοπισμό και την πρόληψη της απάτης. Από τις παραπάνω έρευνες γίνεται αντιληπτό ότι παρόλο που ο εσωτερικός έλεγχος διαδραματίζει ένα κρίσιμο και ζωτικής σημασίας ρόλο στην αντιμετώπιση της απάτης, η συνεργασία του με τον εξωτερικό ελεγκτή και την επιτροπή ελέγχου καθώς και η υποστήριξη της λειτουργίας του από την διοίκηση της οντότητας αποτελούν βασικό προαπαιτούμενο της αποτελεσματικής λειτουργίας του. Ωστόσο κατά τους Munteanu et al. (2010, όπ. αναφ. στους Petrascu & Tieanu , 2014) ο εσωτερικός έλεγχος δεν μπορεί να αποτρέψει πλήρως την απάτη, αλλά μπορεί να προσαρμόσει τις διαδικασίες που ακολουθεί ώστε να αυξήσει τις πιθανότητες εντοπισμού της και να ερμηνεύσει στα σημάδια εμφάνισής της.

5.1.2. Η αίσθηση ευθύνης των ελεγκτών για τον εντοπισμό της απάτη

Οι De Zoort και Harrison (2018) διεξήγαγαν μία εμπειρική έρευνα με σκοπό να αξιολογήσουν πως αντιλαμβάνονται οι ίδιοι οι ελεγκτές την ευθύνη που έχουν για τον εντοπισμό της απάτης. Χρησιμοποίησαν το τρίγωνο μοντέλο ευθύνης (triangle model of responsibility-TMR) του Schlenker (1997), με σκοπό να εξετάσουν την ευθύνη και τους προσδιοριστικούς της παράγοντες (σαφήνεια εργασιών, προσωπικός έλεγχος και επαγγελματική υποχρέωση). Επίσης εξέτασαν εάν η ευθύνη διαφέρει ανάλογα με το επίπεδο λογοδοσίας, τον τύπο της απάτης και το είδος του ελεγκτή. Η μελέτη βασίζεται στην έννοια του κατιδεασμού για τους κινδύνους απάτης (brainstorming fraud), μία βασική διαδικασία για τους εξωτερικούς και τους εσωτερικούς ελεγκτές που περιλαμβάνει την ομαδική διαδικασία ανταλλαγής ιδεών και τρόπων αντιμετώπισης της απάτης. Μέσω της εμπειρικής έρευνας εξετάστηκε η επίδραση της ευθύνης, της λογοδοσίας και του τύπου της απάτης στην απόδοση του ελεγκτή κατά τη διαδικασία του κατιδεασμού για τον εντοπισμό της απάτης

Στον πειραματικό σχεδιασμό χρησιμοποιήθηκαν δύο επίπεδα λογοδοσίας (αδιάφορη και υπεύθυνη), τρεις τύποι απάτης (απάτη οικονομικών καταστάσεων, υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων και διαφθορά) και δύο τύποι ελεγκτών (εξωτερικοί και εσωτερικοί ελεγκτές) για την αξιολόγηση των διαφορών μεταξύ των ομάδων των ελεγκτών που συμμετείχαν στην διαχείριση του κινδύνου απάτης. Συγκεκριμένα στην έρευνα συμμετείχαν 1077 ελεγκτές, 294 εξωτερικοί ελεγκτές από τις δύο ελεγκτικές εταιρείες των Big 4 και 783 εσωτερικοί ελεγκτές από πέντε διαφορετικές χώρες.

Αρχικά οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε δύο επίπεδα λογοδοσίας (αδιάφοροι και υπεύθυνοι) και στη συνέχεια ενημέρωσαν τους συμμετέχοντες να υποθέσουν ότι εργάζονται ως εσωτερικοί/εξωτερικοί ελεγκτές σε μία δημόσια κατασκευαστική εταιρεία, παρέχοντας τους τα βασικά στοιχεία της, συνοπτικές οικονομικές πληροφορίες, υπόλοιπα λογαριασμών που δεν έχουν υποστεί έλεγχο καθώς και τα αποτελέσματα της χρήσης. Στη συνέχεια εισήγαγαν στοιχεία απάτης στις οικονομικές καταστάσεις τις τρέχουσας περιόδου που δόθηκαν στους ελεγκτές και συγκεκριμένα στους λογαριασμούς που επρόκειτο να πραγματοποιηθεί ο έλεγχος. Τρεις διαφορετικοί τύποι απάτης επιλέχθηκαν να τοποθετηθούν τυχαία στον πληθυσμό που οδηγούσαν σε υπερεκτίμηση των εξόδων κατά 100.000\$. Στη συνέχεια δόθηκε στους συμμετέχοντες μια σειρά ερωτηματολογίων για την αξιολόγηση των σχέσεων του μοντέλου TMR, σχετικών με την ευθύνη και την αφοσίωσή τους για το έργο του εντοπισμού της απάτης, τη σημαντικότητα της απάτης, την επίδραση της απάτης στα καθαρά κέρδη της οντότητας και αν η επίδραση αυτή επηρεάζει την ευθύνη τους στον εντοπισμό της απάτης. Ακόμη ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να κατανεύμουν ποσοστά ευθύνης εντοπισμού της απάτης ανάμεσα μέλη που εμπλέκονται στη διαχείριση του κινδύνου όπως της ομάδας εξωτερικού ελέγχου, της διοίκησης, των λογιστών, του διοικητικού συμβουλίου, της επιτροπής ελέγχου και των εσωτερικών ελεγκτών. Τέλος ζητήθηκε από τους ελεγκτές να εκτελέσουν όσες διαδικασίες κατιδεασμού κρίνουν απαραίτητες για τον εντοπισμό της απάτης. Το Ίδρυμα Ερευνών του Ινστιτούτο Εσωτερικών Ελεγκτών εξέτασε και ενέκρινε την μελέτη και το ερευνητικό υλικό πριν την εφαρμογή του.

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ήπια και διαφορετικά επίπεδα αντίληψης της ευθύνης των ελεγκτών στον εντοπισμό της απάτης. Εντοπίστηκε ακόμη σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ του τύπου της απάτης και του τύπου του ελεγκτή. Συγκεκριμένα

οι εξωτερικοί ελεγκτές αντιλαμβάνονται μεγαλύτερη ευθύνη για τον εντοπισμό της απάτης των οικονομικών καταστάσεων, ενώ οι εσωτερικοί ελεγκτές αντιλαμβάνονται ίδια επίπεδα ευθύνης για όλους τους τύπους απάτης. Η ανάλυση του μοντέλου TMR αποκαλύπτει ότι ο προσωπικός έλεγχος και η επαγγελματική υποχρέωση σχετίζονται σημαντικά με την αίσθηση ευθύνης των ελεγκτών σε αντίθεση με τη σαφήνεια των εργασιών. Τα αποτελέσματα επίσης μας παρέχουν πληροφορίες για την απόδοση του ελεγκτή, με την ευθύνη του εντοπισμού να επηρεάζει θετικά και σημαντικά την απόδοση του ελεγκτή στις διαδικασίες κατιδεασμού και τον εντοπισμό της απάτης. Ακόμη όπως ήταν αναμενόμενο οι υπεύθυνοι ελεγκτές προέβησαν σε περισσότερες διαδικασίες κατιδεασμού σε σχέση με τους αδιάφορους. Οι εσωτερικοί ελεγκτές ωστόσο επικεντρώθηκαν περισσότερο στις διαδικασίες κατιδεασμού για την απάτη σε σύγκριση με τους εξωτερικούς ελεγκτές και κυρίως και θέματα που αφορούσαν την κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων και τον εντοπισμό περιπτώσεων διαφθοράς. Τέλος σύμφωνα με την έρευνα όλοι οι ελεγκτές αναφέρουν τη διοίκηση της εταιρείας ως βασική υπεύθυνη για τον εντοπισμό της απάτης. Συνεπώς ο εντοπισμός της απάτης σχετίζεται έντονα με την προσωπική ευθύνη των εσωτερικών ελεγκτών και την επαγγελματική του υποχρέωση.

Ένα σημαντικό ζήτημα που αναδύεται από την συγκεκριμένη έρευνα αφορά «το χάσμα των προσδοκιών» του ελέγχου (audit expectation gap) που αναφέρεται στις καθορισμένες και τις πραγματικές ευθύνες των εσωτερικών ελεγκτών σχετικά με τον εντοπισμό της απάτης. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι κατά την διεκπεραίωση της έρευνας παρατηρήθηκε ότι οι εξωτερικοί ελεγκτές είχαν στην διάθεση τους περισσότερες οδηγίες από τα πρότυπα για τον εντοπισμό της απάτης, σε σύγκριση με τους εσωτερικούς ελεγκτές. Επομένως δίνεται έμφαση στην ανάγκη ανάπτυξης προτύπων, έγκυρης καθοδήγησης και πρόσθετης εκπαίδευσης που να ενισχύσει τον ρόλο του εσωτερικού ελεγκτή στον εντοπισμό της απάτης εντός της επιχείρησης.

5.2 Παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα του ελεγκτή στην ανίχνευση και την πρόληψη της απάτης

5.2.1. Χειραγώγηση των κερδών μέσω της χειραγώγησης του ελεγκτή και επαγγελματικός σκεπτικισμός

Οι Luirpold et al., (2014) στην έρευνα που πραγματοποίησαν εξέτασαν τους τρόπους, με τους οποίους η διοίκηση μπορεί να χειραγωγήσει έναν ελεγκτή, με απώτερο σκοπό τη χειραγώγηση των κερδών. Συγκεκριμένα εξετάζεται αν η ικανότητα ενός ελεγκτή να ανακαλύψει τη χειραγώγηση των κερδών επηρεάζεται από διάφορα μέσα «αντιπερισπασμού», προσδιορίζοντας δηλαδή διαφορετικές περιοχές κινδύνου στις οικονομικές καταστάσεις όπως, λογαριασμούς που περιέχουν άλλα σφάλματα ή λογαριασμούς που δεν περιέχουν σφάλματα (καθαροί λογαριασμοί).

Οι κορυφαίες ελεγκτικές εταιρείες Big Four καθώς και άλλες ελεγκτικές εταιρείες όρισαν έναν ελεγκτή τους ώστε να τους εκπροσωπήσει στην έρευνα. Στην έρευνα συμμετείχαν 76 ελεγκτές με μέσο όρο ελεγκτικής εμπειρίας τα τέσσερα έτη που θα έπρεπε να ολοκληρώσουν τις αναλυτικές διαδικασίες ελέγχου ενός υποτιθέμενου πελάτη. Παρουσίασαν στους ελεγκτές ένα σύνολο οικονομικών καταστάσεων στις οποίες τα υπόλοιπα των λογαριασμών παρέμεναν σταθερά όλα τα έτη και στη συνέχεια εισήγαγαν ένα λογιστικό σφάλμα, που θα υποτιμούσε τα τρέχοντα έξοδα και τα δεδουλευμένα κατά 450.000\$. Το σφάλμα, η σκόπιμη ανακρίβεια που πραγματοποιήθηκε στις οικονομικές καταστάσεις, θα δημιουργούσε μια ασυνήθιστη διακύμανση αλλά ταυτόχρονα θα συνέβαλε ώστε να πετύχουν τις προβλέψεις των αναλυτών για τα αναμενόμενα κέρδη της οντότητας. Η συγκεκριμένη παραποίηση πραγματοποιήθηκε, ώστε να εξετάσουν αν αυτή θα εντοπιστεί από τους ελεγκτές όταν η διοίκηση προσπαθεί να αποσπάσει τη προσοχή τους σε λογαριασμούς που δεν περιέχουν σφάλματα ή σε λογαριασμούς που περιέχουν ανακρίβειες, οι οποίες όμως δεν επηρεάζουν τα κέρδη.

Η πρώτη ανεξάρτητη μεταβλητή αφορά τη δήλωση αντιπερισπασμού της διοίκησης, για ύπαρξη κινδύνου σε άλλο τμήμα των οικονομικών καταστάσεων. Συγκεκριμένα ενημέρωσαν τον ελεγκτή ότι το άτομο που ήταν υπεύθυνο για τα μη κυκλοφορούντα περιουσιακά στοιχεία έχει αποχωρήσει από την εταιρεία και η θέση έχει καλυφθεί από άτομο με μικρή λογιστική εμπειρία. Η δεύτερη ανεξάρτητη μεταβλητή αφορά τη

προσθήκη δύο επιπλέον σφαλμάτων στα μη κυκλοφορούντα περιουσιακά στοιχεία, τα οποία παρόλο που δεν επηρεάζουν τα κέρδη δημιουργούν ασυνήθιστες διακυμάνσεις. Οι αναφερόμενη χειρισμοί οδηγούν σε τέσσερις διαφορετικές συνθήκες, αν υπήρχε ή όχι εκτροπή του ελεγκτή στα πάγια περιουσιακά στοιχεία και αν υπήρχαν ή όχι σφάλματα στα πάγια περιουσιακά στοιχεία. Αρχικά ελέγχεται η επίδραση του αντιπερισπασμού του ελεγκτή (σε λογαριασμούς με ή χωρίς σφάλματα) στον εντοπισμό της χειραγώγησης των κερδών και στη συνέχεια σαν συμπληρωματική ανάλυση εξετάζεται ο βαθμός επιρροής του επαγγελματικού σκεπτικισμού στον εντοπισμό της χειραγώγησης. Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιούνται δύο εξαρτημένες μεταβλητές, η πρώτη εξαρτημένη μεταβλητή είναι η απόδοση της αποστολής του ελεγκτή και η δεύτερη εξαρτημένη μεταβλητή είναι το ποσοστό ελεγκτών που κατάφεραν να εντοπίσουν τον λογαριασμό που πραγματοποιήθηκε η χειραγώγηση των κερδών.

Τα αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι αν η διοίκηση ειδοποιήσει τον ελεγκτή για ενδεχόμενη ύπαρξη κινδύνου σφάλματος σε άλλους λογαριασμούς, που δεν εμπεριέχουν σφάλματα, θα μπορέσουν πιο αποτελεσματικά να καλύψουν τους λογαριασμούς που στην πραγματικότητα έχουν χειραγωγήσει. Αντιθέτως αν τον οδηγήσουν σε λογαριασμούς που περιέχουν άλλα σφάλματα τότε η ικανότητα του ελεγκτή να εντοπίσει την πραγματική χειραγώγηση αυξάνεται. Για τον έλεγχο υπόθεσης που αφορά το ποσοστό των ελεγκτών που εντόπισε τις ασυνήθιστες διακυμάνσεις που προκάλεσε η χειραγώγηση των κερδών, από τους ελεγκτές που οδηγήθηκαν σε καθαρούς λογαριασμούς μόνο το 6,7% κατάφερε να αποκαλύψει τη χειραγώγηση, ενώ από τους ελεγκτές που οδηγήθηκαν σε λογαριασμούς με άλλα σφάλματα το 43,8% εντόπισε την χειραγώγηση.

Συνεπώς ένας παράγοντας που μπορεί να αποδυναμώσει το έργο του ελεγκτή στον εντοπισμό της απάτης, είναι η χειραγώγησή του, από τη διοίκηση της οντότητας. Η μελέτη επισημαίνει ακόμη τη σχέση μεταξύ του σκεπτικισμού και της ανίχνευσης της απάτης καθώς και την ανάγκη για υποστήριξη και ανάπτυξη του σκεπτικισμού των ελεγκτών, προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι προσπάθειες χειραγώγησής τους, που στοχεύουν αποδυνάμωση του ελεγκτικού τους έργου.

Πολλοί ερευνητές έχουν επισημάνει την θετική επίδραση του επαγγελματικού σκεπτικισμού στην ικανότητα του ελεγκτή για τον εντοπισμό της απάτης. Συγκεκριμένα

μία από τις βασικές αιτίες αποτυχίας των ελεγκτών στον εντοπισμό της απάτη των οικονομικών καταστάσεων, είναι η έλλειψη επαγγελματικού σκεπτικισμού (Beasley et al., 2001· Carpenter et al., 2002). Μέσα από τη μελέτη τους οι Sihombing et al., (2019) εξέτασαν την επίδραση που έχει η εφαρμογή της εγκληματολογικής λογιστικής, η εκπαίδευση, η εμπειρία, ο φόρτος εργασίας και ο επαγγελματικός σκεπτικισμός στην ικανότητα των ελεγκτών για τον εντοπισμό της απάτης. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η εφαρμογή της εγκληματολογικής λογιστικής, η κατάρτιση, η εμπειρία και ο επαγγελματικός σκεπτικισμός των ελεγκτών επηρεάζουν θετικά και σημαντικά την ικανότητα του ελεγκτή να εντοπίσει την απάτη. Σε αντίθεση με τον φόρτο εργασίας που δεν έχει σημαντική επίδραση στην ανίχνευση της απάτης από τους ελεγκτές.

Μέσα από την έρευνα των Siew et al., (2018), εξετάστηκε η σχέση ανάμεσα στα έξι βασικά χαρακτηριστικά του επαγγελματικού σκεπτικισμού και τον εντοπισμό της απάτης από τους ελεγκτές στη Μαλαισία. Για τη διεξαγωγή της έρευνας υιοθετήθηκε το μοντέλο επαγγελματικού σκεπτικισμού της R. Kathy Hurtt στο οποίο περιλαμβάνονται τα εξής χαρακτηριστικά σκεπτικισμού: το ερευνητικό πνεύμα, η αναζήτηση γνώσης, η αναβολή κρίσης, η διαπροσωπική κατανόηση, η αυτοπεποίθηση και ο αυτοπροσδιορισμός. Στην έρευνα συμμετείχαν ελεγκτές, μέλη του Ινστιτούτου Λογιστών της Μαλαισία, χρησιμοποιήθηκαν 252 ερωτηματολόγια για τη συλλογή των δεδομένων και η ανάλυση τους έγινε μέσω τις πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης. Ο συνολικός πληθυσμός αποτελούνταν από 33.653 άτομα , όπου χωρίστηκαν σε 14 ομάδες με βάση τις πολιτείες που προέρχονται και στη συνέχεια επιλέχθηκαν οι 5 πολιτείες με τα υψηλότερο μέλη του Ινστιτούτου ως η κύρια μονάδα δειγματοληψίας. Τα δείγματα επιλέχθηκαν τυχαία από τις επιλεγμένες ομάδες και το τελικό δείγμα αποτελούνταν από 379 άτομα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι από τα έξι χαρακτηριστικά του επαγγελματικού σκεπτικισμού μόνο το διερευνητικό πνεύμα, η αυτοπεποίθηση και ο αυτοπροσδιορισμός συμβάλουν σημαντικά στην ανίχνευση της απάτης από τους ελεγκτές. Συμπεραίνεται ότι για τη καταπολέμηση της απάτης και την αποτελεσματικότητα του ρόλου του εσωτερικού ελεγκτή απαιτείται ενδυνάμωση της έννοιας του σκεπτικισμού. Η εφαρμογή του κατάλληλου επιπέδου επαγγελματικού σκεπτικισμού απαιτεί χρόνο και εκπαίδευση, όμως η εξάσκηση των ελεγκτών και η τροποποίηση των υφιστάμενων ελεγκτικών προτύπων και κανονισμών θα επιφέρει υψηλότερη ποιότητα ελέγχου και θα συμβάλλει σημαντικά στην αντιμετώπιση της απάτης.

5.2.2. Κατιδεασμός των εσωτερικών ελεγκτών για την αξιολόγηση και των εντοπισμό της απάτης.

Στη μελέτη που πραγματοποίησαν οι Carpenter et al., (2011) διερευνήθηκε αν η ομαδικότητα και η συνεργασία που σχετίζονται με την έννοια του κατιδεασμού, μπορούν να ενισχύσουν το έργο του εσωτερικού ελεγκτή για τον εντοπισμό της απάτης. Εξετάστηκε επίσης εάν η ομαδική αλληλεπίδραση μπορεί να μειώσει την προκατάληψη που οι ελεγκτές ενδέχεται να εμφανίσουν κατά την αξιολόγηση των κινδύνων. Στη μελέτη συμμετείχαν 162 εσωτερικοί ελεγκτές, ώστε να εξετάσουν ενδεχόμενους κινδύνους απάτης μιας υποθετικής εταιρείας, που προσαρμόστηκε από πραγματικό περιστατικό απάτης που είχε εξεταστεί από την επιτροπή κεφαλαιαγοράς. Οι ελεγκτές έλαβαν οδηγίες για τη διαδικασία του κατιδεασμού που θα πραγματοποιούσαν, είτε ομαδικά είτε ατομικά και έπειτα τους ζητήθηκε να πραγματοποιήσουν εκτιμήσεις κινδύνου απάτης χρησιμοποιώντας ποσοτική και ποιοτική κλίμακα. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης οι εσωτερικοί ελεγκτές που αξιολόγησαν τον κίνδυνο απάτης χρησιμοποιώντας ποιοτική κλίμακα (χαμηλός, μέτριος, υψηλός), εκτίμησαν υψηλότερα επίπεδα κινδύνου συγκριτικά με αυτούς που χρησιμοποίησαν ποσοτική κλίμακα (κλίμακα από 1 ως 5). Διαπιστώθηκε ακόμη ότι οι εσωτερικοί ελεγκτές που προβαίνουν σε ομαδικό κατιδεασμό εντοπίζουν λιγότερους κινδύνους απάτης (ποσοτικά) συγκριτικά με τους μεμονωμένους εσωτερικούς ελεγκτές, αλλά είναι ικανοί να εντοπίσουν πιο ποιοτικούς κινδύνους που σχετίζονται με την απάτη. Η ποσότητα των εκτιμώμενων κινδύνων καθορίζεται από τον αριθμό κινδύνων που κατάφεραν να εντοπίσουν και η ποιότητα των κινδύνων καθορίζεται από το αν ο εντοπισμένος κίνδυνος υπήρχε στην πραγματική υπόθεση. Με βάση τη γνωστική ψυχολογία και τη θεωρία του γνωστικού φορτίου διαπιστώθηκε ότι, η ομαδική συνεργασία και η αλληλεπίδραση μειώνει την μεροληψία που συχνά εμφανίζεται στο στάδιο της αξιολόγησης του κινδύνου. Συνεπώς με βάση τα ευρήματα της μελέτης, οι εσωτερικοί ελεγκτές μπορούν να επωφεληθούν από την ομαδική διαδικασία του κατιδεασμού, βελτιώνοντας την κρίση τους και το έργο τους για την ανίχνευση της απάτης.

5.2.3. Γνώσεις, εμπειρία και εκπαίδευση των εσωτερικών ελεγκτών

Μελετώντας τα ελεγκτικά πρότυπα, τη βιβλιογραφία σχετικά με την ελεγκτική και ορισμένες πραγματικές περιπτώσεις απάτης, ο Mckee (2006) έκρινε ότι το ελεγκτικό επάγγελμα ήταν αρκετά προβλέψιμο, ώστε τα άτομα που ενεπλάκησαν στην απάτη μπορούσαν εύκολα να αντιληφθούν την συμπεριφορά του ελεγκτή και τους ελέγχους που επρόκειτο να πραγματοποιήσει. Ορισμένα μέσα διεξαγωγής απρόβλεπτων ελέγχων είναι η τυχαία δειγματοληψία, η παρακολούθηση των αποθεμάτων σε αιφνιδιαστική βάση, καθιστώντας αδύνατη τη μεταφορά τους, αλλάζοντας τις τεχνικές του ελέγχου ανά τακτά χρονικά διαστήματα και εξετάζοντας λογαριασμούς χαμηλού κινδύνου ή μικρού μεγέθους. Όταν ένας ελεγκτής λειτουργεί απρόβλεπτα αυξάνονται οι πιθανότητες εντοπισμού της απάτης, ο έλεγχος είναι πιο αποτελεσματικός και λειτουργεί ως ένα σημαντικό μέσο περιορισμού του φαινομένου. Επιπλέον σύμφωνα με τους Wilks και Zimbelman (2004), συχνά οι ελεγκτές ακολουθούν διαδικασίες βασιζόμενοι σε προηγούμενους ελέγχους με αποτέλεσμα να καθίστανται προβλέψιμοι και λιγότερο αποτελεσματικοί. Επισημαίνουν ότι μέσα από τα ελεγκτικά πρότυπα, οι ελεγκτές θα πρέπει να ενθαρρύνονται ώστε να συλλέγουν νέα, ασυνήθιστα και τυχαία ελεγκτικά τεκμήρια και να αναπτύσσουν απρόβλεπτες στρατηγικές ελέγχου. Τονίζεται ακόμη η ανάγκη για συνεχή εκπαίδευση των εσωτερικών ελεγκτών ώστε μέσα από το υψηλό επίπεδο γνώσεων, δεξιοτήτων, ικανοτήτων και ακολουθώντας τα διεθνή ελεγκτικά πρότυπα, θα εξασφαλίζονται αποτελεσματικοί έλεγχοι που θα συμβάλουν σημαντικά στην αντιμετώπιση της απάτης.

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Hammersley et al., (2011) περιγράφηκε ο τρόπος με τον οποίο οι ανώτεροι εσωτερικοί ελεγκτές τροποποιούν τα προγράμματα ελέγχου σε συνθήκες αυξημένου κινδύνου απάτης. Το πείραμα πραγματοποιήθηκε παρέχοντας πληροφορίες στο δείγμα των ελεγκτών, που υποδηλώνουν ουσιώδη αδυναμία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Διαπιστώθηκε ότι όταν κίνδυνος απάτης αυξήθηκε, τα προγράμματα που ακολούθησαν οι ελεγκτές που είχαν την πληροφόρηση, ήταν χαμηλότερης ποιότητας συγκριτικά με τα προγράμματα ελέγχου που ανέπτυξαν οι ελεγκτές που δεν είχαν καμία πληροφόρηση και ότι οι τροποποιήσεις που προτάθηκαν από τους πρώτους, δεν ήταν αποτελεσματικές για τον εντοπισμό της απάτης. Ωστόσο διαπιστώθηκε ότι καθώς οι ελεγκτές εντοπίζουν περισσότερους παράγοντες κινδύνου και εστιάζουν στην περιοχή της απάτης, η ποιότητα των

προγραμμάτων ελέγχου τείνει να αυξάνεται. Συνεπώς μία βασική αιτία που οι εσωτερικοί ελεγκτές δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν τις ενδείξεις της απάτης, είναι η έλλειψη γνώσης και εμπειρίας. Μέσα από την παραπάνω έρευνα τονίζεται η ανάγκη εκπαίδευσης των ελεγκτών στην ανάπτυξη ικανοτήτων για την αναγνώριση των ενδείξεων της απάτης και των παραγόντων κινδύνου.

Την επίδραση της εκπαίδευσης και κατάρτισης των ελεγκτών στον εντοπισμό της απάτης εξέτασαν οι Bierstaker et al., (2012). Το δείγμα περιλάμβανε 369 έμπειρους ελεγκτές που ολοκλήρωσαν μία σύνθετη εργασία προσομοίωσης ελέγχου που περιλάμβανε 15 κόκκινες σημαίες. Μέρος του δείγματος συμμετείχε σε εκπαιδευτική συνεδρία διάρκειας 30 λεπτών που αφορούσε αποκλειστικά την ανίχνευση της απάτης, ενώ οι υπόλοιποι ελεγκτές συμμετείχαν σε συνεδρίες που αφορούσαν γενικά τις διαδικασίες του εσωτερικού ελέγχου. Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι ελεγκτές που συμμετείχαν στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την απάτη, εντόπισαν περισσότερες κόκκινες σημαίες συγκριτικά με αυτούς που δεν έλαβαν τη συγκεκριμένη εκπαίδευση. Συνεπώς μέσα από την εκπαίδευση οι εσωτερικοί ελεγκτές θα μπορέσουν να αποκτήσουν την απαιτούμενη εμπειρία, να βελτιώσουν την απόδοσή τους και την ικανότητα ώστε να εντοπίζουν ταχύτερα και αποτελεσματικά στοιχεία που υποδηλώνουν την ύπαρξη απάτης.

Σκοπός της έρευνας των Drogalas et al. (2017) ήταν να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ της αποτελεσματικότητας του εσωτερικού ελέγχου, της ευθύνης των ελεγκτών, της εκπαίδευσής και της ανίχνευσης της απάτης. Χρησιμοποιήθηκαν 112 ερωτηματολόγια για την συλλογή των δεδομένων, που αντληθήκαν από εταιρείες εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών, η στατιστική ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω του SPSS για την επαλήθευση της αλληλεπίδρασης της εξαρτημένης μεταβλητής (εντοπισμός της απάτης) και των ανεξάρτητων μεταβλητών (εσωτερικός έλεγχος, ευθύνη ελεγκτή, εκπαίδευση ελεγκτή). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελέγχου, η ευθύνη και η εκπαίδευση των ελεγκτών επηρεάζουν θετικά τον εντοπισμό της απάτης. Τα αποτελέσματα συμφωνούν με την έρευνα των Suryandari και Yuesti (2017), σύμφωνα με την οποία η ελεγκτική εμπειρία έχει θετική επίδραση στον επαγγελματικό σκεπτικισμό καθώς και στην ικανότητα του ελεγκτή να εντοπίζει την απάτη. Καθώς επίσης σύμφωνα με τους Petrascu & Tieanu (2014), βασικοί παράγοντες που καθορίζουν τον ρόλο του

εσωτερικού ελεγκτή στον εντοπισμό της απάτης αποτελούν, οι ικανότητες του ελεγκτή καθώς και η επαγγελματική του κατάρτιση.

Μέσα από την έρευνα των Indrasti & Karlina (2019), διερευνήθηκε η επίδραση ορισμένων εσωτερικών και εσωτερικών παραγόντων του ελεγκτή στον εντοπισμό της απάτης. Στους εσωτερικούς παράγοντες περιλαμβάνονται η ανεξαρτησία, ο επαγγελματικός σκεπτικισμός, η εμπειρία και η ανίχνευση των κόκκινων σημαιών και στους εξωτερικούς παράγοντες περιλαμβάνεται η πολιτική καταγγελιών και το σύστημα εσωτερικού ελέγχου. Το δείγμα περιλάμβανε ελεγκτές που εργάζονται σε Δημόσιες Λογιστικές Εταιρείες στην πρωτεύουσα της Ινδονησίας, τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσα από ερωτηματολόγια που διανεμήθηκαν στους ελεγκτές και για την ανάλυσή τους επιλέχτηκε η ανάλυση παλινδρόμησης ελαχίστων τετραγώνων (PLS-SEM). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι παράγοντες που επηρεάζουν σημαντικά την ικανότητα των ελεγκτών στον εντοπισμό της απάτης είναι η εμπειρία, η ικανότητα του ελεγκτή να εντοπίζει τις κόκκινες σημαίες και η πολιτική καταγγελίας.

Από τις παραπάνω έρευνες συμπεραίνουμε ότι η έλλειψη γνώσης και εμπειρίας των εσωτερικών ελεγκτών μπορούν να περιορίσουν σημαντικά τη συμβολή του στην αντιμετώπιση της απάτης, υποδεικνύοντας την ανάγκη για εκπαίδευση και κατάρτιση των εσωτερικών ελεγκτών. Προκειμένου οι εσωτερικοί ελεγκτές να μπορούν να ανταπεξέρθουν στις υποχρεώσεις τους σχετικά με την απάτη θα πρέπει να διαθέτουν επαρκείς γνώσεις για τον εντοπισμό των σημείων που υποδηλώνουν απάτη, να δίνει ιδιαίτερη προσοχή στον έλεγχο διαδικασιών που ενέχουν υψηλό κίνδυνο απάτης, να έχουν την ικανότητα να αντιλαμβάνονται υποθέσεις που χρίζουν περαιτέρω διερεύνηση και να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την μείωση ή την εξάλειψη της πιθανότητας διάπραξης απάτης (Petrascu & Tieannu, 2014).

5.2.4. Χρήση και αποτελεσματικότητα των μεθόδων εντοπισμού και πρόληψης της απάτης

Οι Bierstaker et al., (2006) στην έρευνα που πραγματοποίησαν εξέτασαν το βαθμό που χρησιμοποιούνται οι μέθοδοι πρόληψης και εντοπισμού της απάτης, από τους λογιστές, τους εσωτερικούς ελεγκτές και τους πιστοποιημένους ελεγκτές κατά της απάτης, καθώς και την αποτελεσματικότητα αυτών των μεθόδων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της

έρευνας οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται περισσότερο στις επιχειρήσεις για τη καταπολέμηση της απάτης, περιλαμβάνουν προγράμματα προστασίας ηλεκτρονικών υπολογιστών, μέτρα προστασίας κατά των ιών και παραβίασης των κωδικών πρόσβασης, αξιολόγηση και βελτίωση του εσωτερικού ελέγχου. Ωστόσο μέθοδοι υψηλής αποτελεσματικότητας όπως οι δειγματοληπτικοί έλεγχοι, η άντληση δεδομένων, η απασχόληση εγκληματολόγων λογιστών και το λογισμικό ψηφιακής ανάλυσης, χρησιμοποιούνται λιγότερο συνήθως λόγω έλλειψης πόρων της οντότητας. Συγκεκριμένα σχετικά με την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των μεθόδων η χρήση εγκληματολόγων λογιστών έλαβε την υψηλότερη θέση σε αντίθεση με την εναλλαγή προσωπικού που βρίσκεται στη χαμηλότερη. Σημαντικός παράγοντας στην υιοθέτηση πρακτικών για τη καταπολέμηση της απάτης αποτελούν τα κέρδη της κάθε εταιρείας. Όπως επιβεβαιώνεται από τα ευρήματα της έρευνας, επιχειρήσεις με υψηλότερα κέρδη, είναι διατεθειμένες να αφιερώσουν περισσότερους πόρους στην πρόληψη της απάτης, σε αντίθεση με τις μικρότερες εταιρείες που εμφανίζονται διστακτικές στο να επενδύσουν σε τεχνολογία καταπολέμησης της απάτης λόγω υψηλού κόστους.

Με βάση τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας μπορούμε να συμπεράνουμε ότι παρόλο που το σύνολο των εξεταζόμενων εταιρειών μεριμνούν για τη αντιμετώπιση της απάτης, βασικός παράγοντας επιλογής της εκάστοτε μεθόδου αποτελεί το κόστος της. Καταλήγουμε σε αυτό το συμπέρασμα παρατηρώντας ότι η ταξινόμηση των μεθόδων με βάση την αποτελεσματικότητά τους διαφέρει σημαντικά από τη ταξινόμηση που σχετίζεται με τη μέθοδο που χρησιμοποιούν στην πραγματικότητα. Η συγκεκριμένη διαφοροποίηση είναι πιο εμφανής στις μικρότερες βάσει τζίρου επιχειρήσεις, γεγονός που προκαλεί ανησυχία διότι η συχνότητα εμφάνισης απάτης είναι πιο υψηλή στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (Tarantino, 2006).

Έπειτα από δέκα χρόνια και έχοντας ως βάση την έρευνα των Bierstaker et al. (2006), οι Zamzami et al., (2016) πραγματοποίησαν μία έρευνα με σκοπό να εξετάσουν την αντίληψη των εσωτερικών ελεγκτών σχετικά με την αποτελεσματικότητα των μεθόδων εντοπισμού και πρόληψης της απάτης. Η έρευνα χρησιμοποίησε μία σειρά ερωτηματολογίων για την συλλογή των δεδομένων, σε 44 εσωτερικούς ελεγκτές, 20 διαφορετικών πανεπιστημίων της Ινδονησίας στα οποία όπως μας αναφέρουν είχαν εντοπιστεί αρκετά περιστατικά διαφθοράς και απάτης.

Τα αποτελέσματα της έρευνας αποκαλύπτουν ότι οι πιο αποτελεσματικές διαδικασίες εντοπισμού και πρόληψης της απάτης είναι λειτουργικοί έλεγχοι, η αξιολόγηση και η βελτίωση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, οι έλεγχοι των συναλλαγών σε μετρητά, η εφαρμογή κώδικα κυρώσεων σε προμηθευτές και εξωτερικούς συνεργάτες. Επιπλέον πέντε από τα πιο αναποτελεσματικά μέσα καταπολέμησης της απάτης αποτελούν η προστασία από ιούς, οι χρηματοοικονομικοί δείκτες, η χρήση λογισμικών φίλτρων και τείχη προστασίας που αφορούν την ασφάλεια των υπολογιστικών συστημάτων και η χρήση εγκληματολόγων λογιστών. Ακόμη το 43% των ερωτηθέντων ισχυρίστηκαν ότι έχουν διαπραχθεί περιστατικά απάτης εντός του πανεπιστημίου στο οποίο εργάζονται σε αντίθεση με το 27% που δήλωσαν ότι δεν έχουν πραγματοποιηθεί παρόμοια περιστατικά και το 30% που δεν γνωρίζουν για πιθανή εμφάνιση ανάλογων περιστατικών. Ωστόσο τα πανεπιστήμια έχουν υποστεί κατά μέσο όρο ζημία του ύψους των 1.998.571.429,00 Ρουπία Ινδονησίας εντός 2,5ετών, που αντιστοιχεί περίπου σε 118.334.000 ευρώ.

Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Mangala και Kumari (2017), εξετάζοντας την αποτελεσματικότητα των μεθόδων εντοπισμού και πρόληψης της απάτης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η εταιρική διακυβέρνηση αποτελεί την πιο αποτελεσματική μέθοδο ενάντια στην απάτη. Οι αποτελεσματικοί έλεγχοι, η χρήση της τεχνολογίας πληροφοριών, οι πολιτικές και οι διαδικασίες κατέχουν επίσης ένα σημαντικό ρόλο στον περιορισμό των δόλιων πρακτικών εντός μιας επιχείρησης. Ωστόσο σύμφωνα με τους Rahman και Anwar (2014), η χρήση μιας μοναδικής μεθόδου δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική. Αντιθέτως θα πρέπει να υιοθετείται ένας συνδυασμός μεθόδων όπως ο εσωτερικός έλεγχος, η γραμμή καταγγελίας, ο κώδικας συμπεριφοράς, η υπηρεσίες από επαγγελματίες, άντληση δεδομένων, τα τείχη προστασίας και η εκπαίδευση σχετικά με την καταπολέμηση της απάτης.

Παρατηρείται ότι τα αποτελέσματα των τριών ερευνών, σχετικά με την αποτελεσματικότητα των μεθόδων εντοπισμού και πρόληψης της απάτης, διαφέρουν σημαντικά. Μπορούμε να κρίνουμε ότι η αποτελεσματικότητα και συνεπώς η επιλογή για την υιοθέτηση της κατάλληλης μεθόδου καταπολέμησης της απάτης ενδέχεται να εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως ο κλάδος που δραστηριοποιείται, το μέγεθος της επιχείρησης, η ύπαρξη τμήματος εσωτερικού ελέγχου. Ωστόσο σημαντικός παράγοντας για την επιλογή και εφαρμογή μεθόδων περιορισμού των δόλιων

πρακτικών, αποτελεί το κόστος. Μέσα από τις παραπάνω έρευνες τονίζεται ότι οι μέθοδοι καταπολέμησης της απάτης δεν θα πρέπει να θεωρούνται κόστος για τις επιχειρήσεις, αντιθέτως αποτελούν μία μορφή επένδυσης καθώς προστατεύουν τις εταιρείες από πιθανές απώλειες λόγω απάτης που κλονίζουν τη σταθερότητα, τα κέρδη και την εικόνα των επιχειρήσεων.

5.2.5. Διάρκεια θητείας του ελεγκτή, ποιότητα του ελέγχου, ανεξαρτησία ελεγκτή και ανίχνευση της απάτης

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Geiger και Raghunandan (2002), έχει σκοπό να εξετάσει την σχέση μεταξύ της θητείας του ελεγκτή και της ελεγκτικής γνώμης πριν την χρεοκοπία των εταιρειών. Χρησιμοποιώντας τις εκθέσεις ελέγχου ενός δείγματος 117 εταιρειών που οδηγήθηκαν σε πτώχευση κατά τη περίοδο 1996-1998 και αναλύοντας τα δεδομένα με τη μέθοδο της πολλαπλής λογιστικής παλινδρόμησης, εξέτασαν τη σχέση μεταξύ του τύπου της ελεγκτικής γνώμης που εκδόθηκε σχετικά με τις οικονομικές καταστάσεις των εταιρειών πριν την πτώχευσή και της διάρκειας θητείας του ελεγκτή. Συγκεκριμένα η παραπάνω έρευνα εξετάζει αν ο ελεγκτής είχε εκδώσει διαφοροποιημένη έκθεση ελέγχου, λόγω της αβεβαιότητας για τη συνέχιση της δραστηριότητας της επιχείρησης.

Η έκθεση του ελεγκτή που προηγείται της πτώχευσης είναι η εξαρτημένη μεταβλητή και η θητεία του ελεγκτή αποτελεί την μεταβλητή ενδιαφέροντος. Οι μεταβλητές ελέγχου που χρησιμοποιούνται στην πολυμεταβλητή λογιστική παλινδρόμηση είναι το μέγεθος της εταιρείας με βάση τις πωλήσεις, η οικονομική πίεση με βάση τους συντελεστές των Horwood et al. (1994), η κατάσταση αθέτησης, που μια εταιρεία κατατάσσεται όταν βρίσκεται σε καθεστώς αθέτησης πληρωμών ή αθέτησης συμβάσεων δανείου και η καθυστέρηση πτώχευσης όπου αναφέρεται στον αριθμό ημερών από την ημερομηνία έκδοσης της έκθεσης ελέγχου και της αίτησης για πτώχευση.

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι η ανεξαρτησία του ελεγκτή ενδέχεται να απειλείται τα πρώτα χρόνια της αποδοχής του ελέγχου. Εξετάζοντας λοιπόν τη σχέση μεταξύ της θητείας του ελεγκτή και της αποτυχίας του ελέγχου (σχετικά με τις εκθέσεις ελέγχου), αποδεικνύεται η ύπαρξη θετικής συσχέτιση μεταξύ της θητείας του ελεγκτή

και της πιθανότητας έκδοσης διαφοροποιημένη έκθεση ελέγχου λόγω κινδύνου πτώχευσης της εταιρείας. Συνεπώς τα αποτελέσματα αποδεικνύουν ότι οι μακροχρόνιες θητείες των ελεγκτών δεν σχετίζονται με την αποτυχία του ελέγχου, η οποία είναι πιθανότερο να εμφανιστεί στα πρώτα χρόνια μιας ελεγκτικής δέσμευσης όπου οι ελεγκτές ενδέχεται να επηρεαστούν περισσότερο. Αντιθέτως υποστηρίζουν ότι με τη πάροδο του χρόνου, αυξάνεται η ποιότητα του ελέγχου καθώς ο ελεγκτής είναι σε θέση να κατανοήσει βαθύτερα την επιχείρηση, τις λειτουργίες της και τις επιχειρηματικές της διαδικασίες, ώστε να καθίσταται περισσότερο αποτελεσματικός.

Η έρευνα των Umar et al., (2019) αποσκοπούσε στην αξιολόγηση της επίδρασης της ανεξαρτησίας και της ικανότητας του εσωτερικού ελεγκτή στον εντοπισμό της απάτης με βάση τα ερωτηματολόγια που στάλθηκαν σε 109 εσωτερικούς ελεγκτές κρατικών επιχειρήσεων της Ινδονησίας. Η ανεξαρτησία του εσωτερικού ελεγκτή αναφέρεται στη διαδικασία προγραμματισμού του ελέγχου, στην αξιολόγηση και απόκτηση ελεγκτικών τεκμηρίων και στην υποβολή των εκθέσεων ελέγχου. Η ικανότητα του εσωτερικού ελεγκτή περιλαμβάνει γνώσεις, εμπειρία δεξιότητες απαραίτητες για την αποτελεσματική εκτέλεση των καθηκόντων τους. Η αξιολόγηση και ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με την ανάλυση διαδρομών, τον έλεγχο υποθέσεων και τη πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές της έρευνας είναι η ανεξαρτησία και η ικανότητα των εσωτερικών ελεγκτών, η εξαρτημένη μεταβλητή αφορά τον εντοπισμό της απάτης και η ποιότητα του ελέγχου αποτελεί την παρεμβαλλόμενη μεταβλητή.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας η ικανότητα του ελεγκτή επηρεάζει θετικά την ποιότητα του ελέγχου ενώ μεταξύ της ανεξαρτησίας του ελεγκτή και της ποιότητας του ελέγχου δεν υπάρχει σημαντική σχέση. Ακόμη η ποιότητα του ελέγχου και η ανεξαρτησία επηρεάζουν θετικά και σημαντικά στον εντοπισμό της απάτης. Τέλος η ανεξαρτησία και η ικανότητα του ελεγκτή δεν έχουν έμμεση επίδραση στην ανίχνευση της απάτης μέσω της ποιότητας του ελέγχου. Τα αποτελέσματα της έρευνας των Hamilah et al., (2019) δείχνουν ότι υπάρχει θετική και σημαντική σχέση μεταξύ της ανεξαρτησίας του εσωτερικού ελέγχου, του επαγγελματισμού, της εμπειρίας του ελεγκτή και της ικανότητάς του στον εντοπισμό της απάτης.

Κεφάλαιο 6^ο Συμπεράσματα, Περιορισμοί και Προτάσεις για Περαιτέρω Έρευνα

6.1 Συμπεράσματα

Το σύγχρονο ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον αποτέλεσε πρόκληση για τη βιωσιμότητα πολλών επιχειρήσεων παγκοσμίως. Ο κίνδυνος χρεοκοπίας, η ανάγκη για εύρεση χρηματοδότησης των επενδύσεων, η πίεση από τη κεφαλαιαγορά ακόμη και τα προσωπικά κίνητρα των διοικητικών στελεχών είναι ορισμένες από τις αιτίες που οδήγησαν στην εξάπλωση της δημιουργικής λογιστικής και της απάτης. Η αύξηση των λογιστικών σκανδάλων στις αρχές του 21^{ου} αιώνα προκάλεσε ανησυχίες για την εξάπλωση της απάτης, δημιουργώντας την ανάγκη για τη θέσπιση προτύπων που να ενισχύουν την εταιρική διακυβέρνηση των επιχειρήσεων και τον καθορισμό του ρόλου και των αρμοδιοτήτων του εσωτερικού ελέγχου, σχετικά με την εκτίμηση του κινδύνου απάτης, τον εντοπισμό και την πρόληψη δόλιων πρακτικών. Συγκεκριμένα η οικονομική αβεβαιότητα συνέβαλε στην ενίσχυση του ρόλου του εσωτερικού ελεγκτή στις έρευνες σχετικά με την απάτη, δεδομένου ότι εκ ορισμού ο εσωτερικός έλεγχος είναι επιφορτισμένος με αυτή την αρμοδιότητα μέσα σε μία επιχειρηματική οντότητα.

Στη βιβλιογραφία έχουν καταγραφεί έρευνες που συμπεραίνουν ότι οι εταιρείες που διαθέτουν και υποστηρίζουν ένα αποτελεσματικό τμήμα εσωτερικού ελέγχου έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εντοπίσουν και αποτρέψουν τη διάπραξη της απάτης (Coram et al., 2008· Monisola, 2013). Ωστόσο επισημαίνεται ότι ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου δεν περιορίζεται στην ανίχνευση της απάτης, αλλά λειτουργεί ως ένα βασικό μέσο περιορισμού και πρόληψης των δόλιων πρακτικών (Balaciu et al., 2012· Thomas & Clements, 2002). Ακόμη πολλές έρευνες έχουν ασχοληθεί με την αποτελεσματικότητα του εσωτερικού και εξωτερικού ελεγκτή στην πρόληψη και τον εντοπισμό της απάτης, καταλήγοντας ότι η λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου συμβάλει σημαντικά στο έργο του εξωτερικού ελεγκτή και η συνεργασία των ελεγκτών αυξάνει την αποτελεσματικότητα του ελέγχου και τις πιθανότητες εντοπισμού (Abbott et al., 2012· Gramling et al., 2004· Lin et al., 2011). Συνεπώς η πρόληψη της απάτης θα πρέπει να αποτελεί μία συλλογική προσπάθεια των ελεγκτών και της επιτροπής ελέγχου, υποστηριζόμενη από τη διοίκηση της οντότητας που κατέχει την πρωταρχική

ευθύνη για την εφαρμογή μέτρων κατά της απάτης και την εξασφάλιση της αποτελεσματικότητας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου.

Ωστόσο πολλές έρευνες στη βιβλιογραφία έχουν μελετήσει την αντίληψη των εσωτερικών ελεγκτών σχετικά με τις ευθύνες τους στον εντοπισμό της απάτης, καθώς και την επίδραση της ευθύνης στην απόδοση του εσωτερικού ελεγκτή. Παρόλο που η ευθύνη εντοπισμού των εσωτερικών ελεγκτών επηρεάζει θετικά στην ανίχνευση της απάτης, παρατηρείται έντονα το χάσμα των προσδοκιών» του ελέγχου (audit expectation gap). Συγκεκριμένα ενώ η διοίκηση της εταιρείας κατέχει την πρωταρχική ευθύνη για την αντιμετώπιση της απάτης παρατηρείται ότι το επενδυτικό κοινό, οι χρήστες των οικονομικών καταστάσεων, συχνά και η ίδια η διοίκηση δεν αντιλαμβάνονται τον συμπληρωματικό ρόλο του εσωτερικού ελέγχου, αντιθέτως αναμένουν ότι η βασική εργασία του εσωτερικού ελεγκτή σχετίζεται με τον εντοπισμό και αξιολόγηση των κινδύνων απάτης.

Μέσα από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας διαπιστώθηκε ότι ορισμένοι παράγοντες μπορούν να επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα του εσωτερικού ελεγκτή να εντοπίσει και να αποτρέψει την απάτη. Συγκεκριμένα οι παράγοντες αυτοί είναι ο επαγγελματικός σκεπτικισμός, ο κατιδεασμός των εσωτερικών ελεγκτών για θέματα σχετικά με την απάτη, η επαγγελματική εμπειρία, οι γνώσεις και η εκπαίδευση, οι μέθοδοι εντοπισμού και πρόληψης της απάτης που υιοθετούνται από την επιχειρηματική οντότητα και η ανεξαρτησία του εσωτερικού ελεγκτή.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου μπορεί να συμβάλει στον εντοπισμό και την πρόληψη της δημιουργικής λογιστικής και της απάτης και η αποτελεσματικότητά του καθορίζεται από ένα σύνολο παραγόντων. Συνεπώς οι εταιρείες θα πρέπει να επενδύουν στην συνεχή εκπαίδευση των εσωτερικών ελεγκτών, προσφέροντας τους εξειδικευμένα προγράμματα κατάρτισης που θα εστιάζουν στην αντιμετώπιση της απάτης, θα παρέχουν απαραίτητες γνώσεις και τεχνικές που θα βελτιώσουν το έργο των εσωτερικών ελεγκτών και θα αυξήσουν τις ικανότητες τους σχετικά με την αναγνώριση των ενδείξεων που υποδηλώνουν απάτη.

Επιπλέον δίνεται έμφαση στην ανάγκη ανάπτυξης προτύπων και έγκυρης καθοδήγησης των εσωτερικών ελεγκτών με σκοπό την ανάπτυξη του επαγγελματικού σκεπτικισμού, ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν σε πιθανές προσπάθειες χειραγώγησής τους, καθώς

και της διαδικασίας του κατιδεασμού που μπορεί να ωφελήσει σημαντικά το έργο των ελεγκτών στην ανίχνευση της απάτης. Τέλος η διοίκηση των επιχειρήσεων οφείλει να μεριμνά για τη διατήρηση της αποτελεσματικότητας του εσωτερικού ελέγχου και την εφαρμογή των κατάλληλων μέτρων καταπολέμησης της απάτης.

Η αντιμετώπιση και πρόληψη της απάτης αποτελεί είναι πολύ σημαντικό θέμα και ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης, όπως η τρέχουσα πανδημία COVID-19 όπου μία κρίση στον τομέα της υγείας είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία κοινωνικής και οικονομικής κρίσης με απρόβλεπτες επιπτώσεις στον επιχειρηματικό κόσμο. Η συνέπειες της απάτης είναι ολέθριες και ακόμη περισσότερο σε περιόδους κρίσης, όταν καταχράσσονται πόροι που προορίζονται για την αντιμετώπισή της. Τα αποτελέσματα των ερευνών είναι πολύ σημαντικά για τους επενδυτές, τα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη και τις ρυθμιστικές αρχές διότι παρέχουν ενδείξεις για την αξία και τα οφέλη της λειτουργίας του εσωτερικού ελέγχου και σχετίζονται άμεσα με το επίκαιρο φαινόμενο της απάτης και της δημιουργικής λογιστικής. Ωστόσο λαμβάνοντας υπόψη ότι η ευθύνες των εσωτερικών ελεγκτών για θέματα σχετικά με την απάτη συνεχώς αυξάνονται, θα πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στους παράγοντες που επηρεάζουν την ικανότητά του.

6.2 Περιορισμοί και προτάσεις για περαιτέρω μελέτη

Μέσα από τη παρούσα εργασία έγινε η προσπάθεια διασύνδεσης της έννοιας της δημιουργικής λογιστικής με τον εσωτερικό έλεγχο, με σκοπό να εξεταστεί η συμβολή του εσωτερικού ελέγχου στην ανίχνευση και τον περιορισμό της δημιουργικής λογιστικής και της απάτης. Ωστόσο η εργασία αυτή αποτελεί μία βιβλιογραφική ανασκόπηση των δύο εννοιών καθώς και τη παρουσίαση ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί παγκοσμίως σχετικά με τα ερευνητικά ερωτήματα που εξετάστηκαν.

Ένας βασικός περιορισμός της παρούσας έρευνας είναι ότι αφορά ένα μικρό αριθμό ερευνών που αναλύθηκαν και συγκεκριμένα εντοπίστηκαν ελάχιστα ερευνητικά δεδομένα της ελληνικής βιβλιογραφίας. Οι έρευνες που εντοπίστηκαν πραγματοποιήθηκαν σε διάφορες περιοχές παγκοσμίως και σε διαφορετικούς κλάδους επιχειρήσεων. Συνεπώς δεν μπορεί να υπάρξει γενίκευση στα συμπεράσματα και να θεωρηθούν ότι ισχύουν για όλες τις επιχειρήσεις και στην κάθε χώρα.

Ένας ακόμη σημαντικός περιορισμός είναι ότι οι τρέχουσες συνθήκες της πανδημίας είναι πιθανό να αλλάξουν σημαντικά τόσο το ρόλο του εσωτερικού ελεγκτή όσο και τα περιστατικά απάτης που δύναται να εμφανιστούν. Όπως προαναφέρθηκε στις περιόδους κρίσης η επινοητική λογιστική και η απάτη αυξάνεται ως μία προσπάθεια των επιχειρήσεων να ενισχύσουν τη δυναμική και τη βιωσιμότητα τους. Είναι λοιπόν πιθανό σύντομα ο ρόλος του ελεγκτή να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες.

Παρόλο που τα πρότυπα, οι κανόνες και η υπάρχουσα βιβλιογραφία έχει ασχοληθεί εκτενώς με το θέμα του εντοπισμού της απάτης εντός της επιχείρησης. Υπάρχει ανάγκη για έρευνα που να ασχολείται με την αίσθηση ευθύνης από πλευράς των ελεγκτών σχετικά με το ρόλο τους στην αντιμετώπιση της απάτης. Μία έρευνα ωστόσο που θα περιλάμβανε και την αντίληψη του επενδυτικού κοινού σχετικά με το ρόλο του ελεγκτή στην ανίχνευση της απάτης, θα μας παρείχε μία σφαιρική εικόνα του θέματος και θα βοηθούσε στην διευκρίνιση του ρόλου του ελεγκτή και θα κατεύθυνε τα ενδιαφερόμενα μέρη ως προς το πρόσωπα που έχουν τη πραγματική ευθύνη για την διαφάνεια των οικονομικών αναφορών.

Συνέχεια της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης μπορεί να αποτελέσει η διενέργεια ποσοτικής έρευνας με βάση τα συμπεράσματα που διεξήχθησαν από τη παρούσα εργασία, καθώς επίσης μία ποιοτική έρευνα που θα περιλάμβανε συνεντεύξεις εσωτερικών ελεγκτών, διοικητικών στελεχών και επενδυτών θα βοηθούσε στη διερεύνηση του χάσματος των προσδοκιών του ελέγχου. Τέλος σε συνέχεια της παραπάνω βιβλιογραφικής ανασκόπησης, μία έρευνα που θα μελετούσε το κατά πόσο η παγκόσμια πανδημία επηρέασε τη εμφάνιση λογιστικής απάτης καθώς και τις αρμοδιότητες των εσωτερικών ελεγκτών, θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ενδιαφέρον θέμα για μελλοντική έρευνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσσες Αναφορές

Βλάχος, Χ., Λουκά, Λ. (2008). *Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα 2009*. Τόμος Α. Πέμπτη Έκδοση, Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση , Globaltraining.

Καζαντζής, Χ. (2006). *Ελεγκτική και Εσωτερικός έλεγχος : Μια Συστηματική Προσέγγιση Εννοιών, Αρχών και Προτύπων*. Πειραιάς: εκδόσεις Business Plus.

Καραμάνης, Κ. (2008). *Σύγχρονη Ελεγκτική, Θεωρία και Πρακτική σύμφωνα με τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα*. Αθήνα: έκδοση Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Μπαραλέξης, Σπ. (2001). *Η Επινοητική Λογιστική στην Ελλάδα*, Μονογραφία, Θεσσαλονίκη.

Παπασταθής, Π.Σ. (2014). *Ο Σύγχρονος Εσωτερικός Έλεγχος (Internal Audit) και η Πρακτική Εφαρμογή του*. Αθήνα: έκδοση του ιδίου.

Παππάς, Α. (2003). *Εισαγωγή στην Ελεγκτική*. Αθήνα: εκδόσεις Μπένου.

Ξενόγλωσσες Αναφορές

Abbott, L.J., Parker, S. & Peter, G.F. (2012). Internal audit assistance and external audit timeliness. *Auditing: A Journal of Practice & Theory, Vol 31 (No 4)*, pp. 3-20. doi: 10.2308/ajpt-10296

Al- Baidhani, Am. (2016). The nature of dynamic relationship between audit committee and auditors both internal and external. *Business and Economics Journal, Vol 7 (No 4)*, pp. 1-5. doi: 10.4172/2151-6219.1000262

Amat, O., Gowthorpe, C. (2004). Creative Accounting: Nature, Incidence and Ethical Issues. *SSRN Electronic Journal*, pp. 1-19. doi: 10.2139/SSRN.563364

American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (2002). Consideration of fraud in a financial statement audit. Retrieved November 5, 2020, from

<https://www.aicpa.org/content/dam/aicpa/research/standards/auditattest/downloadabledocuments/au-00316.pdf>

Ariail, D. L., Hughes, H. P. (2014). Tick marks: the auditors' ancient yet modern tool. *The Accounting Historians Notebook, Vol 37 (No 1), Article 5*. Retrieved June 10, 2020, from https://egrove.olemiss.edu/aah_notebook/vol37/iss1/5

Arnold, B., Lange, P. (2014). Enron: an examination of agency problem. *Critical Perspectives on Accounting, Vol 15(No 6)*, pp. 751-765, doi: 10.1016/j.cpa.2003.08.005

Association of Certified Fraud Examiners (ACFE). (2020). Report to the Nations 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse. ACFE. Retrieved November 20, 2020, from <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2020/>

Balaciu, D.E, Bogdan, V., Mester, I.T. & Gherai, D. (2012). Empirical evidences of Romanian auditors behavior regarding creative accounting practices. *Accounting and Management Information Systems, Vol 11 (No 2)*, pp. 213-238. Retrieved September 30, 2020, from https://www.researchgate.net/publication/254390790_Empirical_Evidences_of_Romani_an_Auditors'_Behavior_Regarding_Creative_Accounting_Practices

Balaciu, D. E, Bogdan, V. & Vladu, A. B. (2009). A Brief Review of Creative Accounting literature and its Consequences in practice. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, Vol. 11 (No. 1)*, pp. 1-10. Retrieved May 29, 2020, from <http://oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1120091/16.pdf>

Balaciu, D., Pop, C. M. (2008). Is creative accounting a form of manipulation? *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series. Vol. 17 (No. 3)*, pp. 935-940

Balaciu, D. E., Vladu, A. B. (2010). Creative accounting- players and their gains and losses, *Annals of Faculty of Economics, Vol 1 (No 2)*, pp.813-819

Beasley, M.S., Carcello, J.V. & Hermanson, D.R. (2001). Financial Reporting Fraud: Could it Happen to You? *Journal of Corporate Accounting & Finance, Vol 12 (No 4)*, pp. 3-9. doi: 10.1002/jcaf.2402

Bhasin, M.L. (2016). Forensic Accounting in Asia: Perspectives and Prospects. *International Journal of Management and Social Sciences Research*, Vol 5 (No 7), pp. 25-38

Bhasin, M.L. (2016). Survey of Creative Accounting Practices: An Empirical Study, *Wulfenia Journal*, Vol. 23, No. 1, pp. 143-162.

Bierman, H. (2008). *Accounting/Finance lessons of Enron: A Case Study*. New Jersey: World Scientific.

Bierstaker, J.L., Brody, R.G. & Pachi, C. (2006). Accountant's perceptions regarding fraud detection and prevention methods. *Managerial Auditing Journal*, Vol 21 (No. 5), pp. 520-535. doi: 10.1108/02686900610667283

Bierstaker, J.L., Hunton, J. & Thibodeau, J.E. (2012). Does Fraud Training Help Auditors Identify Fraud Risk Factors? *Advances in Accounting Behavioral Research*, Vol. 15, pp. 85-100. doi: 10.1108/S1475-1488(2012)0000015008

Burnaby, P., Howe, M. & Muehlmann, B.W. (2011). Detecting fraud in the Organization: An internal audit perspective, *Journal of Forensic & Investigative Accounting*, Vol. 3, No. 1, pp. 195-233.

Cashin, J., Levy, J. & Neuwirth, P. (1988). *Cashin's Handbook for Auditors*. 2nd Ed. New York: McGraw- Hill.

Carcello, J.V., Hermanson, D.R. & Raghunandan, K. (2005). Factors associated with US Public Companies' Investment in Auditing. *Accounting Horizon*, Vol 19 (No 2), pp. 69-84. doi: 10.2308/acch.2005.19.2.69

Carpenter, B.W., Mahoney, D.P. (2001). Analyzing organizational fraud. *Internal Auditor*, Vol 58 (No 2), pp. 33-38

Carpenter, T., Durtschi, C. & Gaynor, L.M. (2002). The Role of Experience in Professional Skepticism, Knowledge Acquisition, and Fraud Detection. *SSRN Electronic Journal*, doi: 10.2139/ssrn.346921

Carpenter, T.D., Reimers, J.L. & Fretwell, P.Z., (2011). Internal Auditors' Fraud Judgment: The Benefits of Brainstorming in Groups, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 30 (No 3), pp. 211-224. doi: 10.2308/ajpt-10054

Cattrysse, J. (2005). Reflections on Corporate Governance and the Role of Internal Auditor. *SSRN Electronic Journal*, pp. 1-66. doi: 10.2139/ssrn.485364

Center for Audit Quality (CAQ). (2010). Deterring and Detecting Financial Reporting Fraud, a Platform for Action. Retrieved November 30, 2020, from <https://www.thecaq.org/wp-content/uploads/2019/03/deterring-and-detecting-financial-reporting-fraud-a-platform-for-action.pdf>

Chapman, R. J. (2011). *Simple Tools and Techniques for Enterprise Risk Management*. Second Edition, John Wiley & Sons Ltd.

Cohen, D. A., Dey, A. & Lys, T. Z. (2008). Real and Accrual-Based Earning Management in the Pre- and Post- Sarbanes- Oxley Periods. *The Accounting Review*, Vol 83 (No 3), pp. 757-787. doi: 10.2308/accr.2008.83.3.757

Davidson, R., Goodwin- Stewart, J. & Kent, P., (2005). Internal governance structures and earning management. *Accounting and Finance Vol 45 (No 2)*, pp. 241-267. doi: 10.1111/j.1467-629x.2004.00132.x

De Zoort, F.T., Harrison, P.D. (2018). Understanding Auditors' Sense of Responsibility for Detecting Fraud within Organization. *Journal of Business Ethics*, Vol 149 (No 3), pp. 857-874. doi: 10.1007/s10551-016-3064-3

Deakin, S., Konzelmann, J. (2004). Learning from Enron. *Corporate Governance: An International Review*, Vol. 12 (No 2), pp. 134-142. doi: 10.1111/j.1467-8683.2004.00352.x

Dechow, P.M., Shakespeare, C. (2009). Do Managers time securitization transactions to obtain accounting benefits? *The Accounting Review*, Vol 84 (No 1), pp. 99-132. doi: 10.2308/accr.2009.84.1.99

Dechow, P., Sloan, R. & Sweeney, A. (1995). Detecting Earnings Management. *The Accounting Review*, Vol 70 (No 2), pp. 193-225. Retrieved March 05, 2020, from <https://www.jstor.org/stable/248303>

Deloitte. 2012. The Internal Audit Fraud Challenge: Prevention, Protection, Detection. Retrieved October 03, 2020, from <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/uk/Documents/technology/deloitte-uk-ers-fraud.pdf>

Drogalas, G., Pazarskis, M., Anagnostopoulou, E. & Papachristou A., (2017). The effect of internal audit effectiveness, auditor responsibility and training in fraud detection. *Journal of Accounting and Management Information Systems*, Vol. 16 (No. 4), pp. 434-454. doi: 10.24818/jamis.2017.04001

Dye, R.A. (1988). Earnings Management in an Overlapping Generations Model. *Journal of Accounting Research*, Vol 26 (No 2), pp. 195-235. doi: 10.2307/2491102

Fadzil, F.H., Haron, H. & Jantan, M. (2008). Internal auditing practices and internal control system. *Managerial Auditing Journal*, Vol. 20 (No. 8), pp. 844-866. doi: 10.1108/02686900510619683

Feltham, G. A., Xie, J. (1994). Performance Measure Congruity and Diversity in Mutli-Task Principal= Agent Relation. *The Accounting Review* Vol. 69 (No. 3), pp 429-453. Retrieved May 13, 2020, from JSTOR, www.jstor.org/stable/248233

Flesher, D.L. (1996). *Internal Auditing: Standards and Practices*. Altamonte Springs, FL: The Institute of Internal Auditors.

Foerster, S. R., Huen, B. C. (2004). Does Corporate Governance Matter to Canadian Investors?, *Canadian Investment Review*, Vol 17 (No 3), pp. 1-26.

Friedman, M. (1970). The Social Responsibility of Bussiness is to Increase its Profits. *The New York Magazine*, pp. 1-4. Retrieved June 13, 2020, from <https://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/business/miltonfriedman1970.pdf>

Fudenberg, D., Tirole, J. (1995). A Theory of Income and Dividend Smoothing Based on Incumbency Rents. *The Journal of Political Economy*, Vol 103 (N. 1), pp. 75-93. doi: 10.1086/261976

Geiger, M.A., Raghunandan, K. (2002). Auditor Tenure and Audit Reporting Failures. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol 21 (No 1), pp. 68-78. doi: 10.2308/aud.2002.21.1.67

Ghosh, S. (2010). Creative Accounting: A Fraudulent Practice Leading to Corporate Collapse, *Research and Practice in Social Sciences*, Vol 6 (No 1), pp. 1-15

Glancy, F.H., Yadav, S.B. (2011). A computational model for financial reporting fraud detection. *Decision Support Systems*, Vol 50 (No 3), pp. 595-601. doi: 10.1016/j.dss.2010.08.010

Gramling, A. A., Maletta, M.J., Schneider, A. & Church B.K. (2004). The Role of the Internal Audit Function in Corporate Governance: A synthesis of the extant internal auditing literature and direction for future research, *Journal of Accounting Literature*, Vol 23 (No 1), pp. 194-244

Griffiths, I. (1986). *Creative Accounting*. London: Sidgwick & Jackson.

Greenspan, A. (2003). Testimony before the Committee on Financial Services. US House of Representatives, Retrieved July 15, 2020, from <https://www.federalreserve.gov/boarddocs/hh/2003/july/testimony.htm>

Gullkvist, B., Jokipii, A. (2013). Perceives Importance of Red Flags Across Fraud Types. *Critical Perspectives on Accounting*, Vol 24 (No 1), pp. 41-61. doi: 10.1016/j.cpa.2012.01.004

Hamilah, H., Denny, D. & Handayani, E. (2019). The Effect of Professional Education, Experience and Independence on the Ability of Internal Auditors in Detecting Fraud in the Pharmaceutical Industry Company in Central Jakarta. *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol 9 (No 5), pp. 55-62. doi: 10.32479/ijefi.8602

Hammersley, J.S., Johnstone, K.M. & Kadous, K. (2011). How do audit seniors respond to heightened fraud risk? *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 30 (No 2), pp. 81-101. doi: 10.2308/ajpt-10110

Halbouni, S.S. (2015). The Role of Auditors in Preventing, Detecting and Reporting Fraud: The Case of the United Arab Emirates. *International Journal of Auditing*, Vol 19 (No 2), pp. 117-130. doi: 10.1111/ijau.12040

Healy, P.M. (1985). The effect of bonus schemes on accounting decisions. *Journal of Accounting and Economics*, Vol 7 (No 1), pp. 85-107. doi: 10.1016/0165-4101(85)90029-1

Healy, P.M. Wahlen, J.M. (1999). A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting. *Accounting Horizons*, Vol 13 (No 4), pp. 365-383. doi: 10.2308/acch.1999.13.4.365

Healey, P., Palepu, K. (2003). The Fall of Enron. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 17 (No. 2), pp. 3-26. doi: 10.2139/ssrn.417840

Herrmann, D., Inoue, T. (2012). Income smoothing and incentives by operating condition: An empirical test using depreciation change in Japan. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol 5 (No 2), pp. 161-177. doi: 10.1016/S1061-9518(96)90003-8

Hillison, W., Pacini, C. & Sinason, D. (1999). The Internal Auditor as Fraud-buster. *Managerial Auditing Journal*, Vol 14 (No 7), pp. 351-363. doi: 10.1108/02686909910289849

Indrasti, A.W., Karlina, B. (2020). Determinants Affecting the Auditor's Ability of Fraud detection: Internal and External Factors. *Advances in Economics, Business and Management Research*, Vol. 127, Annual International Conference on Accounting Research (AICAR 2019), Published by Atlantis Press SARL, pp. 19-22. doi: 10.2991/aebmr.k.200309.005

Inaam, Z., Khamoussi, H. (2016). Audit committee effectiveness, audit quality and earnings management: a meta-analysis. *International Journal of Law and Management*, Vol 58 (No 2), pp. 179-196. doi:10.1108/IJLMA-01-2015-0006

- Jameson, M. (1988). *Practical Guide to Creative Accounting*. London: Kogan Page
- Jayalakshmy, R., Seetharaman, A., Wei Khong, T. (2005). The changing role of the auditors. *Managerial Auditing Journal*, Vol 20 (No 3), pp. 249-271. doi: 10.1108/02686900510585591
- Jensen, M. C., Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs, and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3, pp. 305-360. doi: 10.1016/0304-405X(76)90026-X
- Jones, M. (2011). *Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Kagermann, H., Kinney, W., Kuting, K. & Weber, C. P. (2008). *Internal Audit Handbook: Management with the SAP- Audit Roadmap*. Berlin Heidelberg: Springer.
- Karagiorgos, T., Drogalas, G., Gotzamanis, E., Tampakoudis, I. (2010). Internal Auditing as an effective tool for corporate governance. *Journal of Business Management*, Vol 2, (No 1), pp. 15-23. Retrieved September 25, 2020, from http://www.drogalas.gr/uploads/publications/INTERNAL_AUDITING_AS_AN_EFFECTIVE_TOOL_FOR_CORPORATE_GOVERNANCE.pdf
- Karim, A. M., Fowzia, R. M., Rashid, M. (2011). Cosmetic Accounting Practices in Developing Countries: Bangladesh Perspectives. *World Journal of Social Sciences*, Vol 1 (No 3), pp. 1-15
- Lee, T. A. (1971). The Historical Development of Internal Control from the Earliest Times to the End of the Seventeenth Century. *Journal of Accounting Research*, Vol 9 (No 1), pp. 150-157. doi: 10.2307/2490208
- Lin, S., Pizzini, M., Vargus, M. & Bardhan, I.R., (2011). The Role of Internal Audit Function in the Disclosure of Material Weaknesses. *The Accounting Review*, Vol 86 (No 1), pp. 287-323. Retrieved November 5, 2020, from <http://www.jstor.org/stable/29780233>
- Luippold, B. L., Kida, T., Piercey, M. D. & Smith, J.F. (2015). Managing Audits to Manage Earnings: The Impact of Diversions on an Auditor's Detection of Earning

Management. *Accounting Organizations and Society, Elsevier, Vol 41(C)*, pp. 39-54.
doi: 10.1016/j.aos.2014.07.005

Mangala, D., Kumari, P. (2017). Auditors' Perception of the Effectiveness of Fraud Prevention and Detection Methods. *Indian Journal of Corporate Governance, Vol 10 (No 2)*, pp. 118-142. doi: 10.1177/0974686217738683

McKee, T. E. (2006). Increase your Fraud Auditing Effectiveness by being Unpredictable! *Managerial Auditing Journal, Vol 21 (No 2)*, pp. 224-231. doi: 10.1108/02686900610639338

Merchant, K. A., Rockness, J. (1994). The Ethics of Managing Earnings: an Empirical Investigation. *Journal of Accounting and Public Policy, Vol 13 (No 1)*, pp. 79-94. doi: 10.1016/0278-4254(94)90013-2

Messier, W.F., Glover, S.M. & Prawitt, D.F. (2008). *Auditing and Assurance Services: A Systematic Approach*. 6th Edition, New York: McGraw- Hill/Irwin.

Mikhail, A., (2015). The audit within the framework of corporate governance system. Working papers of the first Arab conference on internal audit research in the framework of corporate governance, Cairo

Monisola, O. (2013). Effect of internal audit on prevention of fraud, errors and irregularities in corporate organization. *Research Journal of Finance and Accounting, Vol 4 (No 19)*, pp. 103-108. Retrieved October 17, 2020, from <https://www.iiste.org/Journals/index.php/RJFA/article/view/9505>

Most, K.S., (1959). *Accounting by the Ancients, The Accountant* , p. 563.

Mulford, C. W., Comiskey, E. E. (2002). *The Financial Numbers Game Detecting Creative Accounting Practices*. John Wiley & Sons, Inc.

Naser, K. (1993). *Creative Financial Accounting: Its Nature and Use*. Hemel Hempstead: Prentice Hall.

Nestor, S., Thompson, J. K. (2000). Corporate governance patterns in OECD Economies: Is Convergence under way? Retrieved June 09, 2020, from <https://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/1931460.pdf>

OECD, (2004). OEDC Principles of Corporate Governance, OECD Publishing, Retrieved September 09, 2020, From <http://www.oecd.org/corporate/ca/corporategovernanceprinciples/31557724.pdf>

OECD, (2018). Internal Audit Manual for the Greek Public Administration. OECD Public Governance Reviews, OECD Publishing, Paris, doi: 10.1787/9789264309692-en

Omoteso, K., Obalola, M. (2014). The Role of Auditing in the Management of Corporate Fraud. *Ethics, Governance and Corporate Crime: Challenges and Consequences*, Vol. 6, pp. 129-151. doi: 10.1108/S2043-052320140000006006

Othman, R., Aris, N. A., Mardziyah, A., Zainan, N. & Amin, N. M. (2015). Fraud Detection and Prevention Methods in the Malaysian Public Sector: Accountants' and Internal Auditors' Perception. *Procedia Economics and Finance*, 28, pp. 59-67. doi: 10.1016/S2212-5671(15)01082-5

Pandey, S.C., Verma, P. (2004). WorldCom Inc., *Vikapla: The Journal for Decision Makers*, Vol. 29 (No 4), pp. 113-126. doi: 10.1177/0256090920040409

Perry, L.M., Bryan, B.J. (1997). Heightened Responsibilities of the Internal Auditor in the Detection of Fraud. *Managerial Finance*, Vol 23 (No 12), pp. 38-43. doi: 10.1108/eb018660

Petra, S., Spieler, A.C. (2020). Accounting Scandals: Enron, Worldcom and Global Crossing. *Emerald Publishing Limited*, pp. 343-360. doi: 10.1108/978-1-78973-417-120201022

Petrascu, D., Tamas, A. (2013). Internal audit versus internal control and coaching. *Procedia Economics and Finance*, Vol. 6, pp. 694- 702. doi: 10.1016/S2212-5671(13)00191-3

Petrascu, D., Tianu, A. (2014). The Role of Internal Audit in Fraud Prevention and Detection. *Procedia Economics and Finance*, Vol 16, pp. 489-497. doi: 10.1016/S2212-5671(14)00829-6

Pop, A., BoÅŃa- Avram, C. & BoÅŃa- Avram, F. (2008). *The Relationship Between Internal and External Audit*. Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, Faculty of Sciences, University, Alba lulia.

PricewaterhouseCoopers. (2005). Global economic crime survey 2005. Retrieved June 03, 2020, from https://www.pwc.com/hu/en/publications/assets/pwc_2005_globalcrimesurvey.pdf

Rahman, R. A., Anwar, I. S. (2014). Effectiveness of Fraud Prevention and Detection Techniques in Malaysian Islam Banks. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 145, pp. 197-202. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.06.015

Rahman, M., Moniruzzaman, M., Sharif, J. (2013). Techniques, Motives and Controls of Earnings Management. *International Journal of Information Technology and Business Management*, Vol 11 (No 1), pp. 22- 34. Retrieved June 03, 2020, from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1089.8208&rep=rep1&type=pdf>

Ramadam, I.Z. (2017). *Creative accounting: Theoretical framework for dealing with its determinants and institutional investors' involvement*. Cardiff Metropolitan University, United Kingdom.

Raybaud- Turillo, B., Teller, R. (1996). *Comptabilité cr ative*. Paris: Economica.

Remenari , B., Kenfelja, I. & Mijo , I. (2018). Creative Accounting – Motives, Techniques and Possibilities of Prevention. *Ekonoski Vjesnik/Econviews- Review of Contemporary Business, Entrepreneurship and Economic Issues*, Vol 31 (No 1), pp. 193-199. Retrieved June 15, 2020, from <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ekonomski-vjesnik/article/view/6046>

Rezaee, Z. (2005). Causes, Consequences and Deterrence of Financial Statement Fraud. *Critical Perspectives on Accounting*, Vol 16 (No 3), pp. 277-298. doi: 10.1016/S1045-2354(03)00072-8.

Riahi- Belkaoui, A. (2017). The Architecture of Fraud in the Accounting Environment. *SSRN Electronic Journal*, doi: 10.2139/ssrn.3065381

Richardson, V.J. (2000). Information Asymmetry and Earnings Management: Some Evidence. *Review of Quantitative Finance and Accounting, Vol 15 (No 4)*, pp. 325-347. doi: 10.1023/A:1012098407706

Rittenberg, L., Moore, W. & Covaleski, M. (1999). "The Outsourcing Phenomenon". *The Internal Auditor, Vol 56 (No 2)*, pp. 42

Rockwood, R.M. (2002). Accounting: Focus on the Red Flags. FocusInvestors.com. Retrieved August 03, 2020, from <http://www.focusinvestor.com/AccountingRedFlags.pdf>

Ronen, J., Saunders, A. & Sondhi, A.C. (1990). *Off- Balance Sheet Activities*. New York: Praeger Publishers.

Sawyer, L.B., Dittenhofer, M.A. & Scheiner, J.H. (1996). *Sawyer's Internal Auditing: The Practice of Modern Internal Auditing*. The Institute of Internal Auditors, 4th Edition, Altamonte Springs, Fla: Institute of Internal Auditors.

Sawyer, L. B. (2003). Sawyer's Internal Auditing: The Practice of Modern Internal Auditing. 5TH edition, The Institute of Internal Auditors.

Schipper, K. (1989). Commentary on creative accounting. *Accounting Horizons* (December), pp. 91-102

Shah, A.K. (1998). Exploring the influences and constraints on creative accounting in the United Kingdom. *The European Accounting Review, Vol 7 (No. 1)*, pp. 83-104. doi: 10.1080/096381898336592

Shah, S., Butt, S., Tariq, Y.B., (2011). Use or Abuse of Creative Accounting Techniques. *International Journal of Trade, Economics and Finance, Vol 2 (No 6)*, pp. 531-536. doi: 10.7763/IJTEF.2011.V2.161

Shahid, M., Ali, H. (2016). Influence of Creative Accounting on Reliability and Objectivity of Financial Reporting (Factors Responsible for Adoption of Creative Accounting Practices in Pakistan). *Journal of Accounting and Finance in Emerging Economies, Vol 2 (No 2)*, pp. 75-82. doi: 10.26710/jafee.v2i2.41

Shelton, S. W., Whittington, O. R. & Landsittel, D. (2001). Auditing Firm's Fraud Risk Assessment Practices. *Accounting Horizons*, Vol 15 (No 1), pp. 19-33. doi: 10.2308/acch.2001.15.1.19

Shleifer, A., Vishny, R. W. (1997). A Survey of Corporate Governance. *The Journal of Finance*, Vol 52 (No 2), pp. 737-783. doi: 10.1111/j.1540-6261.1997.tb04820.x

Shleifer, A. (2004). Does Competition Destroy Ethical Behavior? *American Economic Review*, Vol 94 (No 2), pp. 414-418. doi: 10.1257/0002828041301498

Siew, C., Zen, C., Afiq, K., Hui, L., Ying, T. & Mary, V. (2018). A Study on the Relationship Between Professional Skepticism Characteristics and Auditors' Fraud Detection in Malaysian Context. *International Conference on Business, Accounting, Finance and Economics, 4-5 October 2018*, University Tunku Abdul Rahman, Kampar, Perak, Malaysia

Sihombing, E., Rujiman, E. & Muda, I. (2019). The Effect of Forensic Accounting, Training, Experience, Work Load and Professional Skeptic on Auditors Ability to Detect of Fraud. *International Journal of Scientific & Technology Research*, Vol 8 (No 08), pp. 474-480. Retrieved November 08, 2020, from <https://www.ijstr.org/final-print/aug2019/The-Effect-Of-Forensic-Accounting-Training-Experience-Work-Load-And-Professional-Skeptic-On-Auditors-Ability-To-Detect-Of-Fraud.pdf>

Smith, T. (1992). *Accounting for Growth: Stripping the Camouflage from Company Accounts*. London: Century Business

Snape, E., Redman, T. & Bamber, G.J. (1994). *Managing Managers: Strategies and Techniques for Human Resource Managers (Human Resource Management in Action)*. Oxford: Wiley – Blackwell.

Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104, pp. 333-339. doi: 10.1016/j.jbusres.2019.07.039

Spencer Pickett, K. H. (2005). *The Essential Handbook of Internal Auditing*. New Jersey: John Wiley and Sons Ltd.

Srinivasan, S., Coates, J. C. (2014). "SOX after Ten Years: A Multidisciplinary Review." *Accounting Horizons*, Vol 28 (No 3), pp. 627- 671. Retrieved July 15, 2020 from

https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/12175242/srinivasan_suraj_j2_soxaftertenyears-amultidisciplinaryreview.pdf?sequence=1

Stice, E. K., Stice, J. D., Skousen, K. F., (2010). *Intermediate Accounting* (15th ed.), New York: South- Western Pub,

Stolowy, H., Breton, G., (2004). Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework, *Review of Accounting and Finance*, Vol. 3 (No. 1), pp. 5-92. doi: 10.1108/eb043395

Stone, W.E. (1969). Antecedents of the Accounting Profession. *The Accounting Review*, Vol 44 (No 2), pp. 284-291. Retrieved July 04, 2020, from <https://www.jstor.org/stable/243802>

Subramaniam, N., Zwaan, L., Stewart, J., (2011). Internal audit involvement in enterprise risk management, *Managerial Auditing Journal*, Vol 26 (No 7), pp. 586-604. doi: 10.1108/02686901111151323

Suryandari, N.N., Yuesti, A. (2017). Professional Skepticism and Auditors Ability to Detect Fraud Based on Workload and Characteristics of Auditors. *Scientific Research Journal*, Vol. V (No. IX), Retrieved November 10, 2020 from: <http://www.scirj.org/papers-0917/scirj-P0917441.pdf>

Tarantino, A. (2006). *Manager's Guide to Compliance, Sarbanes- Oxley, COSO, ERM, COBIT, IFRS, BASEL II, OMB A-123, ASX 10, OECD Principles, Turnbull Guidance, Best Practices and Case Studies*. John Wiley & Sons, Inc. doi: 10.1002/9781119202103

Tassadaq, F., Malik, Q.A. (2015). Creative Accounting and Financial Reporting: Model Development and Empirical Testing. *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol 5 (No 2), pp. 544-551. Retrieved June 4, 2020, from <http://www.econjournals.com/index.php/ijefi/article/view/1047>

The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). (2019). *COSO Internal Control- Integrated Framework: An implementation Guide for*

the Healthcare Provider Industry. Retrieved August 05, 2020, from <https://www.coso.org/Documents/COSO-CROWE-COSO-Internal-Control-Integrated-Framework.pdf>

The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). (2004). Enterprise Risk Management Integrated Framework. Retrieved August 05, 2020, from <https://www.coso.org/Documents/COSO-ERM-Executive-Summary.pdf>

The Institute of Internal Auditors (IIA). (1999). "Definition of Internal Auditing". Retrieved July 14, 2020, from <https://na.theiia.org/standards-guidance/mandatory-guidance/Pages/Definition-of-Internal-Auditing.aspx>

The Institute of Internal Auditors (IIA). (2009). IIA Position Paper: The Role of Internal Auditing in Enterprise- Wide Risk Management

The Institute of Internal Auditors (IIA). (2019). Code of Ethics implementation guides. Retrieved August 04, 2020, from <https://www.iiia.org.uk/resources/ippf/code-of-ethics/>

The Institute of Internal Auditors (IIA). (2020). The IIA'S THREE LINES MODEL: An update of the Three Lines of Defense. Retrieved October 20, 2020, from <https://na.theiia.org/about-ia/PublicDocuments/Three-Lines-Model-Updated.pdf>

Thomas, C.W., Clements, C.E. (2002). The Internal Auditor's Role in the Detection and Prevention of Fraud: A post-SAS No. 82 analysis', *Internal Auditing, Vol 17 (No 4)*, pp.3-13

Tranfield, D., Denyer, D. & Smart, P. (2003). Towards a methodology for developing evidence- informed management knowledge by means of systematic review. *British Journal of Management, Vol. 14*, pp. 207-222. doi: 10.1111/1467-8551.00375

Trotman, M. (1993). *Comptabilite Britanique, mod d' Employ*. Paris: Economica

Trueman, B., Titman, S. (1988). An Explanation for Accounting Income Smoothing. *Journal of Accounting Research, Vol 26*, pp. 127-139. doi: 10.2307/2491184

Umar, H., Erlina, E., Fauziah, A. & Purba, R. (2019). Audit Quality Determinants and the Relation of Fraud Detection. *International Journal of Civil Engineering and*

Technology, Vol 10 (No 3), pp. 1447-1460. Retrieved December 9, 2020, from <https://ssrn.com/abstract=3457115>

Velte, P., (2014). Improving Corporate Governance Quality through Modern Controlling- Integrated Reporting in the German Two Tier System. *Business and Economics Journal*, Vol 5(No 1), pp. 1-5. doi: 10.4172/2151-6219.1000e103

Vinten, G. (2002). The corporate governance lesson of Enron. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, Vol 2 (Iss 4), pp. 4-9. doi: 10.1108/14720700210447632

Warfield, T.D., Wild, J.J. & Wild, K.L. (1995). Managerial ownership, accounting choices and informativeness of earnings. *Journal of Accounting and Economics*, Vol 20 (No 1), pp. 61-91. doi: 10.1016/0165-4101(94)00393-J

Waterman, R.W., Meier, K.J. (1998). Principal-agent models: an expansion? *Journal of Public Administration Research and Theory*, Vol 8 (No 2), pp.173-202. doi: 10.1093/OXFORDJOURNALS.JPART.A024377

Webster, J., Watson, R.T. (2002). Analyzing the past to prepare for the future: Writing a literature review. *MIS Quarterly*, Vol 26 (No 2), pp. xiii-xxiii. Retrieved December 5, 2020, from: JSTOR, www.jstor.org/stable/4132319.

Whittington, O.R., Pany, K. (1997). *Principles of Auditing*. 12th Edition, Boston : Richard D. Irwin.

Whittington, O.R., Pany, K. (2016). *Principles of Auditing & Other Assurance Services*. 20th Edition, New York: McGraw Hill Education.

Wilks, T.J., Zimbelman, M.F. (2004). Decomposition of Fraud- Risk Assessments and Auditors' Sensitivity to Fraud Cues. *Contemporary Accounting Research*, Vol 21 (No 3), pp. 719-745. doi: 10.1506/hgxp-4dbh-59d1-3fhj

Willis, A. (2005). "Corporate governance and management of information and records". *Records Management Journal*, Vol 15 (No 2), pp. 86-97. doi: 10.1108/09565690510614238

Yaping, N. (2005). The Theoretical Framework of Earning Management. *Canadian Social Science, Vol 1 (No 3)*, pp. 32-38. doi: 10.3968/j.css.1923669720050103.004

Zamzami, F., Nusa, N.D., Timur, R.P. (2016). The Effectiveness of Fraud Prevention and Detection Methods at Universities in Indonesia. *International Journal of Economics and Financial Issues, 6 (S3)*, pp. 66-69. doi: 10.3968/j.css.1923669720050103.004

